

NAGY ISTVÁN ATTILA

SZÁZADVÉGI
IDŐFUTÁS

Nyíregyháza
1994

A kötet címlapját
MADARASSY GYÖRGY
festőművész készítette

© Nagy István Attila, 1994

ISBN 963 77786 03 1

NAGY ISTVÁN ATTILA
SZÁZADVÉGI IDŐFUTÁS

Századvégi időfutás

Gyakran elgondolkodom, hogy miből építkezik a felnőtt? Mire eljut a krisztusi korba, sőt azon túl is megtesz néhány lépést, nagyon gyakran annak a tudásával lesz gazdagabb, hogy kiüresedett benne a világ.

Jó, jó. Tudja jól, a világ egyáltalán nem foglalkozik az ő kesernyés ízűre változott életével, s egyébként is: az élet nem tud önmagáról, csak van. Az egyes ember gyötődik csupán, ha elveszít valamit, amit elveszítenek, azzal semmi fontos nem történik.

Nem felejthetem: az öreg, ősz hajú ember nagyon erősen érezte, hogy közel van már a halálhoz. Régóta készült erre a pillanatra, nem volt hát benne különösebb szorongás, inkább nyugalom. Lement a gazdag vizű patak partjára, körülötte susogtak a fák, röpködtek a madarak, apró állatok surrantak a bokrok tövében. Leguggolt, nézte a vizet. Leguggolt, két tenyeréből fészket csinált, s teleengedte. Nézte a kristálytiszta vizet, s figyelte, ahogyan lassan kicsurog az ujjai közül. Nem várta meg az utolsó cseppet, szétnyitotta két tenyerét, s

a maradék visszafolyt a patakba. Mintha derűssé változott volna az arca, amikor felállt. Látszott rajta, hogy most már valóban elfogadta természetesnek a természetet: hamarosan meghal. Kiegyenesedett, és lassú lépésekkel eltűnt a fák között.

Amikor egy izzó nyári délelőtt szinte tapintható volt a csönd, a tengerparthoz hasonlóan selymes a homok, és frissítően hűvös a Tisza, ráfeküdtem a hullámokra. Odalett a szorongás is, a félelem a rabló víztől, amely nem szereti az őt nem tisztelőket.

S amikor meg akartam érinteni a meder alját, meglepődtem: nem találtam ott, ahol vártam. Mintha liftben utaztam volna, seholy egyetlen emeletjelző gomb, segítségkérő csengő. Semmi. Csak süllyedés, végtelennek tűnő utazás. Amikor az alvilágba értem, kétszer is megpróbáltam felrugaszkodni, de nem sikerült megkapaszkodni abban, ami odafent várt. A harmadik utazás közben csak bosszúság volt bennem, amiatt, hogy feladtam. Nem érdekelt semmi. Se élet, se halál.

Napok múlva, amikor még mindig remegett a gyomrom, hirtelen rájöttem: valamit mégis akar velem az élet, hogy megmaradtam. Vagy csupán szerencsém volt?

Miből építkezik az ember, amikor úgy érzi,

romokban hever körülötte a világ? Az általa belátható környék, a végiggondolható gondolatok, a megélhető érzelmek.

Arra gondol, hogy talán mégis akar tőle valamit az élet, ha eddig meghagyta. S elkezd magát újra építeni. Megkeresi az első téglákat, leveri róluk a régi, töredezett habarcsot, óvó kézzel végigsimítja valamennyit. Új kötőanyagot kever. Előtte gondosan alapot ás, mélyebbet az előzőnél, mindent többször is megmér. Ezúttal nem olyan felszínes, mint először volt, most már tudja, hogy sokszor századmillimétereken múlhat a siker.

Az ötvenes évek iskolás korú gyereke, ha kisparaszti gazdaságban nevelkedett, megtapasztalta a mezőgazdaság, az állattartás minden örömét és fájdalmát.

Mezítláb szedtük a tarlón az elhullott kálászt, aztán hordtuk a kévét a keresztbe. S ha már nagyon fáradtak voltunk, s ahhoz is volt bátorságunk, hogy pihenjünk, néztük édesanyánk meggörnyedt alakját, s messze elöl a kaszával ügyeskedő férfit, édesapánkat. Nem emlékszem nótára, aratási ünnepre, inkább a nem is nagyon titkolt szorongásra: mennyi marad belőle?

Az istállóban két ló, két tehén, a baromfióiban számtalan csirke, liba, kacska, gyöngy-

tyúk és pulyka. Minden kellett, hogy lehessen fizetni az adót, amíg végképp a szövetkezetbe nem kényszerülünk.

Ekekapáztam, szántottam. Libát legeltettem. A tehén elkószált a kukoricásba, amíg én a vonuló felhőket nézegettem. A faterom bezárta az udvari kaput, lecsatolta a derékszíjat, s addig vert, amíg a könnyeim össze nem keveredtek a vizeletemmel.

A szénának legalább kellemes volt az illata. Szerettem megforgatni a rendeket, mert mesés világba kerülhettem, mintha a csoda lélegzetvétele lüktetett volna a tüdőmben.

A cukorrépa tisztogatása ősszel, a gyárba szállítás előtt, nem tartozott a kedvenc elfoglaltságaim közé. S nem tudtam örülni a karácsonynak sem, amikor jó esetben az általunk főzött szaloncukor darabkákat raktuk a két évvel azelőtti papírba. Nem segített a Mennyből az angyal, mert mindig hiányzott. Sohasem érkezett meg, hogy áhítatra szomjazó tekintetemet tágra nyissa. A falon a petróleumlámpa lógott, halvány fénye még bennünket se nagyon világított meg. Legalább én se láthattam a szomorú arcokat.

Amikor napjainkban a kisparaszti gazdálkodás feltámasztásán fáradoznak némely politikusaink, átsuhannak rajtam ezek az emlékek.

S ma már tudom: mi a tehetősebbek közé tartoztunk. Volt lovunk, tehenünk, ekénk. Kenyeret sütöttünk a kemencében, karácsonyra disznót vágtunk.

S a maiak. A mostani életkezdők, akik lófogat, szerszámok, eszközök nélkül készülnek negyven esztendővel visszafutni az időben, mire számítanak? Micsoda anakronizmus ez? Nem szól senki, hogy a jövőt nem a múltból kell építeni, hanem a jelenből? Az indulók hátára eleve negyven év terhét akarják rakni. De mikor erősödnek meg annyira, hogy délceg erővel maguk mögé dobják?

Aztán a karácsonyi disznóölés is elmaradt. Apukámat fegyveresek kísérték a házuk háta mögötti dombtetőn. Érthetetlenül állhattam édesanyám szoknyája mellett, de csendben maradtam, mert körülöttem senki se szólt, senki se kérdezett.

A nép ellensége hat és fél évnyi jövő előtt állt Ormospusztán. Lehetett sztahanovista vágár, hogy csökkenjen a fogság. S az otthon maradt feleség meg a három gyerek szégyellhetette magát, s örülhetett, hogy a nép ellenségének a családja ennyivel megússza.

Édesapám sztahanovista vágár lett, mert több száz százalékkal túlteljesítette a tervet, de a család szétesett. Nem várhatott a huszonkét

hold föld, a szántás, a vetés, az aratás, az állatok gondozása. Férfiember kellett a házhoz, aki gyakorlattá változtatja a szándékot, akarral erősíti a célokat.

A sors iróniája, hogy az ötvenhatos széthullás után belőle is bányász lett. Erős, új rendet építő ember. Mert egyáltalán nem tudta, hogy nem a demokráciát alapozza. Vágatokat nyitott, csillézett, robbantott, irányított. Eltartotta a népesedő családot, s megtapasztalta, hogy a keze munkájának eredménye van. A bérházban elsőként vett televíziót, a Tavasz esténként odavonzotta a lakókat. S az ügynököktől könyveket vásárolt a munkahelyén. Először illendőségből, majd megszerette az olvasást.

Aztán ott feküdtem a kórházban. Combjaimban egy-egy injekciós tű. Infúzió. Hirtelen azt vettem észre, hogy száz métert se tudok lefutni. Gyenge vagyok, erőtlén. Pedig azelőtt versenyre futottunk kilométereket, a futballpályán órákig kergettük a labdát, egészen addig, amíg be nem esteledett, s nehéz sötét ülepedett a házak közé. Akkor valamelyikünk búsan a hóna alá fogta a focit, és hazaindultunk, mintha sose térnénk vissza többé.

A kórházban a számvetés napjai következtek. Át kellett rendezni a belső világot, hoz-

záigazítani a gyógyíthatatlan betegség tényé-
hez. Fiatal szívem állandóan lázadt. Éjszakán-
ként bejártam a várost, s a hosszú, kimerítő
séta után nekidültem egy bérház falának, és
végignéztem az utcán. Könnyű szél remegtet-
te a fák leveleit. A gyomrom hánykolódott,
iz-zadtam. Iszonyatos éhség kerített hatalmá-
ba.

Nézem a tégladarabokat. A habarcs szinte
magától lehullik mindegyikről. S a téglák kö-
zött is rengeteg a töredezett, a megrepedt. Ha
egymás mellé raknám őket, a következő sor
súlyát nem bírják ki.

(1993)

Álmodozó magyarok

Csak az embert kínozza a létezés. Csak az önmagára eszmélő ember szorong, remeg, fél, ha megérinti az elmúlás. Azt hiszi, hogy az értelem minden létező birtokosává tette. Pedig elegendő lenne egy kicsit szétnéznie a világ-ban, hogy ráébredjen: nincsen kitüntetett helyzetben. Hacsak az önzése nem teszi azzá.

Jobban megértve a körülöttünk nyüzsgő valóságot, hamar rájöhethetünk, hogy egy hatalmas folyamban úszunk valamennyien, amelynek a partjait sem látjuk mindig, s amelynek a sodrása ellen nem tudunk védekezni.

Úszhatunk bölcsen és okosan, ügyesen és ügyetlenül, elmerülhetünk és megmenekülhetünk. Élvezhetjük a habokat, a folyóvíz kellemes simogatását. Mindent tehetünk, egyet kivéve: nem fordíthatjuk meg a folyót, nem parancsolhatjuk meg neki, hogy folyjon visszafelé.

Részei, nem urai vagyunk a világegyetemnek. Ezt az igazságot persze nagyon nehéz elfogadni. Mióta csak ember él a földön, ezzel viaskodik. Különféle világnézetekbe me-

nekül, amelyek a legtöbbször elodázzák a vég-ső semmibehullás tudomásul vételét. Megakadályozni nem képesek.

Ennek a magatartásnak az előzménye a természettel való szembekerülés. Meghódítani, leigázni. Hányszor döngette az ember büszkén a mellét: uralmam alá hajtottam a természetet!

Pedig micsoda naivítás! Nem lehet szó semiféle győzelemről, mert a természet teszi lehetővé a mi életünket is.

Mostanában kezdjük felismerni, hogy nincs más menekvésünk, mint megbecsülni azt, ami fennmaradásunk lehetőségét biztosítja. Talán még nincs késő, de az is lehet, hogy annyira kikerült már az ember tevékenysége az ember ellenőrzése alól, hogy nem lehet megállítani azon az úton, amely önmaga elpusztításához vezet.

A természeti népek jól tudták/tudják, hogy nincs élet a természetén kívül, az ember benne kell, hogy éljen. Szeretnie és tisztelnie kell, ha életben akar maradni.

Az áldozati rítusok, a könyörgések, az ember gyermekkorának költői termése ennek a megértéséről tanúskodik.

Szent-Györgyi Albert írta valamikor, hogy a világról nézve bolygónk sokkal szebb,

mint innen, testközelből. S azt sem igen látni — csupán a műszerekkel —, hogy ember él ezen a bolygón. Pedig mennyit „fáradozott”, hogy rányomja a bélyegét erre a világra.

Mi ez az esztelen magatartás, ami mindent fel akar zabálni? Nem elégszik meg a természettel, ugyanezt akarja az emberi kapcsolatokkal is. Hatalomvágy? Könnyű lenne azt mondani, hogy igen, mert sok igazság lenne benne. Leggyakrabban ezzel a megnyilvánulással találkozunk. Kis- és nagyközösségekben egyaránt. A legfontosabb: fölébe kerülni a másik embernek, rendelkezni annak energiájával, idejével, szándékaival, vágyaival, reményeivel, szerelmeivel, hitével és kétségeivel, érzelmeivel és akaratával. Mindenével. Birodalmak épültek ebből a hitből és akaratból. Építették félelemből, megalkuvásból, gyávaságból. Könnyből, reménytelenségből, tudatlanságból, hiábavaló küzdelemből.

Aztán összeomlottak a birodalmak. Új hitek, új remények jöttek. S nyomukban ismét kivirágzott a félelem. Nem tudunk mi csak félelemben élni. Tiszteljük a zászlót, énekeljük a Himnuszt, gyűlésekre járunk, pártokat élte-tünk. Mindig magunk fölé emelünk valamit vagy valakit. Sohasem leszünk képesek önmagunkhoz visszatalálni.

Hiába magyarázom neki, hogy a Himnusz nemzeti identitásunk jelképe, hogy benne az elődök hazateremtését, fájdalmait és küzdelmeit is tiszteljük. Meg, hogy jelképekre igenis szükségünk van, olyanok azok, mint az útjelző táblák: eligazítanak, segítenek, hogy ne kelljen annyit botorkálnunk a világban. Időt, szellemi és fizikai energiát takarítunk meg a segítségükkel.

Hogyan, milyen szervezetben (ha egyáltalán szükség van ilyenre) éljünk, ha önmagunk megvalósítására is gondolni akarunk, illetve kényszerű vagy szükségszerű feladatainkat is el kívánjuk látni? Mert — s ez itt a legnagyobb probléma —, ha kialakul a szervezet, létrejön egy hierarchikus rend is. Akkor pedig ott vagyunk, ahol nem szeretnénk. Megindul a harc a kedvezőbb pozíciókért. Harc folyik, kíméletlen küzdelem.

Nem véletlen, hogy mostanában nemigen születtek olyan munkák, amelyek elképzeléseket fogalmaztak meg volna arról, mi lenne a legkedvezőbb együttélési forma az ember számára. Egynek a csődje éppen a közelmúltban bizonyosodott be, s most ott tartunk, hogy visszafutunk egy kicsit az időben, folytatjuk, amit kényszerűségből abbahagytunk. A nagy ugrás egyelőre várat magára. A pesszimisták

szerint nincs jobb a jelenleginél, mert csak ez ösztönzi az embert a nagyobb teljesítmények elérésére. Persze ez sem más, mint humanizáltabb formájú harc az életben maradásért. De nem mindnyájan termettünk szívós küzdelemre! Mi lesz azokkal, akik szívesebben vonulnak félre, hogy meghallgassanak egy hegedűversenyt, elolvassanak egy szép költeményt, vagy gyönyörködjenek a tengerbe bukó nap látványában? Mi lesz azokkal, akik nem tudnak köpönyeget váltani, akik nem képesek a hitüket vezényszóra újra cserélni, akik nem képesek azért harcolni, amiért nem tudnák az életüket is odaadni? Mi lesz a szendékkel, a halk szavúakkal?

Tudom, sokan félnek attól, ami lesz, vagy ami lehet. Jó lenne, ha bízhatnának a sokszínűség gyönyörködtető erejében. Ha végre megalkuvás nélkül fogalmazhatnák meg önmagukat, mentesen attól a félelemtől, ami most még átjárja sokuk idegeit.

Ezek a gondolatok valószínűleg abból a sajátos közép-kelet-európai helyzetből fakadnak, amelyben élünk. Olyan keveset voltunk szabadok eddigi életünk századai alatt, hogy nem volt még módunk megtanulni a máságot, ráérezni a sokféleség ízére. Mindig egyféle érdek zászlója alá soroztak bennünket, s

eszünkbe se nagyon jutott, hogy van nagyobb erő is az egyformánál. A sokféleség. Az őszintén vállalt másság. Európa számos népe számára nem jelent gondot, feloldhatatlan ellentmondást, ha olyasmivel találkozik, ami eltér a hagyományaitól. Inkább azt tapasztalni, hogy az emberek érdeklődéssel figyelik, esetleg még azon is töprengenek, mi építhető be a látottakból a mindennapi munkába, az életvitelbe.

Belőlünk meg mintha kiveszett volna a kíváncsiság. Megcsodáljuk mindazt, amiről úgy gondoljuk, hogy nálunk elérhetetlen. De nem születik meg bennünk az elhatározás, hogy ha kell tűzön-vízen keresztül is, de megvalósítjuk, ami jó. Legyintünk, nem vagyunk még rá érettek. Majd, ha beérkezünk Európába. Pedig nem is olyan régen a céhes legények még nyakukba vették a kontinenst, hogy mindazt megtanulják, ami akkor megtanulható, megismerhető volt.

Nagy álmodozó a magyar! De az álmot szerte mindig távol tartani magától, nem akart csalódní, ezért nem is foglalkoztatta a megvalósítás terve. Az aprómunka sohasem érdekelte. Csak a látványos, harsány gesztusok. Amire odafigyel a világ. Ha nem is mindig az eredményre, inkább az egzotikumra.

A legtöbbször kicsinyes pártharcok lettek a szent elhatározásokból, s a nagy, nemzeti érdekek feloldódtak a személyes célkitűzésekben. Ez a félelem munkál ma is az emberek idegeiben, ezért nagyon nehéz ma bizalmat, hitet, lelkesedést kérni. Mire lehet számítani? Jóra egyelőre aligha. Annyira összegubancolódtak a dolgok, hogy a tisztázás egyelőre csak erőtlen kísérlet lehet.

Mondják, sok olyan magas nyugdíjjal rendelkező dolgozik, aki nem szeret otthon lenni. S a fizetés, amit kap, nem esik komolyan a latba. De ezzel örömmel beérné a munkanélküli. Mégsem küldik el a nyugdíjast. Lehet, valóban így van. Foglalkoztatási tilalmat kimondani dőre dolog lenne. A hangulatkeltés helyett józan elemzésre van szükség. Elhinné valaki egy ilyen vizsgálat megállapításait? Aligha. Nem azokat az időket éljük, amikor hisznek az emberek.

Pedig létszükségletünk a hit. Ugyanúgy hozzánk tartozik, mint a mindennapi kenyér. Nélküle elhidegülnek emberi kapcsolataink, befelhősödik kedvesünk homloka. S az életünk is naponta zátonyra fut, nem számíthatunk rá, hogy a hívó szó valakihez is eltalál. Mert a jajkiáltásnak a fájdalma is hamis ott, ahol nem bíznak az emberek egymásban.

(1992)

Ha elül a harangszó

A harangok itthon maradtak. S amikor megszólalnak, szinte megemelkedik a mellkasom, mint amikor nagy lélegzetet vesz az ember. Konganak, nem összevissza, mint a nyugtalan szívverés, hanem komoly méltósággal, ünnepélyesen. Pedig Nándorfehérvár óta nem szóltak így a harangok, nem volt módjuk szer-tezengeni a világba, hogy: győztünk!

Lassanként leolvad szívünkről a bánat, fel-pattannak az ajakzárak, kiszakad belőlünk a csak a közösségben feloldható sírás. Levet-jük Iszméné-ruhánkat, és magunkra öltjük Antigoné szakadozott köntösét. Lélekben most azonosulunk vele, mert megértjük: iga-za volt, amikor a testvérét a zsarnok tilalma ellenére is eltemette. Vállalta érte a halált, mert a másik ember szemébe nézni csak fel-emelt fejjel lehet. S a lehajtott fejhez csak a halál méltósága méltó.

Zúgnak a harangok. Ők itthon maradtak. A katonák pedig elmentek. Táborokba gyűltek, barakkokban készülődnek az újabb gyakorla-tokra. Ez a dolguk. Talán még eszükbe jut,

hogy volt nemrég egy ország, egy nép, amelyik rendületlenül koszorúzott felemelt fejjel és lesütött tekintettel. Voltak városok, szép leányok.

Nézem a televíziót. Hallgatom a fiatal lány tragédiáját, akit meg akartak erőszakolni, s inkább választotta a lehetséges halált, mint a szerelemtelen ölelést. Nézem a fejszecsapásokkal meggyötört arcú férfit, akit a jóságáért a halálba akart küldeni a kiskatona, s *Móricz Zsigmond* jut az eszembe. Szegény emberek című novellájának a hőse szabadsága ideje alatt sem tud megszabadulni katonai mivoltától. Gyerekeket gyilkol, mert egyetlen mozdulatukban ellenséges mozdulatra ismer.

A férfi behorpadt homloka, elvesztett potenciája azt kérdezi: hol van már a népmesék jó tettért jót várj erkölcsi igazsága? Mese lett az is, mint sok más.

Egy meggyötört szemű asszony taxis férjét főbe lőtték a katonák, kezét-lábát összekötötték, s bedobták a Dunába. Mikor? Nem olyan régen.

Szólnak a harangok. A harangszó a szél hátára ül, eggyé válik a levegővel, a természettel, felkúszik a hegyoldalra, megremegteti a folyók habjait. Magunkra maradtunk, de nem lettünk egyedül.

Azt mondja az ismerősöm némi rezignáltsággal a hangjában, hogy a magyarok sohasem tudták megülni a lovat. Talán a kalandozásokat leszámítva mindig átestünk a ló másik oldalára. Kapaszkodtunk, de a lendület mindig átvitt a másik oldalra.

Hiányzik belőlünk a józan mértéktartás, a megfontolt bölcsesség, a higgadtság. A Kárpát-medence sajátos mikroklímája nem teszi lehetővé a sorsunkkal való tárgyilagos szembenézést, a józan számvetést. Nem iszunk, hanem vedelünk, nem eszünk, hanem zabálunk. A legerősebben isszuk a feketét, a pálinkát. Szilajon tartjuk magunkat, mert az illik hozzánk. Ez az ősi magyar virtus. Ez a mikroklíma lehetetlenné teszi a szembesülést, ezért menekülnek sokan sorsuk megold(hat)atlansága elől az öngyilkosságba. Pedig számtalan út ismeretes a válságokból való kijutáshoz, de mindig közelebb van a gyógyszer, a kötél, a vasúti sín vagy a tizedik emelet. A csendes és lassú önpusztítás vagy a sorssal való dacos leszámolás.

Magunkra maradtunk. S a történelem (micsoda torz reflex, hogy rögtön belebotlik az ember gondolata ebbe a szóba) felkínálja a sorsunkat, az önállóságunkat és a felelősségünket. Kire panaszkodunk, ha nem mennek

jól a dolgok, ha képtelenek leszünk megoldani egy-egy új feladatot? Meddig mondhatjuk még, hogy sokáig rabságban tartottak bennünket, azért nem forognak úgy a kerekek, ahogyan kellene? S vajon nem menekülünk-e másnak az ölelő karjaiba, hogy levegye a vállainkról a sorsfordító döntések súlyát?

Visszanyerjük-e, s mikor, az önmagunkba vetett hitet, s nem százados illúziókat akarunk feltámasztani, hogy azokból merítsünk erőt? Van-e most jelen- és jövőképünk?

Nyomokban sejlik, ha igen. Szívesebben mondanám, hogy nincs. Túlélni a mai napot. Mindig a mait. Egyetlen napot nem kell előre tervezni. Megéléséhez nem szükséges különösebb életfilozófia.

A közelmúltban csupán Budapesten egyetlen éjszaka alatt csaknem száz gépkocsit loptak el. Nő a bűnözés, mert nehezedtek az életfeltételek. Nem nagyon hiszek benne. Ha mindenki lopna, aki nehezebben él, tolvajokkal lenne tele az ország. A görög filozófia homo mensura elve azt mondja, hogy minden dolog mértéke az ember. Olyanok a tetteink, amilyenek mi magunk. A könnyű ember mindig a könnyebb megoldást keresi. Az igaz, hogy az erkölcsi elveket nem lehet átváltani a bankban, nem lehet érte kenyeret és tejet vagy ép-

pen cipőt vásárolni. Nem jók semmire. Mégis. Elképzelünk magunkról valamit, s ragaszkodunk hozzá. A jósághoz, az egyenességhez, a tisztasághoz, a becsületességhez.

Van a mostani változásokban valami félelmetes. Fokozatosan lemeztelenednek a dolgok, elveszíti jelmezét a realitás. Ennek az új korszaknak az első jele az volt, hogy fokozatosan széthulltak a korábbi kisközösségek, fuldokoltak egy ideig a pénzhiánytól, majd lassan elsorvadtak. Lehet, hogy egyszer felélednek megint, de ennek már kevés a valószínűsége.

A kisebb közösségektől az egyének felé vezetett az út. „Begyűrűztek” a gondolatok, egyre kevesebb idő jutott a többi emberre, pénzre volt szükség. Sokra. Ennek érdekében mindent el kellett vállalni. Erőn felül is. Eltávolodtunk egymástól. Burjánzik a reménytelenség Galapagosz-szigete.

Felütötte a fejét az önzés. Riasztó méreteket öltött a korrupció, lassan mindenki bele-sodródik. Erkölcsi válságot emlegetnek azok, akik finoman fogalmaznak. Durván ez úgy hangzik, hogy lezüllött az ország.

Nagy szavak. Még akkor is, ha rosszat mondanak. Vajon nem csupán a politika csúcsán acsarkodók tartás nélküli magatartását vetít-

jük ki mindenkire? A vidéki Magyarország pedig teszi a maga dolgát, épít és építkezik, vet és arat, neveli a gyerekeket, jó szóra oktat.

Van nekem egy kedvenc témám: sokat, sokszor írok a szerelemről. „Műveld a csodát, ne magyarázd!” — mondta *Nagy László*. Hiába. Lehet, hogy az életkor hozza magával, de úgy gondolom, hogy a szerelem megélése mindig kifejezi egy korszak lélekállapotát is. A szerelem tükör, amelyben arcunk minden rezdülését észreveszi az, aki nem sajnálja a lelki készenlét nem mindig örömteli állapotát. Hogy tetszik-e valakinek vagy sem, újra csak sok mindenben múlik.

Fiatal barátom kéri a tanácsomat. Tizennyolc éves, és természetesen szerelmes. A szülőknek viszont egyáltalán nem tetszik a dolog. Nem azért, mert a fiút elvonja a tanulástól, dehogy. Az érettségi bizonyítványon alig száradt meg a pecsét. Prózaibb oka van a tiltakozásnak. Szegény családból való a kislány. A szülők nem olyan tehetősek, mint a fiúé. Hiányzik a hatalmas ház, a nyugati autó, az évenkénti külföldi üdülések, a berendezett nyaraló. S a havonkénti tetemes summa. Évek óta nincs szavuk egymáshoz, mondja a fiú. Minden közeledést fölemészt a pénz, az érzé-

sek átfordítódnak a vagyon nyelvére. Nem tudok meglenni az érzéseim nélkül. Elmegyek itthonról. Hátizsákba pakolok néhány cuccot, és elmegyek. Megélek a jég hátán is.

Odakint bizony forró a levegő, de bennünket valóban megcsap valamilyen jeges fuvalat. Hogy is van ez? Valaha megfürödtünk édesanyánk ezerédes álmaiban, simogató melegében. Önmagát adta, mert abból volt a legtöbb, s nem került semmibe. Így kiveri belőlünk az érzést a *van*?

Buta a párhuzam, nem is erőltetem. De a tévé elé lökött, mesére szomjazó gyermek előbb-utóbb szembekerül a világgal, s talán önmagával is. Olyan kérdéseket tesz fel, amelyekre nem lehet pénzzel válaszolni. Csak elutasítással vagy kegyetlen szembenézéssel.

Szeresd azt a kislányt, fiam! Vajon van-e bátorsága és ereje a szülőknek ezt mondani? Főlkavarodott világunkban is bizonyosságok után kiáltozik a lélek.

Szólnak a harangok. Mélyen, ércesen. Tiszán és egyértelműen. Aztán mindennek vége lesz. Döbbenetes lesz a csend. Muszáj ilyenkor kérdezni valamit.

(1991)

Határtalanul

A holland határhoz közeledik az autóbusz. Aki még sohasem járt ebben az országban, érthető izgalommal várja az „átlépést”. Az a rövid kószoló, amely során egy kicsit közelebb jutott a társaság Németországhoz, mindenkit kíváncsivá tesz: vajon Hollandia is valóban olyan, mint ahogy hírlik? Meseország? Harmonikusan megépített házak, buja zöld mindenütt meg virág? Turista közhelyek: tulipán és szélmalom?

Megérkezünk a határhoz, de mielőtt a sofőr ráléphetne a fékpedálra, mindnyájan észrevesszük a közúti jelzőtáblát: megállni tilos! Vissza az útleveleket a táskába, lehet tovább aludni. Már aki tud, mert az első ismerkedés a holland tájjal nagyon fontos. Valahol a magyar Alföldön halad az autóbusz, s néhány óra múlva meg is áll egy hatalmas rét közepén. Lovak legelészgetnek a főépület közelében, a karámban pedig a vágát gyakorolja két „paci”. Elgyönyörködünk a két izmos állatban, s egy icipicit megnyugszik a lelkünk is: olyan, mint ha hazaérkeztünk volna.

De este, amikor várom, hogy végre sötét legyen, mert az éjszaka még tíz órákor sem akar leereszkedni ránk, nem megy ki a fejből az a tábla. Megállni tilos!

Nem tudom, valóban annyira és annyian akarunk-e eljutni Európába, mint ahányszor figyelmeztetnek bennünket a honatyák vagy a pártpolitikusok? Bizonyára tudják, hogy Európa nagyon messze van. Nem elsősorban a konkrét távolságokat mérve, mert egy-két nap alatt a legtávolabbi helyre is eljuthat az ember, hanem az idegekben, a tapasztalatokban. Miért nem hallani sohasem, hogy rengeteg határon kell addig átjutnunk, amíg elérkezünk Európába? Micsoda gazdag metafora lett ez a szó! Jelenti az egyetemes európai kultúrába való integrálódást, de úgy, hogy nemzeti jellegzetességeinket megőrizzük. De azt is, hogy a munkához és a tulajdonhoz való viszonyunk gyökeresen megváltozva értékgyarapítók leszünk, s nem a tékozlást tekintjük a nemzeti virtus legfontosabb jellegzetességének.

S talán a legfontosabb, ami persze az előbbiekből következik: a másik ember munkája ugyanolyan fontos, mintha mi végeztük volna!

Hányféle határ van bennünk! Irigyeljük a

gazdag embert, de szeretnénk kockázatmentesen élni. Jó lenne gyönyörű autósodákban suhanni, de nem indexelünk, ha jobbra kanyarodunk; lóerők szerint értelmezzük a közlekedési szabályokat. Elámulunk, ha azt látjuk, hogy a gazdag Nyugaton minden olyan pontosan és szakszerűen megy. Nincsen feleslegesen eltöltött perc, ismeretlen az állásidő, nem kell spájzolni semmiből, mert a boltban mindig kapható minden. Nem akarjuk a kapitalizmust, csak a „farkastörvényei” nélkül. Nekünk a szelídebb változata kell, amely csak a szociális jólétet biztosítja, a munkanélküliség, a bizonytalanság gondjait nem ismeri. Nem tudjuk még, hogy nem elég akarni a jót, vagy a jobbat, a hozzá vezető utat is erkölcsi finnyáskodás nélkül kell bejárni. Amikor eufórikus mámorban nemet mondunk a múltra, tudnunk kell azt is, hogy mire mondunk igent.

S milyen eszeveszetten gyűlöljük a hirtelen kiugrókat, a hatalmas házat építőket, az amerikai földrészre utazókat, az áloméletűeket. Végigkarcoljuk a csodaautót, ronda feliratot írunk a ház falára. Mert mi tiltakozunk a szociális egyenlőtlenség ellen. Lázadunk. Elszívjuk a magunk egy doboz Szimfóniáját, megisszuk a reggeli felest, és délután a sör előtt ismét leküldünk egyet. Nem lehet elviselni a

szegénységet, ami körülölel bennünket, és fojtogat, mint a hínár. Nekünk semmi se sikerül. Elküldenek a munkahelyről, mert nem végeztük el a nyolc általánost. Még csak azt se mondják, hogy miért nem tanultál, miért jártál az iskola mellé. Nem mondanak semmit, csak a kezünkbe nyomják a munkakönyvet: Le is út, fel is út! Hát, igazság ez? Ezért megszerezük, amit tudunk. Néha ugyan akadna munka, de olyan keveset fizetnek, hogy annál már jobb a segély.

Milyen könnyen átlépjük a határainkat! Aki az előző rendszerben pártvezetői tag volt, most is az akar lenni. Mindenesetre törleszkedik, igazodik, keresi az új hatalmasok kedvét. Még azt sem lehetne mondani, hogy este bemegy a vécébe, s csendesen kirókázza magát. Nem. Ugyanazzal a mosollyal néz a tükörbe, mint amikor pártgyűlés előtt megfésülködött, s csendesen köhintett egyet, mielőtt belekezdett a mondókájába: azt szerette volna, ha mindenki ráfigyel. Mondott néhány közhelyet kellő tisztelettel és hűséggel, majd megvárta a felsőbb pártszerv képviselőjét, buzgón egyetértett a véleményével, majd mint aki jól végezte dolgát, hazament és megnézte a televízió híradóját.

A rendszerváltás után hamar megtanultuk,

hogy most is emberek irányítják a folyamatokat. Esendőek, ugyanolyanok, mint korábban. Szimpátia alapján döntenek, befolyásolhatók, ha megfelelő helyen fordulunk hozzájuk.

Bizony, megszenvedtük az elmúlt évtizedeket. Meghurcoltak bennünket, elvették a földet. Ott állt a rendőr az asztal mellett, s megvárta, amíg aláírjuk a belépési nyilatkozatot arról, hogy önként tagjai leszünk a termelőszövetkezetnek, s visszük magunkkal a földet is. Nem mondott semmit, csak ropogtatta a gumibotját meg a csizmáját, s valamit dörmögött a nép ellenségéről. Aláírtuk, s egy idő után még a brigádvezetést is elvállaltuk, mert fájt, hogy hozzá nem értők teszik tönkre a földet. Jobban szerettük az életünket meg a tapasztalatainkat, semmint hogy veszni engedjük volna. Elfogadtuk a kitüntetést is, mert meg voltunk győződve, hogy most már az idők végezetéig így marad. Széllel szemben lehet pisilni, de vizes lesz az ember nadrágja.

Most aztán döngetjük a mellünket, kárpótlást kérünk mindenért: a rosszul felszántott földért, a sikertelen gazdálkodásért, a tehetetlenségért. Most az jut előre, aki hangoskodik. Nem megyünk hát a szomszédba egy kis acsarkodásért, egy-két fröccs után megoldódik az ember nyelve. A lényeg az, hogy legyen kit

ismételni. Mert szerencsére, mindig voltak olyanok, akiknek a szájából ki lehetett venni a szót.

Irigységgel néztük, de egy kis magabízó büszkeséggel mondogattuk is, amikor a nyugati demokrácia működéséről, a toleranciáról hallottunk, olvastunk: ez is valami, erre mi is képesek lennénk, ha lehetőséget adna rá a hatalom! Aztán megérkeztünk a lehetőségek birodalmába, s bizony hányszor fut zátonyra a tolerancia. Nem tudjuk elviselni, ha másként gondolkodik valaki, mint mi. Zavar a bőr színe, a viselkedés, a kultúra mássága. Fel sem vetődik bennünk, esetleg mi hibázunk, nincs igazunk. Ugyanúgy működik bennünk a kizárólagosságra való törekvés, mint az elmúlt évtizedek alatt bármikor. Képtelenek vagyunk elhinni, hogy aki enged, még nem feltétlenül gyenge!

Hány évtized kell vajon, hogy elsimuljanak a bennünk lévő határok? Mennyi tapasztalatra van még szükségünk, hogy ne azt érezzük: akkor van biztonságban az életünk, ha fölibe kerülünk a másik embernek? Ez még mindig annak az éhségnek a lenyomata, amelyet *Móricz Zsigmond* olyan szemléletesen megfogalmazott több novellájában. Az Egyszer jóllakni félelme bujkál még mindig bennünk? Majd,

ha megtanuljuk, ha az új tapasztalatok a lelkünkbe égetik: a munkánk biztos holnapot teremt, s megajándékoz bennünket a mai bősséggel is.

Csak a magabízó ember tekint optimistán a sorsa elé; aki nem hisz önmagában, annak semmilyen politikai rendszer nem adhat bizalmat.

Van, aki azt mondja, egy idő után unalmasak a holland városok. Ugyanabból a téglából építkeznek, egyformán szép a kert mindenütt, hatalmas ablakok a földszinten, sokféle fa és bokor a ház körül. A fű mindig frissen nyírva, a láthatatlan rendteremtő akarat nyomai minden településen. Az emberek nyugodtak, nem sietnek, mert mindenhová elérkeznek. Nem feltétlenül autón, ha lehetséges, inkább kerékpáron. Egészségesebb, olcsóbb is.

Megérkezünk a nagy magyar éjszakába. Hegyeshalomnál minden torlódik: a gépkocsik, buszok, kamionok egymás hegyén-hátán. Nem látni se határőrt, se vámost. Nincs ember sehol. Csak egyszer-egyszer bődül el valamilyik kamion, aztán csend. Várakozunk. A sorompó félig leeresztve vagy felhúzva. Nézőpont kérdése. Mindenesetre még jelképes is lehetne: félig már Európában vagyunk.

(1992)

Helyünk a világban

Mostanában a város több pontján megállított egy plakát. Nem volt igényes nyomdai kivitelezésű, inkább hasonlított egy régi szamizdatra, mint valóságosan létező pártnak a plakátjára. Pedig nem az volt. Rajta a felszólító szöveg: Magyarok! Szavazzatok a magyarokra!

Közeledik a választási kampány, mondtam magamban, természetes tehát, hogy ki-ki a maga módján, és az általa a legmegfelelőbb időpontban kapcsolódik a küzdelembe. (Bár néhány jel azt mutatja, hogy ezúttal nem lehet majd megállítani a mocskolódást semmilyen etikai szándéknyilatkozattal.)

A szöveg fent idézett mondata töprengésre késztetett. Kinek szól a biztatás? Nekem, mert magyar vagyok. S kinek nem? Az itt tartózkodó délszláv, pakisztáni, szingaléz, ceyloni állampolgárnak? Nem is igen tudja elolvasni, meg nem is szavazhat, mert nem magyar állampolgár. A különbségtételnek akkor van szerepe, ha vannak kizárási lehetőségek. Ha mindenki magyar, nincs értelme hangsúlyozottan a magyarokhoz szólni.

Volt időszak, amikor több alkalommal hosszabb időt tölthettem a Szovjetunióban. Olykor nagyon nehezen teltek a hetek, máskor meg szinte szárnyakon repült az idő. De minden alkalommal, amikor hazatértem, éppen hogy letettem a bőröndöket, azonnal feltettem a lemezjátszó korongjára *Erkel* Bánk bányát. *Simándy József* nagyszerű előadásában meghallgattam a nagyáriát: „Hazám, hazám, te mindenem...” Titokban morzsolgattam a könnyeimet, összeszorult a torkom, mert jó volt, újra jó volt magyarnak lenni. Itthon. Ez volt az én visszatérésem a hazába. De aztán sohasem éreztem annak a szükségét, hogy magyar mivoltomat emlegessem. Egyszerűen nem volt értelme. Mindenki magyar volt a környezetben. Nem volt szükség valakik ellenére magyarnak lennem.

Ezért aztán úgy gondolom, hogy a plakáton található „Magyarok! Szavazzatok a magyarokra!” felszólítás nem az állampolgárságra, nem a nyelvben, a kultúrában, a nevelésben, a hagyományban, az őszintén vállalt hovatartozásban megnyilvánuló magyarságra vonatkozik, hanem valami egészen másra.

Hány évtizednek kell még eltelnie ahhoz, hogy megértse az is, akinek sajátos pályán működik a gondolkodása, hogy nincsen „tisztá

fajú” magyar. A „török, tatár, tót, román, magyar kavargó e szívben” megfogalmazás sokkal-sokkal közelebb áll a lényeghez, mint annak harsány kijelentése, hogy magyar vagyok.

A szittya-magyarság felélesztésének szándéka sokféle nemes indulatot és szándékot vihet félre. A magyarságban — *Herder* rosszul értelmezett jóslata óta — jelen van a sorsszerűség elleni lázadás, a számkivettség tudata (egyedüliek vagyunk Európában!), az önigazolás görcsös akarása, hogy helyünk van ebben a világban. Pedig már *Herder* jóslatát is félreértették, így lett belőle a reformkor nemzethalál víziója, jobb esetben annak a gondolatnak a megfogalmazása, hogy eltűnünk a térképről, ha nem vagyunk képesek lépést tartani a fejlődéssel, ha nem zárkozunk fel Európa mellé. De ebben a gondolatban már a reformkorban sem volt semmiféle kirekesztő szándék, hogy csak mi, magyarok vagyunk erre képesek, vagy csak nekünk, magyaroknak van ehhez jussunk.

Az egészségtelen nacionalizmus tévútra vezetheti a gondolkodást. Magam is úgy gondolom, hogy sokkal többet kellene arról tudnunk, hogy kik vagyunk és honnan jöttünk, milyen indulatok és érzelmek határozzák meg karakterünket. Többet kellene tudnunk a népkölté-

szetről és kultúráról, úgy kellene élnünk, hogy ezek az elemek ne csak a divat áramával kerüljenek a felszínre, s annak elmúltával ismét visszasüllyedjünk az érdektelenségbe.

De a népiségnek a szeretete sem lehet kirekesztő jellegű: egy magyar népdal nem lehet szebb szerb, francia, román vagy héber társánál. Nem szebb, csak más.

Múltak a napok. Új plakátok jöttek, amelyek indiai estet hirdettek. Vajha a gondolkodásban is csak gyorsan eltűnő divat lenne a hamis nacionalizmus.

(1994)

Próféták

Amikor még naivan közeledtem a világhoz, és csak az érdekelt belőle, amit még nem ismertem, úgy gondoltam a prófétákra is, mint valamiféle rendkívüli lényekre. Tudják az igazságot, de nem rejtik véka alá, sőt mindent megtesznek azért, hogy mindenki megértse: vannak a legkisebb energiával bejárható utak. Olyanok, amelyeken érdemes végighaladni, mert nem várnak rajtuk gyötrelmek, kínok, kudarok. Kitérülködhet az emberi lélek, szabadon, szorongások nélkül.

Tiszteltem őket, én is szakállat akartam növesztetni, mert úgy gondoltam, hogy a próféták mind szakállasak, ujjaik közé veszik és morzsolgatják, miközben bölcs gondolatokat fogalmazznak meg. (Eszembe se jutott még akkor, hogy mindnyájan bölcsesek leszünk egyszer, ha lesz elegendő bátorságunk szembenézni a világgal, s levonni azokat a kézenfekvő tanulságokat, amelyeket az élet dob elénk.)

Akkor árnyalódott valamelyest a kép, amikor *Babits* Jónás könyve című művét megismertem. Megértettem: nem elegendő tudni az

igazságot, még az is kevés, ha a meggyőződésünk párosul a szókimondás bátorságával. A magunkévá tett igazság hite egy idő után belőlünk sarjadzik és táplálkozik, a mindennapi kenyerét mi kölcsönözzük neki. Hozzánk tartozik, mint a tüdőnkhez a levegő, mint a szerelemhez a tavaszi ébredés, az önfeledt mámor és a kilépni önmagunkból szomjas kívánsága. Mindezek szükségesek, de nem elegendők. A bölcsességhez a türelem is nélkülözhetetlen. Annak a megértése, hogy nem gondolkodik mindenki úgy, mint Jónás vagy a többi próféta. Hit nélkül nem érdemes cselekedni, nem érdemes élni, de a másság elismerése legalább annyira hozzátartozik a bölcsesség lényegéhez, mint az, hogy akár a máglyára is megyünk, ha a meggyőződésünkről van szó.

A hatvanas éveket szokás a puha diktatúra esztendeinek is nevezni. Annyi minden kimondható, megfesthető, lefilmezhető, megírható volt. Haladtunk előre a jóléti szocializmus irányába. Ha nem is mi jártunk az élen. Talán jobban éreztük a szabadság levegőjét akkor, amikor csupán fuvallat volt, mint most, amikor a tágra nyitott ablakokon nemcsak a friss levegő jön be a lakásba, hanem huzatot is kapunk.

Akkoriban kezdtünk gondolkodni önmagunkról. Mert ha tapasztalatokat szerezhettünk a világról, ki állhatott a gondolkodás útjába? Visszanéztünk a mögénk került néhány évtizedre, s azonnal kiderült, nem minden úgy történt, ahogy apáink tanították. Az új ismereteknek megvan az a „hátrányuk”, hogy megváltoztatják a jelent szemlélő ember optikáját is. Erről a csalódásról szólt még 1965-ben *Somogyi Tóth Sándor* kisregénye, a Próféta voltál szívem. Szabados Gábor, a mű újságíró főhőse nem tudja összhangba hozni az elméletet a gyakorlattal, illúziói zátonyra futnak. Idegösszeroppanással a kórházba kerül, s ott mondja a kezelő orvosának: „Tudja, én afféle próféta voltam. Népi próféta. Holnapra megforgatjuk az egész világot. Fölszállott a páva... Ismeri? Micsoda mozgalom volt, bátyuskám, micsoda mozgalom. Na, de ne politizáljunk, nem akarom én a magam bűneit a politikára kenni. Csakhogy nem egyedül voltam próféta. Prófétáltunk, harcoltunk, folyt a hátunkról a veríték. Aztán egyszer csak körülnéztem, nagyon figyeljen, dottore. Most is elfog a röhhögés, ha arra a látványra gondolok. Képzelse, meghíztak körülöttem a próféták. Látott már kövér prófétát? Nagyon ronda látvány.”

A kövér próféták a fizetett forradalmárok

voltak, akik az új világ eljövetelét hirdették éjjel-nappal. Alig maradt idejük önmagukra. Ezért soványak lettek, nyúzottak. De a szemük a hitet ragyogta. Aztán már nem gyalog jártak, hanem állami autó került a fenekük alá, titkárnő az előszobába. Ha mentek valahová, a biztonsági emberek előkészítették az utat is, az éljenzést is. Úgy jártak-keltek, mint Mátyás király.

A próféták a nép közül emelkedtek ki, és a nép szószólói voltak. Ihletett embereknek tartották őket, olyanoknak, akik rendkívüli módon hatásos fellépésükkel tanúságot is tudnak tenni arról, hogy nem a maguk, hanem Jahve nevében beszélnek. Nincs új a nap alatt, mondhatnám némi cinizmussal. Csak hát ez több ezer évvel ezelőtt volt. Vagy a pártfunkcionáriusok akkor is olvasták a Bibliát, amikor a „széles néptömegek” számára még tiltott olvasmány volt? Megtanulták, hogy az emberek ösztönösen, de tudatosan is vágynak az igazmondás hitére. Szívesen hallják azt, amit hallani szeretnének.

A hatvanas évek után jöttek a hetvenesek, a nyolvasok. Számtalan próféta tűnt fel „házánk égboltján”. Mindegyik azt mondta, hogy ő az igazi, aki előtte volt, kivétel nélkül mind hazudott. Nagyon gyanús volt a dolog, mert

ha előtte mindenki hazudott, akkor ő is az utána jövő előtti. Következésképpen hazudik. Kétséges lett a prófétaság őszintesége. Megtanultuk, hogy a politika a tömegek manipulálásának az eszköze. Nem az eszközök, hanem a cél a fontos.

Napjaink politikusainak tekintélyes része úgy gondolja, hogy ha szót kap, akkor feltétlenül okosakat kell mondania, s főképpen biztosítania kell a hallgatóságát arról, hogy ha alaposabban belenéznek a zsebébe, akkor a bölcsök követ is megtalálják. Nincs igazság azon kívül, amit hirdet. Lehet keresni másutt is, de nem érdemes. Ezért aztán játszi könnyedséggel nyilatkoznak a nép nevében. Bizonyára arra gondolnak: ha *Petőfinek* lehetett, nekik miért ne? Dörgedelmes szónoklatokat hallunk, vagy éppen ellenkezőleg: a szónok csöndes, kulturált modorban, az észre hivatkozva megfélemlít. Ha nem követjük, bizony úgy járhatunk, mint a magyar történelemben annyiszor már: Európa peremére sodródunk, mindennapos lesz nálunk a balkanizmus.

Hallgatom a szónokot, azt gondolom, hogy lengető karja buta asszociációt indít el bennem csupán. Nincs itt semmi baj. Inkább nevetséges, mint félelmetes. Eszembe jut *Ancsel Évának* egy frappáns gondolata: „Ha tiltakoz-

tam ama próféták ellen, akik át akarják formálni az embereket, nem azért tettem, mintha nem tudnám, hogy változásra nagyon is képesek. Elég álmodni egy sehogyan sem jellemezhető hangról, ami egy halott örömét — még élő testének örömét — kísérte, amikor utoljára dörzsöltük le sósborszesszel, s az ember napokig rekedt lesz, meg mindenkit előre enged az élelmiszerboltban, és még azt se tudja, hogy miért, hogy mi történt vele. Az ember könnyebben alakítható, mint a lány viasz, csak az istenért, elé ne álljanak, mondván, hogy most pedig meg fogják változtatni. S miközben mondják — és nemcsak próféták —, ott van előttük a szabásminta — meg egy hatalmas szabászolló, meg minden kellék, amit csak kigondoltak.”

Az ember folyamatosan változik. Nem természete, nem lényege az állandóság. Fönnmaradásának éppen ez a mozgás a biztosítéka. Csak meg kell adni neki az önfeladás nélküli cselekvés lehetőségét. A döntését, amely nem elnyomorít, hanem felemel.

Az ember szeret végigmenni azon az úton, amit maga választott. Akkor is, ha számtalan buktató várja, ha a keserűség könnyeit is kell nyelnie útközben, ha a kétségbeesés számtalanszor térdre rogyasztja, ha elátkozza száz-

szor is, hogy útra indult. Minden keserű pillanat önmaga becsülésének a lehetőségét gazdagítja. Az ember szereti, ha okos ember a társa, mert tudja, hogy olyan ismeretekkel ajándékozhatja meg, amelyekkel ő még nem rendelkezik. Csak azt nem szereti, ha a másik kinevezi magát „főokosnak”, s ezért elvárja a testi és lelki hódolatot.

A szerelemben is felnézünk kedvesünk arcára, megmártózunk benne, de nem szolgálni szeretnénk, hanem azt, hogy a társunk legyen, hogy a közös égbolt alatt kibírjuk a havat is, a szelet is, meg a ragyogó napsütést is. Felemelt tekintettel.

(1994)

Rendezni közös dolgainkat

Szívesen írnám, hogy ismét csendes évfordulóhoz érkeztünk. De napjainkban semmi se csendes. Ma még hiányzik az ünneplés méltósága sokunkból. Ma még a hangos szavúak, a mellüket döngetők idejét éljük.

A forradalomról töpregek. Nem csak arról, amely előtt éppen ma, huszonharmadikán hajtunk fejet.

Lobognak a zászlók, büszkén, talán egy kicsit idegesen is, de azt hirdetik: mégis csak érdemes volt!

Mindegyikről. Mert mindegyikbe belebuktunk. Csak sírás maradt utánuk, könny és vér. Bosszú és akasztófa, sírás és sortűz. Mardosó kétségbeesés és hosszú-hosszú börtön, vagy az országutak vánkosan való pihenés. Szomorú otthontalanság.

Egyszer a hazáért, máskor meg az „ez a harc lesz a végső” mámoros hitéért, aztán újra csak a függetlenségért, az önálló, szabad életért. De mindannyiszor a belebukás kockázatával. Mert minden alkalommal hiányzott az éle-

tünkből a normális fejlődés logikája, egy kicsit mindig lemaradtunk, ezért az életünk értelmévé vált a győzelem, s a nyomában iszonyú tragédiává a bukás.

Negyvennyolc nemzedékének számos életben maradt tagja vélekedett úgy, hogy elárulták a nagy eszmét azok, akikre a megvalósítás irányításának a feladata hárult. Annyira, hogy egy évszázad múlva is így kiált fel a költő-utód: „*Szedd össze csontjaid, barátom: / lopnak a bőség kosarából, / a jognak asztalánál lopnak, / népek nevében! S te halott vagy?!*” *Petőfi* szellemét idézi a költő, de a mai újságolvasónak nem kell sokat törnie a fejét, hamar rábólint: igen, mindez ma is igaz! Lopnak a nép nevében!

Vagy csupán arról van szó, hogy helytelen a történelemértelmezésünk? A kisember (milyen szerencsétlen a kifejezés) tudatában túlságosan vegytiszta állapotban élnek bizonyos fogalmak, s képtelen a történelmi látásra? Az eszményeket kéri számon a megvalósításon?

Éppen a kilencedik esztendőt töltöttem be ezerkilencszázötvenhatban. A kor nem érdem, csak állapot, szokták mondani. Ez így van. De a dolog abból a szempontból mégis csak fontos, hogy nemzedékemnek semmilyen konkrét élménye sincsen a forradalomról. Amit

később megtanult róla, elfogadta igaznak, hiszen a tényeket sokféle módon lehet csoportosítani. Hinni kellett azt is, meg annak az ellenkezőjét is. A zavar tovább fokozódik napjainkban, amikor pedig sokezren szeretnék megérteni, hogy mi is történt valójában ötvenhatban. Az a nemzedék is, amelyik azt hallotta róla, hogy ellenforradalom volt (s tények sokaságát olvasta, hogy valóban az volt), néhány éve tudja: igazi forradalom volt (a tények önmagukért beszélnek). Aztán kiderült, hogy nem forradalom, hanem háború volt. Az egyik forradalmár azt mondja, hogy a másik csak annak hazudja magát. Mi volt hát?

A legtöbb ember „történelmi alulnézetből” szemléli a világot. Ami megtörtént vele, az igaz, hiszen személyes részese, átélője volt az eseményeknek. De bármennyire is fájdalmas, a személyes sors nem hitelesíti a történelmet. Szí-nezi azt, de az egész belső logikáját, sokoldalú összefüggésrendszerét nem pótolhatja.

Minden hatalomra került nemzedék — legalábbis itt Közép-Kelet-Európában — kialakítja a maga mítoszait, hőseit, és „eltakarítja” az útból mindazokat, akik nem felelnek meg ennek az új mitológiának. Az értéktelennel együtt megsemmisíti a tartalmasat is.

De a mítoszok mellett — s ez talán még fáj-

dalmasabb — átveszi a legyőzöttek életformáját, szokásait, fokozatosan eltávolodik a néptől, amelyikre naponként hivatkozik. Kihasznáolja a hatalom előnyeit, kárpótolja magát, pedig az elmúlt negyven évben egyáltalán nem volt áldozat. A nagy és szent eszmét pajzsként tartja maga előtt, s nem tesz mást, csak ami törvényes (jól tudja, hiszen ő szavazta meg a parlamentben).

Ez is történelmi alulnézet. A kettő között azonban mégis nagy a különbség. Mert, akit megcsaltak a hitében (hívhatják azt szocializmusnak, vagy többpárti demokráciának), soha többé nem válik hívővé. Méltóságában alázták meg, s ha választás elé kerül, inkább nem szavaz, mint igennel.

„Rendezni végre közös dolgainkat” — a költő figyelmeztető gondolatát hívom ismét segítségül. Sokan mondják, hogy ez a mostani időszak is, lényegét tekintve forradalom, hiszen minőségi változás következik be mindnyájunk életében. Nagy kár lenne, ha nem tanulnánk az előző forradalmak tapasztalataiból, s engednénk, hogy ez is elvetéljen.

(1993)

A félelem kísértetei

Kísértet járja be Közép-Kelet-Európát: a félelem kísértete. Ha nagyon olcsó poénra vádásznék, akkor most azt mondhatnám, hogy reméljük, ezen is túl leszünk hamarosan, mert az a hetven-egynéhány esztendő — a történelmi távlatot tekintve — nem hosszabb egy szempillantásnál.

De eszembe se jut, hogy *Marx* szellemét idéz-zem, nem lennék valami népszerű vele. Bár elfelejtése (legalábbis ebben a tempóban) megérne egy csöndes meditációt.

Most azonban arról a félelemről szeretnék beszélni, ami egyre nagyobb erővel szorítja görcsbe a torkunkat, mert egyre inkább azt érezzük, hogy nincs olyan messze a valósággá válása. Fortyog, sistereg Közép-Kelet-Európa. Lázás beteg, s nem akar megérkezni az orvos, hogy beadja a megfelelő injekciót, vagy elküldje a beteget egy hosszabb kivizsgálásra. Arra nem is merek gondolni, hogy lehetnek olyanok is, akik nem a beteg gyógyulását keresik.

A vietnami háború idején nagy újdonság

volt, hogy az amerikai tévénézők „egyenesben” láthatták az eseményeket. A kényelmes fotelben üldögélve Jack kedvére szurkolhatott honfitársainak. Lám, lám a technika. Mégpedig színesben!

De az a háború olyan messze volt tőlünk. Ha láttuk a kifordult gerincű embereket, a zokogó anyákat és a kétségbeesett tekintetű gyermekeket, megmozdult a szívünk, nehezebben vettük a levegőt, de azért — legalább magunkban — felsóhajtottunk: szerencsére nem nálunk történik mindez. Nálunk béke van. Csöndes nyugalom, fokozódó jólét, írhatunk, beszélhetünk kedvünk szerint.

Aztán megindult a harmadik világ Európa felé. Ellepték a szegények meg a kalandorok, a kétségbeesettek és a bűnözők, az éhesek és a falánkok Európa országútjait. Jöttek végeláthatatlan sorban, el a jajkiáltások rengetegéből, a félelemmel teli éjszakák komoruló égboltja alól. Elindultak abban a reményben, hogy egyszer megérkeznek valahová, ahol két tányér rizset is kapnak naponta, ahol értelmet kaphat a természet véletlen üzenete: megszületniük nem volt felesleges.

Több ezer kilométert tettek meg, s egyszer csak ott álltak a kertjeink alatt, kopogtattak vagy döngették az ajtót. Be akartak jönni. Csak

néztünk rájuk, és nem akartuk elhinni, amikor azt mondták, hogy ők tamilok, pakisztániak, bangladesiek meg kínaiak. Viccbe torzult az első reakciónk, eszünkbe jutott, hogy annak idején *Mao Ce-Tung*nak az volt a kívánsága: egy Moszkva környéki kis kínai faluban temessék el.

Mi is lenne a világgal, ha minden vicc valósággá válna egyszer! A menekülttáborokban több ezren élnek. Nálunk is, másutt is. Ahová még beengedik őket. A házukat, a hazájukat elhagyottakat.

Segítenénk mi szívesen. Még annál is többet, amennyit most teszünk. De olyan rosszkor jött nekünk ez az újfajta népvándorlás. Annyira nem vagyunk felkészülve rá. Nem volt időnk még meggazdagodni. Most csak bosszankodunk: miért mindig bennünket sújt a végzet? A törökök megálltak Bécs alatt, rajtunk meg végiggyalogoltak, ki tudja hányszor. A menekülők és az üldözők ugyanazt tették. Nem volt még időnk magunkhoz térni.

Az persze igaz, hogy mi is menekültünk, nem is olyan régen. Hónunk alá csaptuk az aktatáskát, és meg se álltunk az országhatárig. Ott megfogadtuk, hogy sohase nézünk hátra, elfelejtjük az anyanyelvünket is, amelyik feldajkált, dédelgetett, a szánkba adta az

első szerelmi vallomás mézédés szavait, a büszkeség szárnyas igéit. Mindent megfogadtunk. De kértünk egy szelet kenyeret, repülőjegyet Amerikába vagy Ausztráliába. Minél messzebb akartunk menni, hogy megtalálni se lehessen bennünket, s ha mégis ránk tör a magány, ne tudhassunk olyan könnyen hazaszaladni.

Mostanában egyre gyakrabban látogatunk haza. Megnézni, hogy mire jutottak az itthoniak — nélkülünk. Segíteni is akarunk, meg az előbbre járók tudásfölényét pénzre váltani. Amíg lehet. Alig jut már eszünkbe a gyűlölet, ami ennek a hazának az elhagyására készítetett. Talán bölcsebbek lettünk. S meglehet, azt a népvándorlást is jobban megértjük, amelynek erősödő hullámai elértek bennünket.

Egy dologban valószínűleg mindnyájan biztosak vagyunk: nem akarjuk, nem szeretnénk romokban látni mindazt, amihez évek munkája tapad. Békét szeretnénk. Örömtelít, gazdagulót. Olyat, amelyben elmerül az ember, s nem érzi, hogy határa van. De ez egyre távolabb kerül tőlünk. Jönnek a háborús hírek. Innen a szomszédból. Olykor már a bombák és a gránátok robbanását is halljuk, vadászgépek röpködnek fölöttünk. Mintha harcba hív-

nának. Azt akarnánk, hogy megtegyük az első lépést.

S bizony félünk, hogy meddig tudunk ellenállni. A történelemre gondolunk, amelyben olyan gyakran előfordult, hogy a belső nehézségek leküzdésére a hatalom kifelé fordította a tekintetét, és meggyőzte az embereket: minden jóra fordul, ha visszaszerezzük mindazt, ami egykor a miénk volt.

Nehézség meg van bőven. Ok is az elkeseredettségre, hiszen oly nagyon eltávolodtak egymástól a szomszédok. Anyagiakban is, de az életről való gondolkodásban is. Micsoda furcsa átok ül rajtunk, ki tudja hány ezer éve már, hogy nem tudjuk elviselni egymást. Nem örülünk a mások boldogulásának, előrejutásának, hanem — ha lehet — inkább gáncsot vetünk. Ne legyen neki jobb, ha mi nem vagyunk képesek előrejutni. Ha mi tehetetlenül álmodozunk, akkor vergődjön ő is egy helyben. Talán ez a magyarázata, hogy mindig bőven termettek a besúgók, a diszkrétén jól informáltak, a „csak úgy mondom” mentalitású emberek. Vajon ezért nem szeretnek bennünket a környező népek? Nem tudtunk alkalmazkodni a fejlődés irányához, a kocsmai magyaros virtus ott munkál bennünk hétköznapi, apró dolgainkban is. A szorgos, lassan építkező, a

jövőre figyelő munka annál inkább hiányzik. Kiverték belőlünk a kispolgári szemléletet, amely büszkén néz maga köré, s azt mondja: ez az én kezem munkája. Mi maradt helyette? A másra mutogatás, a „nekem jogom van” fennen való hangoztatása.

S most, amikor a munkanélküliség már nem pusztán fenyegető rémálom, hanem a legigazibb valóság, szinte hallani a felhorkanást: mi csoda aljas dolog ez, le az állammal, amelyik ezt teszi! Pedig csak az történik, ami korábban is nyilvánvaló volt már, csak nem lehetett beszélni róla: teljesítmény nélkül nincs fizetés. A mi munkánk pedig könnyűnek találtott. Még akkor is így van ez, ha nagyon fáj kimondani, ha sokkal jobb lenne arról beszélni, hogy mások tettek tönkre bennünket.

Nagyszabású romantikus képekben festették meg költőink a nemzethalál vízióját. Figyelmeztetésül, hogy amelyik nép nem törődik saját hazája előremenetelével, szükségszerűen kisodródik a történelem medréből, s nincs erő, amely visszahozná. Azóta bizony sorra buktak a nagy eszmények, mert a magyar mindig is szeretett lelkesedni, lobogni, izzani, izzítani, mégis maradt a vágyott cél: végre összefogni, s az acsarkodás helyett a jövőn gondolkodni.

De az — sokak szerint — reménytelenül messze van. Nem vigasztal bennünket, hogy majd néhány év múlva megindulnak a dolgok a kibontakozás irányába, hamarosan jobb lesz mindnyájunknak. Az idősebbeknek még a fülkébe cseng az utolsó két-három kongresszus biztató ígérete: még két-három esztendő, s megindulunk a kibontakozás útján. Ismerős mondatokra ismerős a reakció is: a hitetlenség.

S akkor érkeznek a hírek északról is, keletről is. Testvérek, rokonok hozzák a félbeicsaklott mondatokat, a megszólalás, az anyanyelven tanulás tilalmát. Azt kérik, hogy mi se szóljunk. De a szemük tele van könnyöggel, de a hangjukon megbicsaklik az ősi népdal, amelyik a testvér után kesereg. Elindulnak ők is, otthagyják a földet, évtizedek óta dajkált reményeiket, hogy eltaláljanak hozzánk. S mi gyakran úgy fogadjuk őket, ahogy a szegény rokont szokás. Mosollyal, de biztató szó nélkül.

Kísértet járja be Közép-Kelet-Európát: a félelem kísértete. Jó lenne ismerni a varázsigét, amely véget vet a gyötrődésnek, és fényben ragyogtatja gondterhelt arcunkat.

(1992)

Tele a zseb a bölcsek kövével

A március a naptár szerint a rügybontás hónapja. De hozzákapcsolódik az újrakezdés is, a hitben való gazdagodás fellobbanó lángja.

Az első tavaszi virágot a kedvesünknek nyújtjuk, hogy érezze: a bennünk lezajló megújulásnak ő is részese.

Bizonyára a szükségszerűségekből születő véletlen, hogy 1848-ban éppen ebben a hónapban mozdult meg néhány fiatalember szívében Magyarország. Ennek a tömegeket mozgósító szívdobbanásnak forradalom volt a neve.

A magyar történelem sajátos vonása, hogy később is, a nagy változások hirdetői a márciusi forradalom üzenetét hordozták magukban. Őszintén vagy taktikai megfontolásból. Ehhez a nagy eseményhez mérték önmagukat, ennek a folytatói akartak lenni.

A márciusi forradalom idézésével mindig nagy tömegeket lehetett mozgósítani, mert az emberek menekülnek a szürkeségtől, a feleslegesség érzésétől.

Mindnyájan létünkben akarunk igazolód-

ni. Itt és most. Hinni, hogy véletlenül, de nem hiába születünk. Nem eltékozolhatóan és feleslegesen.

A márciusi eseményekre való hivatkozásban, az ünneplés perceiben átéljük az érvényes tett mámorítóan gazdagító érzését. Pedig minden nemzedéknek sajátarcúan kell történelmét megélnie. Úgy, ahogyan ő képes, amilyenek önmagát megnyilvánítani akarja. Megfogalmazni a maga értékeit, vállalható gazdagságát. Legyen ebben minden, ami politikai sandaság nélkül folytatható, átélhető. Egyetlen nemzedék se legyen nemzete múltjának a kizsákmányolója, ne vesztessen el azt a népszerűség értéktelen fillérjeiért.

Erős szél fúj március 14-e délelőttjén. Komor felhők gyülekeznek az égen, nagyon esőre hajlik az idő. Még déli tizenkettőkor is ugyanez a helyzet. Fázósan összehúzó a kabátot, szidom magamat, hogy otthon hagytam az esernyőt.

Aztán arra gondolok, hogy a történelem — legalábbis ebből a szempontból — úgy látszik, ismétli önmagát. Ezernyolcszáznegyvennyolcban ezen a napon szintén esett az eső. Illetve mégsem. Március tizennegyedikének krónikáját nem ismerem. Lehet, hogy jó volt az idő.

Mi, nyíregyháziak tizennegyedikén ünnepeltük tizenötödikét. Miért? Valaki biztosan tudja az okát, mert megtehettük volna tizenötödikén is. Munkaszüneti nap volt az is. Csak sejteni lehet, hogy a szónokhoz kellett igazítani az eseményt. Ebből a szempontból sincs új a nap alatt, mert az elmúlt rendszerben is így volt.

Megyek a Vasvári Pál utcán, keresem az ünnepi hangulatot, hiszen ez a nap mégiscsak a szívünkben sarjadt, az első magunkhoz méltó ünnep. Nyújtózkodik a tavasz, mocorog bennünk a jókedv és az erő. Eltemettük a telet, a farsangi multságokon duhaj kedvvel vigadtunk, s most különös öröm feszít bennünket. Meghatódunk, amikor látjuk a rügyek duzzadását, az aranyeső ragyogását. Az arcunkat belemártjuk a kinyíló napsütésbe, s a virágokra is más szemmel nézünk, mint télen.

Nem kell sietnem, a Kossuth téri ünnepségre időben odaérek. Nézem a házakat, az embereket. Minden ugyanolyan, mint máskor. Legfeljebb most kevesebben vannak az utcán, gyérebb a forgalom. De hát a déli órákban máskor sincs nagy tolongás.

Újabb és újabb szélrohamok jönnek, igazi zászlólengető idő. Az ám! Hol vannak a zászlók? Most már keresem a nemzetiszín lobo-

gókat. A fülembé úszik egy régi felhívás, amely az épületek fellobogozására szólít. Végigérek a Vasvári utcán, s csupán egyetlen lépcsőház bejárata fölött lengeti a szél a nemzetiszín lobogót. Eltölthetne a jó érzés, ha nem azt látnám, hogy megcserélték a zászlót, így zöld-fehér-piros zászló lengedez. Ami azért mégsem ugyanaz! Aki kitette, nem ismerné nemzeti lobogónkat? Vagy ennyire nem fontos számára az ünnep? S akik ott laknak, nem vették észre, nem szólt senki, hogy ez nem az, aminek az ünnep szól? Senkit nem érdekelt?

Mégis elkéstem, már megkezdődött az ünnepi megemlékezés. „Félház” sem volt a téren. *Boross Péter* miniszterelnök határozott mondatait nem kísérte különösebb érdeklődés. Mellettem hangosan megszólalt valaki: „Mint-ha *Kádár Jánost* hallanám.” Ránéztem, de nem tudtam eldönteni, hogy ellenzéki vagy kormánypárti. Olyan munkásféle, kicsit ápolatlan, kicsit pityókos. De lehet, hogy nem munkás, hanem munkanélküli volt.

A megemlékezés rendben lefolyt, volt koszorúzás, ünnepi műsor, zene és tánc, szavalat és méltóság. Pátosz. Csak azt nem tudtam eldönteni: kié március tizenötödike? Hol vannak a fiatalok, akik végre birtokukba vehetnék elődeik örökségét? S hol az idősebbek?

Hirtelen elkezdtem undorodni a politikától, amely kisajátítja a legszebb és legáltalánosabb emberi érzéseket is, amely pártügyet csinál mindenből. Elülteti a gyanakvást, hogy nincsen egyetemes emberi érdek, mert magatartásunk legapróbb mozzanatai is pártérdekek által meghatározottak. Nincs politikán kívüli élet.

Amikor hazafelé sétáltam, gyanakodva néztek rám az emberek a buszmegállóban. Igaz, hatalmas kokárda virított a kabátomon. Egyedül az enyémen. Tekintetükben valamiféle megvetést éreztem. Most nyilvánosan bocsánatot kérek érte, de akkor szégyelltem magam.

Másnap nézem a televízió hírösszefoglalóját. Fővárosi, vidéki események. Az egyik szónok az összefogásra szólít — a közös sors vállalására —, a másik a Rózsadombra vezeti csapatát, és megmutatja nekik a gazdagok házait, mondván: tudjátok, mi a dolgotok. A harmadik a *magyarok* számára hirdeti a demokráciát, a liberálisok és az új ruhát felöltött bolsevikok számára nem. A televízió jóvoltából hosszú percekig láthatjuk az egybegyülteket. A kamerák látószöge kinyílik — tízezernél is többen vannak a téren —, mintegy azt sugallja a rendező meg az operatőr, hogy jelentékeny tömeg van a szónok mögött.

Az értetlen tévénező pedig szembesülni kényszerül a tényekkel, hogy vannak ebben az országban olyan erők, amelyek a demokrácia nevében diktatúrára törnek. Meg akarják valósítani a maguk demokráciáját.

Az idősebb nemzedék számára remélhetőleg még ma is fájó emlék annak megtapasztalása, hogyan működik az a diktatúra. Mind-egy hol mutatta meg magát: a haláltáborokban, a büntetőszázadokban, a kényszermunka táborokban, az ötvenes évek padlássöprő magatartásában. Vagy éppen a puha diktatúra esztendei alatt, amikor azonban kompromisszumokkal ugyan, talán egy csepp megaluvással is kiemelkedhetett, aki akart, orvos-sá, kutatóvá, tanárrá, professzorral, akadémi-kussá, világhírű filmrendezővé válhatott. A gerinctelen ember akkor is felkínálta magát a hatalomnak. Ugyanúgy mint most. Persze, persze. Ez a mostani hatalom más. Demokratikus. De az egyenes gerincű ember minden hatalomban önmaga lehet. Az embert el lehet pusztítani, de legyőzni soha. De sokszor elfeledkezünk azokról az igazságokról, amelyek nem kötődnek egyetlen rendszerváltozáshoz sem.

Az amerikai elnökválasztási kampány kész cirkusz. A jólétben élők látványos szórakozá-

sa. Ott az kapja meg a voksot, aki jobb életet, több pénzt, adóelengedést ígér. Nálunk? Valami vagy valaki ellenében lehet előbbre jutni. A gyűlölettel telik meg a szívünk, és könnyen rámutatunk erre meg arra: a zsidók miatt van minden; ha a cigányok nem lennének... Feszül a fekete zubbony, fénylik a leborotvált fej, erősödik a kirekesztettség tudata. Kit érdekel az apró munka, a hangyaszorgalommal építhető jövő (minden mellékíz nélkül), amikor igazságosztó erőt érez az ember a mellkasában, az izmaiban. Csak el kell venni, amit mások összeharácsoltak, aztán el kell tenni őket láb alól. Istenem! Ennyire nem tanultuk meg a történelmet! Pedig az eseményeket a marxista ideológia legfeljebb átszínezhette, de azt nem tilthatta meg, hogy józan ésszel végiggondoljuk.

Nem hiszek a kövér prófétáknak. Sem azoknak, akik kiabálnak, kifröccsen belőlük a beszéd, s nem ígérnek semmi konkrétumot, csak azt mondják, hogy igazságot szolgáltatnak ennek a népnek, visszaadják a jussát. Azt, ami immár több mint ezeréves.

S a hatalom jelenlegi birtokosai? Engedik, hogy a kóklerek, a vásári kikiáltók vegyék birtokukba a „placcot”. A történelem erre is ad példát, csak egy emberöltőt kellene vissza-

pozni. Az erőtlén inkább átadja a hatalmat az erősnek, mert abban bízunk, hogy akkor ő is megmarad. Ahelyett, hogy azt mondaná: nem voltam elég jó, válasszatok jobbat!

Petőfi még a bőség kosarát emlegette, amikor az ember szabadságáról és méltóságáról beszélt. Ez a legfontosabb. Minden más ez után következik: a jogi egyenlőség, a kulturális javakhoz való hozzájutás. Eszébe se jutott *Kölcsey* pesszimizmusa, aki a Himnuszban a jókedv hiányát panaszolja fel, s először azt kér az Úrtól. *Petőfi* bizakodó alkat, tele van forradalmi lendülettel, naiv tisztasággal. Ma inkább úgy lehetne fogalmazni, hogy pozitív célok és szándékok vezérlik. Építeni akart, nem rombolni. Egyetlen testbe forrasztani a magyarságot.

Úgy látszik, hiába volt a magyar irodalom gazdag vonulata, a magyar, az oláh, a szláv bánat hangoztatása, a közös sorsnak a megmutatása. Rendezni végre közös dolgainkat — fi-yelmeztet, s adja a bölcs intelmet *József Attila*. Némi cinizmussal azt is mondhatnám: ez a következménye annak, hogy nem olvastunk verseket. Mást is alig.

Bizonyára gyáva vagyok. Félttem, amit eddig elértünk. Csak remélni tudom, hogy poli-

tikai gyakorlatlansága és tapasztalatlansága ellenére az emberek többsége meg tudja különböztetni az igazit a hamistól, és sokkal messzebbre lát, mint azok, akik állandóan arról beszélnek, hogy tele van minden zsebük a bölcsék kövével.

(1994)

Akikből apácák lesznek

Moldova György egyik korai kötetében arról írt, hogy az irodalom valószínűleg abból az emberi szükségletből ered, amelyik a beszéddel kapcsolatos. Az emberek ültek a tűz körül, és elmesélték mindazt, ami velük történt. Főképpen azokat az eseményeket, amelyeket a többiek nem élhettek át, mert nem voltak jelen. Vagy éppen azért mesélték el újra és újra, hogy átéljék, mert élvezték a borzongást. Pláne, ha győztesen kerültek ki a küzdelemből. Úgy látszik, tartós lélektani szükséglete az embernek az önigazolás. S ez most nem pejoratív értelemben értendő! Szükségünk van az önmagunkról kialakított kép fenntartására, megerősítésére.

Napjainkban Magyarországon három dologról beszélnek szívesen az emberek. Emberek alatt ezúttal a felnőtt korosztály tagjait értem, jóllehet — természetesen — a fiatalokat is azoknak tekintem. Sőt! Nagyon gyakran emberibb emberek ők, hiszen több bennük a naivitás, az ártatlanság, a cselekvésre készítő hit.

Ők azonban helyzetüknél fogva elsősorban ábrándoznak a tettekről, a lehetőségek különféle terepeiről. A gyakorlattal való kapcsolatuk még felszínes, alkalomszerű, főképpen önként vállalt feladatok megoldásából áll.

A felnőttek — a harmincasok, a negyvenesek, az ötvenesek — már lényegesen kevesebbet ábrándoznak a cselekvésről. Teszik, amiből „megélnék”, amit „kell”, amire nagyon gyakran „rákényszerülnek”.

A felnőttek különböző csoportjai: férfiak, nők, férfiak és nők, ha a véletlen vagy a tudatos szándék összehozza őket, biztosan szóba hozzák a politikát. Valaha közömbösséggel vádolta a hatalom az embereket, mert csak a párttitkárok politizáltak. (A mélyben azért akkor is zajlott a csendes tüntetés. De hát látta-e valaki előre, hogy érdemes kockáztatni? A világ a biztonságot sugallta.) Ma az egyik leghálásabb beszélgetési téma a politika. Lehet szidni a pártvezéreket, bármelyik párt tagjait. Ma mindenkit le lehetett hülyézni, akár nyilvánosan is. A politikusok nem ütnek vissza. Egyelőre. (Valaha egy-egy szaftosabb politikai vicc elmesélése után azt mondták a társaságban: ez hároméves vicc. Hogy-hogy? — kérdezte valaki. Három évet lehet kapni érte...) Ma már nemigen osztogatnak börtön-

éveket egy-egy viccért. Talán azért nem lehet hallani mostanában szellemes történeteket, vicces fordulatokat. Napjainkban ki vannak osztva a szerepek: a főszerep a koalícióé, az ellenzék pedig az epizodistákat adja. A színháztörténet a megmondhatója, hogy hány mellékszereplőből, stabsztárból lett néhány év alatt nagyszerű színész...

Bennünket, magyarokat még érdekkel a politika, hiszen sorsok múlnak azon, hogy kik vannak a csúcson. Érdemes hát hozzájuk törleszkedni. Az erőshöz mindig is vonzódott a gyöngé. A nyugati polgár már nem hatódik meg a jelszavaktól, csak a konkrétumoknak hisz. Ezért aztán az a párt, amelyik egyszer nem teljesíti választási ígéreteit, bizony kapaszkodhat, amíg újból a kormányrúdhhoz kerül. A választók tömegei élni, jól élni akarnak. Igazából nem létkérdés számukra a politika. Legfeljebb szeretik a cirkuszt, jól szórakoznak a választási komédián, azzal együtt, hogy nagyon jól tudják: a szimpátiájuk vagy az ellenszavazatuk megbuktathat egy-egy pártot vagy politikust.

A másik kérdést, ami szóba kerül nálunk, úgy lehetne kissé ünnepélyesen megfogalmazni, hogy az élet minősége. Ez alatt sokan sokfélét értenek, hiszen a különböző társadalmi

csoportokba tartozók másképpen élik meg a múltjukat, a jelenüket és a jövőjüket. Azt már számtalan tanulmány boncolgatta, hogy milyen töredékesen ismerik a magyarok nemzeti történelmüket, hogy az elmúlt évtizedekben meglehetősen szűk körből lehetett válogatni, amikor eszmények után kutatott az ember. Magyarok se nagyon lehattunk, csupán a lelkiismeretfurdalásunkat erősítették. A nemzeti büszkeség számára vajmi kevés hely maradt, olykor egy-egy fáklyás felvonulásra, kegyesen megengedett márciusi ünneplésre kaptunk lehetőséget. A jelen kötelező optimizmusa pedig mindent eltakart, amit a hatalom nem akart látni. A jövőndő nem lehetett más, mint perspektivikus, nagyszerű. A szociológusok egyszer bizonyára leírják majd azt a folyamatot, amelyen a magyar társadalom a nyolcvanas évek közepétől át(megy)ment. Kis túlzással állítható, hogy emberek tömegei indultak meg lefelé (ez inkább igaz) és fölfelé (ez nem annyira tömeges). Az viszont tény, hogy aki jól megtanulta az eredeti tőkefelhalmozás történetét, s a gyomra is rendben volt, és képes is volt magát aktív helyzetbe hozni, elindulhatott a meggazdagodás irányába. A naivok és szemérmesek, a tisztességesek és széplelkűek ezúttal is hoppon maradtak.

Bizony, nehezen tudjuk tolerálni ezt a gyors, kétirányú mozgást. Ezért erősödik fel gyakran az elégedetlenség. „Nemes, de terhes önlábunkon állni” — mondja Lucifer Az ember tragédiájában. Néha hiányzik az állam paternalista magatartása, mert nem szívesen barátosunk meg azzal a gondolattal, hogy csak magunkra számíthatunk. Sokan azt mondják, hogy embertelen világ következik. Megerősödik az önzés. Lehet. De annak is megvan az esélye, hogy javul az önértékelésünk, hogy büszkéek lehetünk arra a teljesítményre, ami a mi nevünkhöz fűződik. Az bizonyosnak látszik, hogy a nehézségekből akkor fogunk igazából kilábalni, ha megértjük: nincs más rajtunk kívül. A más erejére nem (vagy csak ritka, tragikus pillanatokban) támaszkodhatunk.

A harmadik — talán a legnagyobb érdeklődést kiváltó téma — a szex. Ehhez mindenki ért, mert, úgymond, gyakorlata van benne. A különféle történeteknek mindig megvan a maga hálás közönsége.

Legendák szövődnek egyes férfiak és nők köré, kiváló teljesítményekről hallani. Úgy gondolom, hogy az első (a legnagyobb) szexhullámon is túl vagyunk. A pornófilmek keveseket szórakoztatnak már, nem jelentenek társasági „csemegét”, mint néhány évvel ez-

előtt. Vannak intim centerek, szexboltok, amelyek kielégítik az igényeket. Mert valószínű, hogy a társadalom harmonikus működéséhez szükséges mindenféle igény kielégítése. A toleranciával, a másság elismerésével együtt. Egyre kevesebb sandaságot tapasztalni, ha a különféle szexuális magatartástípusok szóba kerülnek.

De kikből lesznek az apácák? — a tapasztalt nőfaló ezt úgy kérdezi, mintha olyan leckét adott volna fel, amelyre nincs megoldás. — Mert ahogy én ismerem a nőket, egyik sem óhajtja az apácaélet kötelmeit. Mindenki a mai örömökre koncentrál. Olyan ez a mai világ, mint az önmagát túlélő római birodalom. Az élvezethajhászás kiszívta az erejét.

Hát ez bizony bölcs okfejtés, nézünk körül néhányan. De a kérdés azért ott marad a levegőben: kikből lesznek az apácák?

Bizony, nagyon dőre dolog lenne bármelyik társadalom erkölcsét egységes minősítési rendszerbe foglalni. Egyféle erkölcsi norma ugyanúgy nem létezik, mint két azonos falevél vagy két egyforma csók.

Az emberek így vagy úgy gondolkodnak a világról. Van, aki a beteljesülő szerelemről, az egész életen át tartó vágyról gondolkodik, olyanról, amelyik nemcsak perzsel, hanem

melegít is. Mások a reménytelen szerelem iz-
zásában képesek legtartalmasabb szellemi és
fizikai energiájukat mozgósítani.

Emberarcú a szerelem, a szexualitás is. Van-
nak időszakok, amikor egyik-másik magatar-
tás felerősödik, divattá válik. De a divatjelen-
ségeknek az a természetük, hogy elmúlnak.
Itt is érvényes a tolerancia követelménye: ami
neked jó, nem biztos, hogy másnak is az. Az
embert ahhoz kellene hozzásegíteni, hogy
megtalálja a maga útját, a maga sorsát, a saját
arcú céljait, örömeit és bánatait.

Ha egyszer ez is megtörténik, az sem lesz
kérdés többé, hogy kikből lesznek az apácák.

(1992)

A szeretet megtartó vonzásában

Az autóbusz lassan haladt előre. A sötét be-
lekapott a ruhánkba. A társaság egész nap
készülődött az éneklésre, de valami mindig el-
vonta a figyelmét: hol a hőség elől menekült
egy-egy csendes patak partjára, hol labdajá-
tékra csábított az idő.

De az este valahogy befelé fordította a fi-
gyelmet, s ami megtelt csennel, hirtelen ki-
felé kívánczolt. Megszólalt az első dal, majd
a második.

Érdekesen alakul bennünk a népdal: egyszer
csak a saját örömnökké vagy fájdalunkká vá-
lik. „Kikiabál” belőle a sorsunk, mindenna-
pos — feloldhatatlan — tragédiánk, amelybe
a legnagyobb küzdelem ellenére is belebu-
kunk. Talán ezt hallottam ki Balázs hangjá-
ból, aki úgy azonosult az ismeretlen népdal-
költővel, hogy egy kicsit elrejtette a maga sor-
sát, de azért kidalolta.

Balázs nagyon tehetséges, életre kelt a moz-
dulataiban a valahavolt valóság. Most mégis
abbahagyta a táncot. Összegubancolódott kö-
rülötte, benne az élet. Elhalványodott, majd

teljesen eltűnt közte és gyönyörű felesége között az igen, ami a kimondásakor egy életre szólt.

Anna gyönyörű volt, tele feszült szépséggel. Vibrált az egyénisége, nem maradhatott a közelében közömbös senki. Balázs sem volt képes rá. Most mégis külön vágányon fut a két összetartozó élet. Balázs a szakítás, a válás óta nem táncol, pedig a testéből kikiabál a tánc utáni vágy. Megtanult gitározni, énekel, a többieket szórakoztatja. Talán túlságosan is harsányan, elveszetten. Mintha menekülne a helyzet elől, önmaga elől. Érezni a hangján, hogy nagyon szenved, s a népdalt, mint valami köpönyeget, úgy borítja magára.

Kovászna megyei falvakon haladunk keresztül. Mintha a nagy magyar éjszakába fúródnánk az Alföldön, ahol a hold fénye is magányosabban hull az ember vállára, mint másutt.

Egybefutnak a parasztházak. Színesek, szegényesek. „*Szalmazsupos a mi házunk teteje, / A szegénység kikönyököl belőle*” — figyelek hirtelen a szövegre is, nem csak a dallamra. Nézem a házakat, és sorsfelismerésként dobban meg bennem az ének: itt vagyok hát a dallam forrásánál!

Hallom Balázs hangját. Talán nem is tudja, mit énekel, hogy a maga fájdalma felesel a

büszkeséggel: „*Rég megmondtam régi rózsám, ne szeress, / Nincs egyebem, mit a két karom szerez.*”

Hát, vajon miért buktak bele mind a ketten egymás igézetébe? Anna a fővárosba ment táncolni, Baláznak az általános iskolás gyerekek maradtak, akiket nagyon szeret, s azt is szeretné, ha megéreznének valamit a magyarság lényegéből. Ezért is hozza el őket ide, Erdélybe, tanulni, kirándulni.

Torja házai egy utcára vannak felfűzve. Mind az ezerkettőszáz. A házigazdámé a hét-százhetvenötös. Egy órába bicsaklik a mutató, amikor a kutyaugatásra piros pongyolában kijön a háziasszony. Huszonhét éves. A szobában két picinyke gyermek alszik: az egyik hároméves, a másik alig múlt el három hónapos.

A kutya még mindig ugat, bár már nem olyan hevesen. Hamar rájött, hogy nem medve közelít. Itt az sem lenne különleges, mert csupán ebben az évben huszonöt embert támadtak meg a barna mézevők, s ketten még most is válságos állapotban vannak. Mióta lelőtték a medvelövőt, azóta nagyon elszaporodtak — mondják félig tréfásan a helybeliek, s szinte egymás szavába vágva sorolják, mi minden változott azóta. Visszakapták a hegy lejtőjén

a kaszálót, szabadabb lett az élet, igaz, nem könnyebb. A házigazdám munkanélküli, a felesége gyermekgondozási szabadságon van. De lehet gazdálkodni, dolgozni. A föld sok mindent megad az embernek, még akkor is, ha kemény munkával kell fizetni.

Itt mindenki magyar, a két rendőrt leszámítva. De velük sincs különösebb baj, mondja a házigazda, miközben pálinkával kínál, a felesége meg előveszi a sütőből a túrós puliszkalepényt. Az anyósom küldte, teszi hozzá Ibolya kedvesen.

Két órakor még kinézünk a holdvilágos éjszakába, itt a Székelyföldön, ahol most sok száz lábban fészkelődik a ritmus, hogy délelőtt és délután, aztán este Sepsiszentgyörgyön az emberek gyűrűjében és a színpadon átadják egymásnak tudásukat és hitüket a különböző falvakból, országokból jött táncosok.

A művelődési házban a hagyományőrző együttesek és adatközlők versenyeznek: kié a legautentikusabb, a valósághoz leghűségesebb előadásmód. Sok kitűnő táncot láttunk Kolozsból, a Hargitából és máshonnan, de igazából a Székelyföld mutatta meg itt magát. *Kallos Zoltánt*, az európai hírű néprajztudóst kérdeztem erről. — A forradalom után mintha megnyíltak volna a zsilipek. Egymás után ala-

kulnak az új együttesek. Ismét élővé vált a népzene és néptánc, elevenen ható erő, s erről a bálványosi találkozó is meggyőzhet mindenkit.

Örülök, hogy látom Zoli bácsit. Utoljára két évvel ezelőtt beszélgettünk Nyíregyházán. Most menetben megálltunk Kolozsváron, hogy köszöntsük. A főtértől nem messze lévő kis udvarban, egy leromlott házban lakik. Méltatlanul a nagy tudóshoz, akinek a lakása zarándokhely. De a szellemi kisugárzást nem lehet megakadályozni. Erre még *Funar* polgármester úr sem képes. A magyar utcaneveket leszedetheti, de lám, még el sem hagyjuk a várost, amikor az egyik kerítésen azt látjuk: *József Attila utca*.

Sepsiszentgyörgy központjában az együttesek — különböző csoportokban — ropják a táncot. A Nyírség is. Hihetetlen tapsorkán. — Mintha a levegőben táncolnának — mondja, szinte maga elé egy asszony. — Köszönjük, hogy eljöttetek — hangzik többfelől —, az Isten áldjon meg benneteket!

Jó lenne, ha jelképes erejű volna, hogy a táncosoknak egy román pincér szolgálta fel az üdítőt Sepsiszentgyörgyön. Anélkül, hogy ebbe bármilyen rossz érzés keveredett volna.

A másnapi Bálványosfürdő szomorú arcát

mutatja felénk. Mindnyájan izgatottan készülődünk, hiszen a hegyek közé szorított falvak most kinyithatják magukat a nagyvilágra. A Nyírség Táncegyüttest a messziről, a hazai földről érkezettnek kijáró figyelem övezi. Ezt már tegnap éjszaka lehetett érezni, amikor éjfélhez közel színpadra lépett az együttes a sepsiszentgyörgyi kisstadionban. Ezer ember tomboló lelkesedése fogadta a fiatalokat. Ez csak fokozódott a lányok tánca alatt, majd kiteljesedett az érpataki játék és tánc után.

Mekkora csalódás, hogy Bálványosfürdőn buszban várakozik az együttes, mert zuhog az eső, s vízben úszik a szabadtéri színpad is. A hegyoldalon pedig, ahol a nézők nyári hangulatban ünnepelhetnék a táncot, apró vízfolyamok gyorsulnak. A fesztivált, a kirándulást a Szent Anna tóhoz ezúttal elmosta az eső.

Az elmaradt természeti élményekért kárpótolt az esti fellépés a torjai polgármesteri hivatal kultúrtermében. A csaknem kétórás program óriási lelkesedést váltott ki a közönség soraiból. Az emberek együtt lélegeztek a zenével és a táncokkal.

Az a kis öröm, ami belevegyült a vendégszeplésbe, talán szóra sem érdemes, mert még a régi reflexek nyomát őrzi.

A színpad közepén magyar zászló lengett.

Benézett a próbára a policáj, és szaladt telefonálni: a magyarok nemzeti zászlójukkal tüntetnek! Nosza, jött az ukáz: másnap reggel a művelődési ház vezetője raportra köteles megjelenni Sepsiszentgyörgyön. — Nem normális ez a rendőr — kommentálják az esetet a helybeliek —, március 15-én legalább negyven zászló lengett a faluban, mégse szólt senki. De ez új fiú. Nem tudni, meddig bírja itt, mert azért ez már nem a régi világ.

Reggel negyed hatkor egymásnak adják a szót a kakasok. Szokatlan a derengő világosság, hiszen néhány órával ezelőtt még a hang után igazodtunk a főutcán, mert nem világított egyetlen lámpa sem. Egy székely legény az úttesten könyörög: — Segítsetek felállni, testvérek, nem tudok hazamenni. Odamegyünk, támogatjuk egy kicsit, de a lábai még nem engedelmeskednek. Talán azt sem tudja, merre van a haza.

Amikor elindul az autóbusz az út következő állomására, még sokáig érzem a házikenyér melegét, amelyet Ibolya sütött a tiszteletünkre. Hajnali négykor feküdt le, hogy minden elkészüljön időben. De egy pillanatig sem éreztük, hogy terhes lenne számára a rólunk való gondoskodás.

Gyimesközéplak olyan szemérmes méltó-

sággal mutatja meg magát, mint a néptáncban sorsot kibeszélő táncosok. Ünnepelesen kanyarog az út, két oldalt a lejtőkön gyűjtik a szénát, egészen magasan tehenek legelésznek. Egy kicsit elfog a szégyen: miért is vágytam bejárni Németországot, hogy megnézzem a hegyek haragos zöldjét, a kaszálók rendjeinek a harmóniáját, amikor itt van hozzám testközelben, szívközelben, megérinthetően.

Követjük a kövesutat. Hangosan beszélgetünk, mintha el akarnánk nyomni magunkban a várakozás izgalmát. Egy valahavolt folyó medrében templom, körülötte házak, buja növényzet. Szájnak elmondhatatlan szépség. A szív pedig döbbenet hallgat, nem képes megszólalni. Elképzzelhetetlen a tárgyiasult szépség, legalábbis a fenséges még sohasem mutatta meg magát ennyire egyértelműen. A mai patakocska medrében asszonyok emelgetik a súlykolót, messzire hallatszik a tompa puffanás.

Néhány óra múlva ránk zuhan az este. Elindulunk az úton visszafelé. A gerinceken karsú fák fűródnak az égboltba, szinte felnyársalják a csillagokat. Bennünk pedig még hajnalban sem csillapul az áhítat.

(1992)

A félelem szorításában

Decemberbe fordult az esztendő. Elcsendesedik lassan a természet, ruhatárba kerülnek az óarany és a rozsdamarta ruhácskák, a vidáman fodrozódó zöldszegélyű, irigysárga szoknyácskák, a kékben tündöklő blúzok, a porral szegett cipőcskék.

Gyászruhába öltözik minden. Feketébe, fehérbe. A fekete komorabb, több benne a méltóság, egyértelműbb a letaglózott vidámság fölött érzett bánat. A fehér természetes hűvösségével reményt is sugall, mert felmutatja a tisztaság, a megtisztulás lehetőségét is. Decemberben fázik bennünk a lélek, összébb húzódnak a nyári emlékek, a befelé forduló figyelem hajlik a számvetésre.

A hideg meleget kíván. Cserépkályhák sugárzó melegét várja a hátunk, cigarettafüstbe burkolózik a tenyerünk. A családi melegség öröme bizsereg az érzékeinkben: nagyapa meséi úsznak emlékezetünkben, nagymama kalácsillatú arca nyitja meg a szívünket. Lobog a tűz.

A tűz bizony kevés helyen lobog a kandal-

lóban, a kályhában, a tűzhelyben. A gázkonvektor kerek üvegén át hiába bámuljuk a lámpákat, az a fény már nem az a meleg: a villanykályhából pedig csak a bekapcsolt ventilátor hangja hallatszik.

Holnap lesz advent első vasárnapja. A világ Jézus születésének megünneplésére készülődik. A vallásos hangulatban eltöltendő bűnbánati idő alatt az istentiszteletekből hiányznak az ünnepélyesebb mozzanatok. Egészen december huszonegyedikéig. Akkor ünnepeünk, s az év hátralévő részéig abba se hagyjuk. Mít is? Hogy megszületett Jézus, hogy szeretteink ismét együtt vannak, lobognak a gyertyácskák a fenyőfán. Megértük ezt az esztendő is: elkerült a betegség, vagy nem alázott meg bennünket, egyáltalán, az is öröm lehet, hogy élünk. Voltak gondjaink, lassan távolodik a hátunk mögött a régi, de haladunk valami új felé. Jobb lesz? Ma még ezt se tudjuk, legfeljebb csak azt, hogy más. Ha nyersebb is, de nyíltabb, őszintébb. Tudunk-e együtt haladni vele? Muszáj. Ha végképp lemaradunk, magunkat is elveszítjük.

Ezúttal azonban mégsem a velünk élő történelemről szeretnék írni, nem arról, hogyan éljük meg a változásokat, hanem valami másról. Vagy talán köze van ehhez is? Meglehet.

Egy pszichológiai alapfogalmakat ismertető kis könyvecskében olvasom: „A félelemérzés legegyszerűbb, legősibb (primer) formája akkor lép fel, ha az ember veszélyhelyzetben van, testi károsodás fenyegeti. Az ember felé irányuló, veszélyt jelző környezeti ingerek hatására félelmi állapot jön létre. Ez a primer félelem már az állatoknál is megtalálható.”

Kardos Lajos szerint: „A nagyon hirtelen keletkező félelem: az ijedtség, a megriadás. A tartós, de nem túl közeli veszélyre vonatkozó félelem: az aggodalom és a szorongás. Az igen intenzív és indulatszerűen lefolyó félelem: a rémület vagy — tartós formában — a rettegés.”

A velünk, a bennünk élő félelemről szeretnék írni. A homlokunkon és a szívünkön átsuhanóról, meg a görcsbe rándítóról. Mert a félelem ugyanúgy sokarcú, mint a szeretet. Megrajzolja a kor, amelyben e két szélsőséges érzést megélik az emberek.

Félünk a szegénységtől, a nélkülözéstől, hogy elveszítjük, feléljük munkával megszerzett értékeinket. Félünk a magánytól, a társtalanság hideg csöndjétől, a némaságtól fuldokló ajtóktól, az elkerülő tekintetek gyászától, attól, hogy nem tudunk megszabadulni a teher-

ré vált társtól, baráttól, kedvestől. Félünk a kudarctól, a sikertelenségtől, a hiábavalóságtól, de attól is, hogy nem tudjuk állandósítani a sikert, mert valami mindig közbejöhethet. Félünk a betegségektől: a foghúzástól és a térdre kényszerítő ráktól. Az alattomosan támadóktól ugyanúgy, mint a csendesen érkezőktől. Félünk a végérvényestől és az ideiglenestől. félünk, hogy egyszer kiszolgáltatott helyzetbe kerülünk, s akkor nem lehetünk azok, akiknek magunkat tudni, ismerni szeretnénk. Félünk a régi helyzetek unalmától és az újak váratlanságától. Félünk, hogy nagyon szeretnek, s belőlünk hiányzik az önfeladás képessége, de attól is, ha viszonzatlan marad a szerelmünk.

Félünk, hogy nekünk kell eltemetni azokat, akiket a legjobban szeretünk, de attól a pillanattól is, amikor elérkezik a mi végső percünk.

Tele van az életünk félelemmel, szorongással. Ha bármilyen esemény, döntés, változás kikerül az irányításunk alól, félünk.

Olvasom az újságban, hogy Nyíregyházán megkéseltek egy férfit, mert be akart szállni az autójába, és megkérte a kocsit körülvevő fiatalembereket: ugyan, engedjék elmenni.

Hazafelé tartott éjszaka a Jósavárosban egy férfi. Megverték, elvették a pénzét.

A neves filmszínésznő panaszkodik: nem mer a színházból a színészházba (százötven méter!) előadás után egyedül hazamenni, mert fél. Csak akkor vállalja a pesti utazást is, ha fényes nappal megérkezik.

Vannak olyan napok, amikor gépkocsik tucatjait fosztják ki, lakásokba törnek be. A múltkor egy rendőr a tilosban parkoló autóst figyelmeztette, aki csak legyintett rá és odébb sétált. Továbbment a rendőr is. Félt? Talán elbizonytalanodott.

Sokféle félelem munkál bennünk. Vannak, akik azt mondják: rossz beidegződésekkel vagyunk tele. Nem hiszünk senkinek, mert félünk. Vagy féltünk. Nagy kérdés, hogy a félelem természetes állapotunkhoz tartozik-e? Ha a félelem megnevezi magát, ha arcot ölt, lehet harcolni ellene. De ha nincs teste, nem tárgyasul, akkor mit kezdünk vele? Igaza lehet *Ancsel Évának*, amikor ezt írja: „A legjobban mégis azoktól félek, akik nem akarnak földrészeket hódítani, népeket leigázni, bemutatkozó szónoklataikban nem rázzák az öklüket senki ellen, csak azt ígéretik roppant nyugalommal és türelemmel, hogy meg fogják változtatni az embereket. Nem azért ijedek meg ettől, mert ez olyan nehéz, sőt lehetetlen, hogy máglyákat kell emelni megfélelem-

lítés céljából, hanem azért, mert az embert rettentő könnyű rávenni a megváltozás látszatára. És azért is félek, mert nincs despotább szenvedély ennél: megváltoztatni az embereket.

Ha pedig azt mondják nekem megnyugtató céljából, hogy mindezt természetesen jó irányban, s az érintettek érdekében kívánják tenni, akkor már válaszolni se merek, de arra gondolok, hogy veszélytelenebb lenne a csillagok pályáját jó irányban megváltoztatni.”

Félelem az is, ha azt tesszük, amit elvárnak tőlünk, jóllehet mi nem értünk egyet a dologgal. Kényelmes is lehet a félelem, mert felmentést adhat a küzdelem, a cselekvés alól. A szembenézés kínjánál kevésbé fáj a hallgatásba merülő sunyi félelem.

Retteghetünk a háborútól, az atomreaktorok váratlan robbanásaitól. Ezekkel egyértelműen szembesülünk. De mit tegyünk apró félelmeinkkel, amelyeket gyakran meg se nevezünk, vagy azt mondjuk, hogy kompromisszumot kötöttünk, még inkább: nem akartunk senkinek sem kellemetlenséget. Évekkel ezelőtt megmosolyogtuk az amerikai „állampolgár” lakásának ajtaját: biztonsági zár, acélpánt alul és felül, lánc. A jólétből fakadó félelmek, az antiszociális társadalom következményei,

mondták sokan. Aztán elkezdtek keresgélni a biztonságos, a leleményes zárat, a riasztókat. Ha kopogtattak az ajtón, szélesre tártuk, s azután kérdeztük: mit óhajt? Most pedig kilesünk a kukucskálón, kinyitjuk az ablakocskát, vagy a zárt ajtó védelmében érdeklődünk: mit óhajt?

Leértékelődött az ember élete. Amikor a lehetőségei többre becsülik, mint korábban, az élete nincs biztonságban. Senkiben se bízz! — engedi el gyermekét az édesanya. Az üzlet nem a bizalomra épül, mondja a vállalkozó. Még magamban és magamnak se hiszek — rándul torz vigyorra a szája a fiatalembernek, amikor arról faggatom: mi a véleménye a hitről és a bizalomról. Mindkettő helyét átvette a félelem.

Elcsendesedik lassan a természet. Tenyerünkbe temetkező fejünket felemeljük: szét-nézünk a magunk kicsiny világában. Csendes-sen megállapítjuk: eljött ez a december is.

(1990)

A folyón nem lehet átgázolni

Mindnyájunk élete kicsorog az idő ujjai közül. Lehet ez ellen lázadni, hiszen az elmúlást kevesen tudják természetesen fogadni. Emberi ez is, mint egész életünk szakadatlan küzdelme azért, hogy maradjon valami utánunk.

Pedig az idő végtelen folyam, amelynek hullámaiban éppen csak megmártózkodhatunk, egy-egy kanyarulatában elgyönyörködhetünk, azon is meditálhatunk, hogy szépségének a befogadására talán kicsi is az emberi lélek.

De hát milyen nyomot hagyjunk magunk után, ami bennünket igazán megjelenítene századok múlva is? A temetők és a síremlékek öregszenek, néhány nemzedéknyi idő után már nincsen, aki a sírhoz elzarándokoljon.

Arról álmodozunk, hogy nagy emberek leszünk, s a hálás utókor majd szobrot emel nekünk?

Nem tűnik szerencsés ötletnek, mert az elmúlt két év szobordöntögetései arra figyelmeztetnek, hogy az életünket kitöltő hitet könnyen átértékeli az idő, s akkor a szobor a lomtárba vonulhat.

Valaki felvetette ötvenhatal kapcsolatban, hogy emeljünk olyan emlékművet, amelyik egyformán idézi a vesztes és a győztes küzdelmét. Lett is erre nagy felhördülés! Még, hogy a kommunistákkal, az ávósokkal együtt! Emlékmű csak annak jár, aki a győztesek hatalmáért áldozta fel az életét!

A történelem és az emberi helyzetek ismétlik önmagukat — mondhatnám. De szívem szerint inkább azt mondom, hogy nem akarunk tanulni az elmúlt korokból. Erkölcsi fel fogásunk gyakorta megmarad a „szemet szemért, fogat fogért” elv érvényesítésénél.

Szophoklész Antigonéjában van egy példaeértékű jelenet. Kreon, a király megtiltja, hogy eltemessék Antigoné város ellen támadó testvérét, Polüneikészt, mert: „elhullt vesztett ügyért”, s ezért „eltemetni, sem siratni nem szabad. Hagyják, heverjen ott megkönnyezetlenül, a dögmadár kívánatos zsákmányaként.” Antigoné eltemeti testvérét, mert van az írott törvények fölött egy: az elhunytat el kell temetni, s haló porának meg kell adni a tiszteséget. Kreon megfeledkezik erről, s az istenek büntetése nyomán kell megértenie, hogy csak a politika szempontjából fontos, melyik oldalon áll az ember. A tiszteletet az ellenfélnek is meg kell adni.

Minden emberi érték pusztulása önmagában tragikus, mondhatnám másképpen, mert az emberiség „létszámából” kitörlődött egy ember, aki sohasem lesz már többé.

Vannak országok, amelyekben jó pár évtizedet kell várni, amíg szobrot kap a kiemelkedő államférfi vagy hadvezér, tudós vagy művész. Megvárják, hogy a kíméletlenül rostáló idő megtartja-e az emlékezetében.

Mi a levert emléktáblák helyére újakat teszünk, a lebontott szobrok helyére új emlékművet állítunk. Új ünnepeket ünnepeltetünk. Mert igazunk van. Végre győzhetett az igazság. Ezt is megérhettük. A gyűlöletünk, ami arra irányul, amit elhagytunk magunk mögött, kegyeleti helyeket emeltet velünk, új kötelezettségeket ró ránk. Ha csak nem jön egy új hatalom, amelyik más eszményeket követ, s lebontatja, amit most emeltünk, hogy elhelyezze a maga jelképeit és emlékeit. Minden lehet, hiszen a történelem végtelen folyam, mi pedig könnyen abba a hibába esünk, belelógatván a lábunkat, azt hisszük, hogy át is tudunk gázolni rajta.

(1993)

A hétköznapiok méltósága

Tudjuk-e ma, mit értünk valóságon? Annak idején megtanultuk a leckét: *„A valóság a megismerő tudatunktól függetlenül létező anyagi világ, a természet, a társadalmi lét, gyakorlat és maga a tudat, az ember belső világa mint a megismerés tárgya.”* Mint minden filozófiai tételnek, ennek is az elfogadása alapvetően világnézeti kérdés.

Az elmúlt évtizedekben a fenti megállapítás igazságtartalma nem lehetett vita tárgya. De hogyan állt a dolog a valósággal? A politika mindig megfogalmazta, hogy egy adott időszakban mit kell (és lehet) valóságnak tekinteni.

Leegyszerűsítve: csak azt, ami beleilleszkedett a „főcsapás” irányába, ami igazolta a politikai döntéseket, a stratégiai és taktikai elképzeléseket.

Leraktuk a szocializmus alapjait, megszilárdítottuk, hozzákezdtünk a fejlett szocializmus építéséhez. Növekedett az anyagi bőség, gyarapodott a lakások, az autók, az üdülőtelvek (és házak) száma, egyre többen utaztak kül-

földre. A kulturális javakhoz is egyre többen jutottak hozzá. Eredmények születtek a tudományban, a művészetekben, a sportban stb.

De: nem voltak a határainkon kívül élő magyarsággal problémák, nem ismertük a nemzetiségi kérdést, nem beszéltünk a kábítószerfogyasztásról, a fiatalkori bűnözésről, a prostitúcióról. Nem foglalkoztunk a szegénységgel, a virágzó korrupcióval, a hatalommal való visszaéléssel.

Azt mondtuk, haladunk tovább a lenini úton. Most aztán ránk szakadt a valóság. Kapkodjuk a fejünket: idegesek vagyunk, mert naponta találkozunk zavarba ejtő jelenségekkel. Egy idős néni kora reggel kapirgál a kukában. Kivesz egy szelet kenyeret, lefújja róla a port, a szemetet, rágcsálni kezdi. Önkéntelenül elfordítom a fejem, szégyellem magam. Talán éppen én dobtam ki azt a szelet kenyeret.

Mostanában indult budapesti laptársunk a címdoldalon számolt be egy tizenöt éves fiú brutális gyilkosságáról. Az öt osztályt végzett kamasz harmincnégy késszúrással megölt egy idős asszonyt, s hatvan forinttal távozott. A cikk záró mondata: „Született Szabolcs-Szatmár megyében, 1976. február 16-án.” Mintha itt kellene születnie annak, akiből gyilkos lesz! A szerző a régi reflexek alapján ítél: a sötét

Szabolcs, ahol tizenöt éves gyilkosok teremnek! S közben megfeledkeznek arról, hogy az elmúlt évtizedek alatt a főváros (központi akarat) gyarmata volt ez az országrész. Innen kapta az olcsó munkaerőt, innen lehetett fejlesztéseket elvonni. Aztán szociológiai felméréseket közzétenni: itt a legnagyobb a népszaporulat, a legkevesebb a fürdőszoba!

A szerző bizonyára nem ismeri a szatmári, beregi táj szelíd harmóniáját, a folyók árnyat adó gazdag füzeseit, az itt élő emberek tisztelő szeretetét.

Hajdúsági születésű vagyok, eszmélő éveimet bányászvidéken éltem, mégis világosan, kitapinthatóan érzem: elege lett az itt élőknek a hazug apáskodásból, amely még mindig bugyuta gyerekeknek tekinti a már régóta felnőttet. Az itt élők már nem kérnek, hanem követelnek: egyenjogúságot, korrekt partneri viszonyt, világos, őszinte beszédet. Ki akarnak törni a gyarmati sors alól.

Ezek az indulatok is hozzátartoznak a mai valósághoz. A megélhetés gondjai természetesen háttérbe szoríthatják az emberi méltósággal, az erkölcsiséggel kapcsolatos kérdéseket, de az bizonyos, hogy csak időlegesen.

Milyen is hát mai valóságunk? Sokszínű, mondhatnánk, ha a közhelyek világában ke-

resnénk a válaszokat. Gazdag? A szóhoz óhatatlanul csupán pozitív értékek kapcsolódnak. Azt pedig a legoptimistább ember sem tagadhatja, hogy mostani helyzetünk próbára teszi mindnyájunk derülését.

Azt hiszem, akkor járunk el a leghelyesebben, ha semmiféle jelzővel nem minősítjük. Mert ebben az új helyzetben éppen az a nagyszerű (ha megengedhető ennyi patetikus hang), hogy végre nyilvánvalóvá teszi: a valóság nem néhány ember (vagy egy uralkodó párt) szándékai szerint alakul, mindnyájan valóban részei vagyunk, alakítói (a szónak nem direkt értelmében).

Ezért mutatja ez a valóság szokatlanul sokféle arcát, a különbözőséget kell elfogadnunk, megbarátkozni vele, igényelnünk. Mert a sokféleség a másságot is jelenti, a mi szándékainkkal, a világnézetünkkel szembenállót.

Volt idő, amikor ebben az országban arról cikkeztek a lapok, hogy az embereket nem érdekli a politika, közömbösek a társadalmi kérdések iránt. S lám! Napjainkban két ember találkozásakor a második mondat már a politikával kapcsolatos.

Félve írom le, annyira nyilvánvaló: az emberek életében közvetlenül megnyilvánuló érdek lett a politizálás.

Jelzötlen valóságban élünk tehát, amelybe belefér a kukákban kenyér után kutató öregasszony, és a luxuslakásban unatkozó úriasszony. Belefér? Sokan felkapják a fejüket, felmelegtetve a társadalmi igazságot. Nehéz a különbségekkel megbarátkozni, elfogadni még ne-hezebb. Pedig elkerülhetetlenül szükséges, legfeljebb azon kell fáradozni, hogy minél magasabb szinten alakuljanak ki.

Jelzötlen valóságunk végre valóban felnőttnek tekint bennünket, mert arra ösztönöz, hogy ismerjük meg törvényeit. Azokból induljunk ki a mindennapok cselekvéseinek eldöntésekor, s ne az illúziókból, a ködön átsejlő szándékokból.

S akkor a valóság megajándékoz bennünket a hétköznapiakban átélhető emberi méltóság örömeivel is.

(1990)

Elfogadni, ami van

Habent sua fata libelli. Minden könyvnek megvan a maga sorsa, tartja a latin mondás. Ebből a szempontból talán az sem véletlen, hogy éppen a közelmúltban jelent meg újból *Epiktétos* Kézikönyvecskéje vagyis a stoikus bölcs breviáriuma. A bölcs és rezignált gondolatok gyűjteménye *Sárosi Gyula* fordításában 1942-ben jelent meg Budapesten. Történelmi idő volt.

A sztoicizmus etikája a boldogság megszerzésére tanít, amely a léleknek a külső körülményektől mentes, természetes állapota. Epiktétos ahhoz a nemzedékhez tartozik, amelynek *Seneca*, *Marcus Aurelius* voltak a tagjai. Érdemes a Kézikönyvecskéből idézni legalább két gondolatot: „Bizonyos dolgok hatalmunkban vannak, más dolgok nincsenek. Tőlünk függ a véleményünk, az ösztönös vágyunk, a törekvésünk és ellenszenvünk, egy szóval mindaz, amit egyedül alkotunk meg. Nem tőlünk függ a testünk, a vagyonunk, a hírnevünk és a tisztségeink, tehát mindaz, amit nem egyedül hozunk létre.

Azok a dolgok, amelyek hatalmunkban vannak, természetüknél fogva szabadok, semmi más sem akadályozza, semmi sem köti őket. Azoknak a dolgoknak azonban, amelyek nincsenek a hatalmunkban, nincs erejük önmagukban, másoktól függenek, egy kívülálló megakadályozhatja vagy elsajátíthatja őket.”

S a másik: „Ne kívánd, hogy az események úgy alakuljanak, ahogy te szeretnéd. Inkább a kívánságaidat szabd hozzá az események alakulásához, meglátod, nyugodt lesz életed folyása.”

Epiktétos erkölcstana megkülönbözteti a tőlünk függő és a tőlünk független világot, jelenségeket, állapotokat. Szerinte az ember csak annyiban szabad, amennyiben jól használja a gondolatait, tehát el kell fogadnia mindent, ami van, és el kell fordulnia mindattól, ami meghaladja.

Minden könyvnek megvan a maga sorsa, idéztem az előbb a mondást. Vajon véletlen-e, hogy ez a könyvecske éppen most látott napvilágot? Bizonyára igen. Mégis. Félelmetesen időszerű gondolatokat fogalmazott meg az ókori bölcselő. Az etika minden korban arra keresi a választ, hogy melyek azok a keretek, amelyek között érvényes válaszokat adhatunk a valóság kihívásaira. Lehetünk-e ma szaba-

dok, és melyek ennek a szabadságnak a határai? Ha Epiktétosra hallgatunk, azt mondjuk: nem tehetünk semmit, mert ami kívül áll rajtunk, annak folyásába nem avatkozhatunk bele.

Ez az erkölcstan tehát mozdulatlanságra ítélné bennünket, arra, hogy tiszteljük a fennálló viszonyokat, fogadjuk el a hatalmat, fogadjunk el mindent, ami kívülről érkezik hozzánk. Egy csapásra megoldódna minden. Leszidhatna a goromba árus, megalázhatnának, el kellene tűrnünk, hogy a politikusok játszadozzanak a hiszékenységünkkel. S a kérdés voltaképpen: ez napjainkban az a magatartás, amellyel a világhoz való viszonyunk jellemezhető?

Ha minősíteni kellene a mai magyar társadalomban élők valóságához való viszonyát, röviden azt mondhatnánk, hogy két szélsőséges végletben helyezkednek el az emberek. Egyfelől bizonyos rétegek rendkívül harciasak, állandóan a cselekvés lehetőségét keresik. Igaz, hogy ez nem mindig halad a pozitív célok irányába. Inkább emlékeztet ez a harsányság a szociális feszültséget levezetni akaró demagógia a történelemből már jól ismert eszköztárára. A másik végletben sokkal többen helyezkednek el, mint az előbbiben. Ide tartoznak azok, akik belefáradtak a hiábavaló küz-

delmekbe, akik nem hiszik már, hogy valaha, valami is jobbra fordulhat. Akiknek elégük van a választási ígéretekből, az üres hitegetésből. Nem akarnak semmi mást, csak nyugalmat maguk körül. És magukban.

Nekik szólna Epiktétos üzenete? Nekik, de nem hozzájuk. Nem tudom, más hogy van vele, de engem idegesít a bölcselő sztoikus nyugalma. Odadob a végzet bekötött szemű Madonnájának, nem igényli aktív részvételemet sorsom irányításában. Tétlenségre kárhóztat, azt mondja, hogy semmi értelme a cselekvésnek, mert eredménye sem lehet. Felébredni még fel lehet, de attól kezdve szabad folyást kell engednünk az eseményeknek. Ha nem tesszük, magunknak okozunk bajt, mert minden lényeges döntés kívül esik rajtunk.

Több politikai párt készülődik már a két év múlva zajló választási kampányra. Szóba kerül az is, hogy vajon lesznek-e most érdeklődők, lesz-e még Magyarországon olyan ember, aki elmegy a választási nagygyűlésekre, mert azt hiszi, hogy valami mégis megváltozhat. Sokan állítják, hogy rosszabb lesz a helyzet, mint korábban volt, mert az emberek még jobban kiábrándultak. Egyre inkább valószínűsége is kénytelenek a sorsuk irányítását a kezükbe venni.

Így lesz-e vagy sem, majd eldönti az idő. De addig valamiképpen vissza kellene szerezni az emberek hitét és bizalmát, mert különben mindnyájan Epiktétos követőivé válnak, aki szerint: „Ha csak olyan dolgokat kívánsz kikerülni, amelyek a hatalmadban vannak s a természettel ellentétesek, sohasem fogsz nem kívánt dolgokba bonyolódni, de a betegséget, a halált és a szegénységet akarod kikerülni, akkor szerencsétlen leszel.”

Én mégis azt mondom: ne fogadjuk el, ami van, hanem arra törekedjünk, hogy megváltozzon. Egyre inkább hasonlítson ránk. Olyan legyen, amilyenek legszebb álmainkban látni szeretjük. Akkor is, ha kicsit még távol van tőlünk.

(1992)

Elvarázsol a történelem

Bizonyára sematikus az a kép is, amely bennünk, magyarokban Görögországról kialakult. Ahogy megsértődünk, amikor a pusztát, a gulyást emlegetik, ha rólunk van szó, a görög ember hasonlóképpen megneheztelne, ha csak annyit tudnánk hazájáról, hogy: romok, tenger, kecskék, dinnye, szigetek.

Vagy mégse? Volt abban valami rendkívülien találó, ahogy az egyik turista jellemezte Görögországot: nem más, mint egy hatalmas étterem. Ahol csak akad egy talpalatnyi hely, kitesznek pár asztalt, székeket, felállítanak egy szuvalaki- vagy girossütőt, s jöhetnek a vendégek.

Azok pedig jönnek is, mert — bizonyára vannak szebb országok — sehol sem lesz a látogató szeme és lelke annyira lekötve, mint itt. Görögországban megtalálhatók mindazok az ellentétek, amelyek az egész földközi-tengeri térségben fennállnak. A város és a vidék, a föld szegénysége és buja termékenysége, az ember hatalma a természet felett, és a természeté az ember felett élénkebb, mint más or-

szágokban. A szinte nem természetes ragyogó napfény elárasztja a tengereket, a partokat és a szigeteket. A friss levegő erdei és mezei virágok illatával telített. Még feltűnőbb a történelem szellője, mely az embert körülveszi. A múlt talán azért is megfoghatóbb, mert az az antik romokban, a félig leomlott falakban, a bronzkor vulkánjaiban és a balzsamos tengeri levegőben tovább él.

Görögország hihetetlenül hosszú tradíciója a partvonal mentén közel négyezer évet fog át a szembeötlő történelem előtti kerámiáktól a minoi falfestményeken át a klasszikus kor páratlan plasztikáig és a sokrétű bizánci kincsekig.

Görögország többet nyújt, mint amennyit ígér, és ez nem meglepő, mert minden sarok mögött rejtett kincs húzódik meg: csodálatra méltó romok, melyek hírnévről és tartós lakottságról tanúskodnak, üzletek túlszűfolt népművészeti tárgyakkal, bungalók a tengerparton, végtelen hosszú partok és eldugott vendéglők, melyek egy pohár bor mellett időt feledtetni hívnak. A régi és az új ezen keveréke a látogatót a valóság és a képzelet között lebegteti, amíg sikerül számára az ország múltját az élénk jelennel egyesíteni.

Görögországban számtalan öböl, földnyelv

és tengeröböl teszi a partot változatossá. És természetesen számos sziget is van. A vizek, amelyek a körülbelül ötvenezer négyzetkilométer nagyságú országot övezik, azúrkékek, tiszták és átlátszóak. A kilencmillió lakos életvidám, vendégszerető, életigenlő ember.

Állunk a knosszoszi palota hatalmas udvarán. Ott, ahol több ezer évvel ezelőtt a bikavidalokat rendezték. Előttünk a királyi palota, a trónterem, a kőbe vésett trónszék, a szobák és a belső termék labirintusa. Elakad a lélegzetünk. Körülölel a mítosz és a történelem keveréke. Minosz király, Zeusz kedvelt fia ide építtette Daidalosz építómesterrel a labirintust, hogy elrejtse a királyné szörnyszülött fiát, a Minotauruszt. Itt ölte meg Thészeusz athéni királyfi Ariadné királynő segítségével a gonosz Minotauruszt, s szabadította meg városát a szörnyű véradótól.

A romjaiban is impozáns palota a legújabb elmélet szerint annak az utolsó földtörténeti katasztrófának esett áldozatul, amelynek során — az i.e. XV. század derekán — a Krétától néhány kilométerre fekvő Szantorini szigetnek jó része felrobbant és elsüllyedt a tengerben. A robbanást több ezer kilométer távolságban is hallani lehetett, a szökőhullámok, a földrengés-sorozatok óriási pusztítást okoz-

tak a környéken. Nemcsak Knosszosz hatalmának a végét jelentette ez, hanem Kréta politikai szerepének a megrendülését is. Félelmetes lehetett a kor emberére a katasztrófának és kísérőjelenségeinek a látványa. Sokan ebben vélik meglelni az Atlantisz pusztulásáról szóló mítosz magyarázatát is.

Mindnyájan megrendülten bámuljuk azt a szigetecskét, amely az utolsó vulkáni működés eredménye: 1956-ban született. Sötétfeke-te gomolygás, talán holdbéli táj. Figyeljük a tengert, vajon nem bugyborékol-e a víz? Mert akkor magunkkal vihetnénk örökre a mögöttünk maradó civilizáció emlékét.

Fira városa sokat szenvedett az 1956. évi földrengéstől, de házait, templomait és kápolnáit azóta jórészt helyreállították. A jellegzetes égei városka lapos tetejű, fehérre meszelt házacskái a hegy gerincén vidám szertelenségben tolonganak.

A hatalmas utasszállító hajóról — amely egy órával ezelőtt odafönről akkorának látszott csak, mint egy gyufásdoboz — még vetünk néhány pillantást a meredek sziklafalra, katonának a fényképezőgépek. A turista szorgos méhecske módjára gyűjtögeti az emlékeket, hogy majd otthon elmesélhesse, megmutathassa: nézzétek, itt voltam!

Hát, igen! Kréta. Az emberi kultúra egyik bölcsője, merül fel a tudatban a közhely. A főváros, Irakleion régészeti múzeumában alig le-het megmozdulni. Az egyik csoportban német szót, a másikban angolt, a harmadikban franciát hallani. Együtt vannak itt a különböző korokból származó tárgyi emlékek, a knosszoszi palota freskói, szobrok, edények, ékszerek. A három híres palota (Knosszosz, Phaisztosz, Mallia) gazdag leletanyagot szolgáltatott. A híres kígyós istennők előtt sok-sok látogató megáll, hiszen tökéletes épségük kacér bájt közvetít, megmutatja a korabeli divatot, amely nem volt mentes a rafinériától sem.

A krétai ember mindent tudott a világról, amit érdemes volt. De nemcsak a természetről, hanem az emberről is. A romok között az az érzésünk, hogy az idővel is képes volt dacolni. A szelleme, a gondolatai, a mindennapjai itt vannak ma is.

És a huszadik század vége felé ballagó, rohán ember? Egész Görögország, benne Krétával jórészt az idegenforgalomból él. A turisták sok-sok százezer embernek adnak munkát. A görögök eladják a múltat, vagy durvábban fogalmazva: felélik a múltjukat. Miközben a tengerbe bukó nap látványában gyönyör-

ködünk, arra is gondolunk, hogy hova lett a görögök civilizáció és kultúra teremtő képessége, hajlandósága? Őrzik a romokat, árusítják a Sprite-ot, a Coca-Colát, a suvlakit és a girost, a vázák másolatait, mindenféle csecsebecsét és giccset. A turista fogyaszt, eszik-izsik, vásárol, enged a csábításnak, az erőszakos vagy szíves invitálásnak, és azt mondja: sohasem ettem még ilyen finomat!

„*Sok van, mi csodálatos, de az embernél nincs semmi csodálatosabb!*” — kísér hatezer kilométeren át *Szophoklész*. De hát mit ad a mai ember a világnak, amelyet — legalább a romjaiban — csodálni lehetne? Hiányzik a nagy egészre figyelés. Az ember elvész a részletekben, miközben a sorsáról elmélkedik, s azt akarja megjavítani, lényegi önmagáról feledkezik meg. Amíg tart a romokból, addig nincsen baj, amíg a tenger bársonyosan simogat, s nem mutatja felénk haragosabb arcát, addig nincs baj. Jó érezni azt a borzongást, ami elfogja az embert: megérinthesi azokat a köveket, amelyeket sok-sok ezer kiváló ember is megérinthesett. Elvárásol a történelem, amelyet átélni lehet, de visszafordítani nem. S a borzongás? Hol voltunk mi, magyarok, amikor a knosszoszi palotát megremegtette a katasztrófa? Az ázsiai sztyeppéken lovagol-

tunk, vagy felnyársaltuk a szomszéd törzs támadó harcosait. Ha nem éppen mi hörögtünk a lemenő napba. Most pedig mi lépkedünk a romokon Krétán, Delphiben, Epidaurosban és másutt! Most rajtunk a sor olyat létrehozni, amely a lábhoz omlásban is képes felmutatni nagyszerű arcunkat, akár évezredek múlva is.

Vagy minél magasabbra emelkedik egy civilizáció, annál nehezebb a kései koroknak rátalálni? Ma már az sem biztos, hogy a jövőnek emberarca lesz.

(1992)

Értékek nyomában

Könnyen lehet, hogy nosztalgiákból építkezik az ember. Az egyes nemzedékek olyan határozottan elkülönülnek egymástól, hogy ez még a felületes szemlélőnek is feltűnik. S nem is szükséges emögött divatos nemzedéki ellentétet felfedezni, mert ilyenek igazából sohasem voltak, vagy éppen ellenkezőleg: az egyes nemzedékek mindig is markánsan megkülönböztették egymást.

Vitával, indulatokkal vagy azok nélkül. Egyszerűen másként nevelődnek. Változik a világ, benne az ember. Új értékeket fedez fel, eldobja a régieket vagy jobb esetben átszínezi azokat a maga képére és hasonlatosságára. Közben persze megéli annak is a tragikumát, hogy már nem tudja a régi értékek mentén elképzelni az életét, de még nem látja teljesen tisztán az újakat sem. Ilyenkor vetődik fel az örök emberi értékek problémája, ilyenkor fordulunk a klasszikusokhoz, mint amelyekben a legegységesebben megjelennek azok az értékek, amelyekre támaszkodni lehet, ha összezavarodik a világ.

Nagy átrendeződéseknek voltunk tanúi ebben a században is a háborúk alatt és után. Európa nyugati felén viszonylag egyszerű volt a képlet, mert a nagy fizikai és lelki trauma után vissza lehetett találni a több százados polgári eszményekhez. A keleti részeken azonban bonyolultabb volt a helyzet, mert a Szovjetunió árnyékában új társadalmi formációk jöttek létre. Az új hatalom arra törekedett, hogy kialakítsa a maga filozófiai, világnézeti, erkölcsi arculatát, megfogalmazza a maga értékeit, illetve felépítse annak hierarchikus rendjét.

Évtizedek teltek el ebben a világban. Nagypapák, apák, fiúk, nagymamák, anyák, lányok élnek ebben a hazában, akiket áthatnak azok az élmények és tapasztalatok, amelyeket ebben az új világban szereztek. Őszintén átéltek, a magukévá tették őket. Nem azért, mert kényszerítve voltak, hanem, mert őszintén hitték, hogy értük épül az új világ, igazságai az ő igazságaik, eszményei, erkölcsé az övék.

Az utolsó trauma nagyon friss még. Úgy hívják, hogy rendszerváltás. Dőre dolog lenne azt hinni, hogy ez is pusztán ünnepi felvonulás, ahol éltetni lehet az új világot. A változás most is csak hosszú idő alatt mehet végbe. A gazdaságban, a társadalmi kapcsolatokban, a kul-

túrában, az erkölcsben, a közgondolkodásban. Vegyük a legkézenfekvőbbet. Százezrek keserű tapasztalata, hogy a kulturális javakhoz jutás bősége után — az árdagály következtében — kiszorultak a fogyasztók közül. Alig kínál a piac igényes szépirodalmat, s ha mégis, olyan áron, hogy kétszer meg kell gondolni a vásárlást. Korábban a társadalom preferálta a kultúrát, hogy minél többen hozzájuthassanak az értékekhez. (Most persze azt mondhatják, hogy természetesen csak azokat, amelyeket a maga érdekeit szolgálták. Ebben van igazság, de azért nem volt olyan merev a rendszer, hogy ne lehetett volna árnyalt a válogatás. Meg aztán a klasszikusok rendszeridegenek, s azokhoz is olcsón juthattak hozzá az emberek.)

Kamaszkorom lelkesült pillanatai voltak, amikor *Csoóri Sándor*, *Nagy László*, *Juhász Ferenc*, *Pilinszky János*, *Ladányi Mihály* kötetének a megjelenését vártuk. Ki emlegeti ma Nagy Lászlót, akinek pedig már a klasszikusok között lenne a helye? Egyetemisták legfeljebb a szemináriumi dolgozatokban. Csoóri Sándor neve merül fel talán a leggyakrabban. De ír még verseket? S egyáltalán: miután beszennyezte őt a politika, szólhat-e még érvényesen és hitelesen?

Kikaptuk egymás kezéből az Élet és Irodalom legfrissebb számait, vagy az Új Írást, a Nagyvilágot. S ott szorongtunk a moziban, hogy megnézzük a legújabb *Bergman*- vagy *Truffaut*-filmet. S tudtunk vitatkozni a Hideg napokon és a Szegénylegényeken. De tűzbe hozott *Ember Judit* egy-egy dokumentumértékű alkotása is.

Ha ma véletlenül négy-öt magyar összehajol, néhány mondat után kiderül, hogy ki-kimelyik pártnak a tagja, s hamarosan sutba kerülnek az esztétikai értékek, feldugja a fejét a politika. Megfogalmazódik a szembenállás, s attól kezdve már nincs semmi értelme az egésznek.

Úgy látszik, hogy a gyűlölet tisztító tüze szükséges az új értékek megfogalmazódásához. Ha ezen túlleszünk, visszatérhetünk a régiekhez. Csakhogy nekünk nincsenek százados hagyományaink, amelyekbe most kapaszkodni lehetne, hiszen folyamatos harccal vagy éppen alávetettségben telt az életünk. Számunkra éppen az irodalom volt a megtartó erő. Az írók és költők tartották bennünk a hitet, hogy a kudarcok, a sorsunkba való belbukás ellenére is érdemes munkálkodni, „mert előttünk egy nemzetnek sorsa áll”.

S most éppen ez az irodalom szorult az éle-

tünk peremére, egyszerű árucikk lett, mint akármelyik mosópor. Pedig sohasem lenne szabad elértéktelenednie, mert amelyik nép elveszíti eleven, tartós kapcsolatát az irodalommal, vagy tágabb értelemben a kultúrával, annak kiüresedik a lelke is. S akkor hiába érzik meg Európába vagy a nagyvilágba, nem lehet őt elválasztani a többitől. S erre a különbségtételre már ő sem lesz képes.

(1994)

Aki túllép önmaga határán

A kétsávos út két oldalán várakozó, parkoló járművek. Félig a fák kóró, a hideg szélben meg-megzörrenő ágai alatt, félig az úttesten. Vonul, majd izgatottan meg-meglődül az ünnepi forgalom. Mindenki ideges, a perceket nem lassan, hanem iszonyatos gyorsasággal pergeti az idő.

Egy pillanat alatt megrándul a kocsisor, halatszanak a fékek, majd hirtelen beáll a szokatlan csend. Mintha a varjak is megnyugodnának, mert hálót terítenek a lakótelep fölé. Most már a hangjukat is hallani: kár, kár. Mindenért az autóbusz vezetője a hibás, ő állt meg. Ezzel mindenkit megállásra kényszerített. Igazi dugó. Nem lehet mozdulni semerre sem. A gondot az okozza, magyarázza a sofőr, hogy a másik sáv közepén egy Mercedes áll a leállósáv mellett. Vezető sehol. A busz nem fér el a kocsik között. Az autók gyorsan torlódnak, hátul az utolsó kocsik már majdnem a kereszteződés közepéig ér. Bátortalan, majd megerősödő tülkölés. Ablakok nyílnak, kíváncsi fejek bújnak elő a garzonokból. Dugó. A mel-

lékutcákban is torlódik a forgalom: aki egyszer besorolt, nem menekülhet. Egy fiatalember lép a Mercedeshez, gyorsuló csókok peregnek a kedves arcán (a szoknya egyre feljebb húzódik formás combján) már-már meg is bocsátanánk nekik, de aztán még sincs kegyelem. Dudaszó, káromkodás. Az ifjú urat ez láthatóan nem zavarja, kényelmesen elhelyezkedik, majd az ablakhoz inti a lányt. Az odafut, rövid vita kezdődik, végül (mindnyájan ebben bízunk) egy utolsó puszi. Hatalmas sóhajtás (is) fut végig a kocsisoron, s folytatódik a hömpölygés.

Annyira elkoptatott a panasz, hogy már komolyan sem vesszük: az utcai telefonfülkék jó része állandóan rossz. Vagy a perselyt ürítette ki valaki, vagy a kagyló hiányzik. De lehet, hogy a zsinórt (a láncsal együtt) tépték ki. Részletezhetjük, a lényeg azonban az, hogy nem lehet telefonálni. Mi abban a logika: azt teszik tönkre, amiből kevés van?!

Aztán itt van a legújabb divat: petárdák robbannak városainkban. Nemcsak az utcákon, hanem a legváratlanabb helyeken is, legutóbb Nyíregyháza legnépesebb mozijában. A petárda nagyot szól, de világít is. Bevilágítja annak az embernek a lelkeségét, aki felrobbantotta. Gyerekek? Nem csak ők. Vannak a pe-

tárdások között a serdülőkort jóval meghaladó. Infantil nemzedékek sorakoznak egymás után, akik nem élhették meg a szabadság szárnyakat kitáró, repülésre készítő örömét. Akikből most — torz formában — a visszszorított vágy egyszerre kirobban? Nem hiszem, hogy valamiféle freudi elfojtásról lehetne itt szó, inkább mást sejtek ebben a gyermekded gesztusban. A kényszerű fegyelemből a fegyelmezetlenségben tartását veszített nemzedék kiáltoz itt erkölcsi hiányai után.

Mostanában nem népszerű dolog *József Attilára* hivatkozni. A hivatalos kultúrpolitika sematikus képet rajzolt róla, megtette a munkások költőjévé, holott ő is, mint sokan „jelző nélküli” költő volt. Olyan, aki elég bátor volt sorsát kimondani, akinek a számára az élet több volt, mint évtizedek hosszú sora. Az élet csak emberhez méltóan érdemesülhet a megélésre. Az 1935-ös versek között olvasható a *Levegőt!* című, amelyben az előretörő fasizmusra, *Hitlerre* utalva így fogalmaz. „*Az én vezérem bensőmből vezérel! / Emberek, nem vadak — / elmék vagyunk!*”

Igen, a fegyelem a társadalomból, vagy ha így jobban tetszik, a közösségből érkező külső kényszer, amely azonban belső, önként vállalt szükségszerűséggé válik.

A közlekedési szabályok fegyelmezett rendet kívánnak, amelyben — éppen a közösség érdekében — nem lehet jobbra indexelni és balra kanyarodni, vagy az egyértelmű szándék jelzése nélkül bármit csinálni.

A fegyelem ily módon elemi erkölcsi normáink közé tartozik, amelynek betartása az egyén számára csupán annyi jogot biztosít, mint amennyire a másik ember is igényt formál.

Az ember szabadságának határa a másik ember szabadsága. A szabálytalanul, a többi embert akadályozva parkoló fiatalember, vagy a petárdát robbantató ifjú és felnőtt túllép ön-maga határán, a másik emberre is jogot formál.

Igaza lehet annak is, aki azt mondja: nem szeretem, ha folytonosan Európához való felzárkózásunkról beszélnek. Több, mint ezer év óta Európához tartozunk, részei, részesei voltunk annak a kulturális hagyományrendszernek, amelyet az európaiság jelent. Aki Európa-ba akar bennünket gyalogoltatni, kisebbséggel aláz meg mindnyájunkat. Azt sugallja, hogy erőfeszítéseket kell tennünk, ha fel akarunk nőni a többi nemzet mellé, mert mi még messze vagyunk tőlük.

Ezért törjük össze a telefonfülkéket, álljuk

el az utat, ha egy csókra támad kedvünk, robbantgatjuk a petárdákat. Játszunk, mert nekünk nem volt európai gyermekkorunk.

Karácsonykor a beszéd és a hallgatás áhíta-ta mellett *Ancsel Éva* írásait olvasgattam: „Pedig semmi sem hiányzik az embereknek annyira, mint a gondolat, szó és teendő, mely őket fölemelné. S voltaképpen semmi sem lenne egyszerűbb, mint utat engedni a bátorság mindnyájunkban meglévő szükségletének. De ha ez elmarad, az emberek öntudatlanul és naponta adják el lelküket a megalkuvás hétköznapi ördögeinek, e mindennél ravaszabb ügynököknek, akik senkitől se kérik, hogy egyetlen alkuval vesztegesse el tisztességét — amit mégiscsak jobban meggondolna —, hanem darabonként fosztanak meg tőle, vég nélküli törlesztésre kárhóztatva.”

A fegyelem gyakran szembekerül a szabadsággal. Különösen most, amikor még mindig eufórikus mámorban isszuk, s nem tudunk betelni az ízével. Holott a szabadság nagyon gyakran önmagunk korlátozásával, önfeladásával is együtt jár. A szabadságnak a felismert önfegyelem szükségessége az ára.

Az egyik községben az ezeröttszáz választásra jogosult állampolgárnak csupán a fele ment el szavazni. Így alakult, hogy a megvá-

lasztott polgármesterre csupán négyszáz polgár mondott igent. Most aztán hangoskodik, aki nem ment el voksolni: nekem nem kell ez az ember, és nem vagyok hajlandó elfogadni a döntéseit. Nekem ő ne parancsoljon! Az élet pedig megáll a faluban, kocsmai indulatok kerülnek a felszínre, mert nem mondta senki, hogy a döntés szabadsága után a végrehajtásban nem lehet újra és újra egyezkedni.

Most tél van. Nemrég kövér pelyhekben hull a hó. Ritka látvány. A gyönyörűség egyszerre nyitja és zárja a szívet. A szépség felemel, nagyvá tesz, de a természeti törvény egyértelmű és következetes érvényesülése kicsinységünkre figyelmeztet. A természettel megtanultunk (legalábbis azt hisszük) együtt élni. Nem tehattünk mást, meg kellett őt ismernünk.

Ezt az utat kell önmagunkkal is bejárunk. Nem lehet csupán szépen hangzó parancs a delphoi jóse: *Ismerd meg önmagad!* Ha a mindennapok gyakorlatát is átjárja, közelebb kerülünk ahhoz, hogy megértsük: a fegyelem nem kívülről ható erő, nem azonos az őrmester úr lélektelen magatartásával. A fegyelem nem azonos a paranccsal. Az utóbbi alól még keresheti felmentését a bátortalan lélek, az előbbi hiánya élőként tesz ronccsá, üressé.

A fegyelemben megannyi szükségszerűség

bujkál: gondoskodnunk kell a családról, örö-
möt kell szereznünk, becsületesen kell dolgoz-
nunk, úgy kell élnünk, hogy véletlen születé-
sünk ne minősüljön át feleslegessé. Életünk
határai csak a jövőben válhatnak határtal-
lanná. Miközben ezen munkálkodunk, talán
arra is rájövünk: Az ember akkor felnőtt, ha
már nem kér kegyelmet. Ha fegyelmezetten
bejárta azt az utat, amelyen csak ő haladhat
végig.

(1991)

A kilakoltatott szerelem

Hajlamosak vagyunk azt hinni, hogy ma már nincsenek felkavaró szerelmi kalandok. A fiatalok nem tudnak úgy szeretni, mint a mai felnőttek — fiatalukorukban. Pedig ez egyáltalán nincs így! Bizonyosság erre az alábbi történet.

***

Tamás a motorház tetején ücsörgött. A tengeren állandóan fújt a szél, bebújt a kabátja alá, ettől nagyon gyakran megborzongott. Mégis jó volt itt; előtte a végtelennek tűnő hatalmas víz, amely nyugalmat, elégedettséget árasztott. A legszívesebben egészen előre merészkedett volna, hogy láthassa, amint a komphajó orra hasítja a tengert.

Az október közepi nedves szél felborzolta a bőrét, ezért Tamás befelé menekült. A gondolatai most is felmelegítették. Hát még, amikor Dower fényeit meglátta! Hirtelen értelmet kapott az elmúlt hónapok minden lemondása, küzdelme. A lázas beszélgetések, a nyugtalanság. Tizenkilenc éve minden izgalmával, szenvedélyével fordult most is Veronika felé,

aki Skócia egyik városkájának nevelőintézetében dolgozik. Fogyatékos gyermekeket gondoz. Angolul tanul, hogy hazatérve jó eséllyel tanulhasson tovább. Tamás beszegődik kertésznek, egymás közelében lesznek. Nagy boldogság vár rájuk.

A nyolcemeletes komphajó ontotta magából az utasokat, az autókat. A közösségen kívül érkezettek a vámtisztviselők fülkéi felé tereltek. Mintha magas pulpituson ültek volna az igazságosztó szerepében.

Tamás kiszúrta magának az egyiket: szikadt, rezzenéstelen arcú vénkisasszony lehetett. „Csak hozzá ne kerüljek!” — dobbant meg benne, amíg araszolgattak előtte. Európaiak, ázsiaiak, afrikaiak, s a ki tudja honnan érkezettek.

Hová, hová? A rutinkérdések mögött tudatos szándék feszült. Hirtelen kiderült, hogy nagy könnyelműség volt a retúrjegy meg nem váltása. A hátizsákban munkavégzéshez szükséges eszközök: térképek, farmerek címei, különböző kesztyűk.

Hová, hová? A vénkisasszony faggatózott, s ő kénytelen volt lassan mindent elmondani. Szereti Veronikát, s mellette akar maradni egy ideig.

A kihallgatás hosszú órákon át tartott. Tele-

fonáltak Veronikának, s a leendő munkahelyére is. Ott azt mondták, hogy nem biztos az egész, s ha már a határon baj van a fiatalemberrel, akkor nem tudják vállalni.

Megszületett a jegyzőkönyv. Nem segített a kétségbeesett tekintet: a bevándorlási hivatal pecsétje megtiltotta az Angliába való belépést. Két határőr gépkocsiba segítette, s elvitték a visszafelé induló komphajóra.

Amikor megint a nyílt vizen volt, elfogta a sírás. Kiszakadt belőle a reménytelenség, de lassan megszületett a dac is: megpróbálja egy másik helyen, néhány kilométerrel Calais-n túl.

Zuhogott az eső, amikor megérkeztek. A francia határőr megkérdezte, de inkább csak formalitásból: hová, hová? Tamás Belgiumot mondott. Valahogy az jutott az eszébe. Közben pedig arra gondolt: el kell jutnia Calais-tól száz kilométerre, ahonnan szintén megy komphajó. Hátha ott lazább lesz az ellenőrzés.

Kijutott az autópályára, s a zuhogó esőben rótt a kilométereket. Az autók egymás után száguldottak el mellette: zzzz, zzzz.

A hátizsák majd a földig húzta, hiszen hatalmas szótárakat is vitt magával. Egy egész esztendei kinttartózkodásra készült. A sporttáská-

ban konzervek voltak, és sok más apróság. Lassan besötétedett. Stoppolt, de minden eredmény nélkül. Este tíz lehetett, amikor úgy döntött, hogy nem megy tovább, visszatér Calais-ba.

Különös volt a város. Idegen, félelmetes. Zuhogott az eső. Csak ment, ment. El akart jutni az állomásra, ahol legalább megpihenhet. Útközben átkozódott is, de inkább végtelen keserűség öntötte el. De megtett már 1800 kilométert, hátra volt még hétszáz. Ha eddig eljutott nem adhatja fel. Hétszáz kilométerrel arrébb várja Veronika!

Ahogy mendegélt, észrevett egy camping jelzőtáblát. Elhagyatott környéken gyalogolt. Váratlanul egy biciklis bukkant fel, aki megszánhatta, mert segített.

A camping szörnyű látványt nyújtott. A lakókocsik beáztak, nem volt bennük fűtés. A szél befűjt, az ágyak megroggyantak. Öt napot töltött itt. Minden nap telefonált Veronikának, aki megígérte, hogy küld egy meghívó levelet, amellyel átengedik majd a határon. Múltak a napok, de a levél elmaradt, s a lány se biztatta. Azt javasolta, menjen Párizsba, ha már itt van. Nézze meg a várost. A lány nem érezte, hogy Tamás mekkora bajban van. Hűvös volt, tárgyilagos.

Az öt nap várakozással telt. Kiment a tengerpartra, kavicsokat gyűjtött, és csodálatos felvételeket csinált. Alig evett valamit, éppen csak tejet meg kenyeret. Kellett a pénz a kompra, mert elhatározta, hogy azért is elmegy, megpróbálja még egyszer.

A Sealing hajótársaság hajóján ült. A hátságban nem volt már semmi olyan, ami a munkavállalásra emlékeztetett volna bárkit. Az agyában egymást kergették a mondatok: Nagyon szeretem a barátnőmet, csak látni akarom. Egy cseppnyi szív nincsen bennetek, ha nem engedtek be!

Az öregúr kedves mosolya hitet árasztott. Tamás úgy hajtogatta az útlevelet, hogy ne az előző pecsétnél nyíljon ki. De az öregúr végiglapozta. S megkezdődött az újabb kihallgatás.

Aztán a rendőrautó következett, várakozás egy cellában. S kétszáz méternyire a határ, s onnan távolabb Veronika. Elvették a derékszíját. A cellában hat fekete üldögélt, nem csodálkozott, hogy nem engedték be őket az országba. Nem akart gyávának látszani, ezért hellóval lépett be az ajtón. A főnök öltönyben, lakkcipőben, a többiek pedig a kegyeit keresték. Nyolc órát töltött a cellában, végre előkerült a tolmács. A vizsgálat vége az lett,

hogy ismét kitoloncolták. Hiába tárulkozott ki a vizsgálatot vezető tisztviselő előtt, nem segített.

Éjjel tizenegykor ott állt a komp fedélzetén. Tele volt gyűlölettel Veronika, Nagy-Britannia, az angol szó iránt. Értelmetlennek tartotta a helyzetet, ami megfosztotta a lány látásától. Nézte az angolokat és a franciákat. Örültek, ettek-ittak. Boldogok voltak. Megpróbálta átvenni az érzéseiket. Nem akart már visszamenni, mert nem volt jobb érve a szerelemnél. Ha ezt nem érezték meg a tisztviselők, akkor semmit nem érdemes megpróbálni.

Ettől kezdve kalanddá vált az egész. Jöjjön hát Párizs! Autóstopal a francia főváros felé. Néhány kilométerrel később megállt mellette egy rendőrautó. Beszállították, mert az autópályán tilos a stop, majd kitették egy országúton. Ment-mendegélt. Nem akarta már, hogy felvegye valaki. Tele volt félelemmel, szorongással. Megint megállt mellette egy rendőrautó. Kifaggatták, rádión tudakozódtak felőle, de minden rendben volt. Kitették egy faluban. Esett az eső. Hová menjen? Nem volt benne egy szikrányi erő sem. Most volt eddigi életének a mélypontján. Megkereste a rendőrőrsöt. Kérte, hogy adjanak helyet neki a fogdá-

ban. Nem lehet, csodálkozott a rendőr. Elvitték egy panzióba, ahol ingyen kapott szobát. Egy hét után tetőtől talpig megmosakodhatott, elnyújtózhatott az ágyban, nem fázott. .

Másnap vonattal indult Párizsba. A Gare du Nord-ra érkezett, zsebében a magyar nagykövetség telefonszámával.

De a nagykövetségen csak hétfőn fogadták. Tamás nagyon éhes volt. Élelmiszerüzletet keresett. Egy arab férfi elvezette az egyikbe. A boltban a tulajdonos be akarta csapni, de nem sikerült neki. Ahogy jött kifelé a boltból, a gyümölcsösrekeszek résein át megpillantotta, hogy az arab éppen egy nagy pisztolyt dug az inge alá. Csak arra gondolt, hogy le kell lépnie. Nehezen, de sikerült.

A pályaudvaron nem tudta abbahagyni az evést. Elpusztított mindent, amit vásárolt. Tele volt jó érzéssel. Meg kellene nézni Párizst, nem mintha annyira kívánná, de ha otthon megkérdezik, mit látott, mondani kell valamit. A metrótérképet nézegette, s egy pillanat alatt a lábához tett sporttáskáját ellopták. Megbénította az eset. Hosszú percek teltek el ebben az állapotban.

A Notre Dame-ban vasárnapi mise volt. Odakint is nyugalomra készült a nap. A gyertyák fénye melegséget árasztott. Jó lett volna

sírni, de csak gombócot érzett a torkában. Nem akart belőle felszakadni a sírás, pedig nagyon szerette volna.

Egész este bolyongott a környező utcákon, hiszen másnap reggelig még hosszú volt az idő. A fáradtság ismét a pályaudvarra sodorta. A padon aludt, de hajnalban kizavarták. Üldögélt sokadmagával a bejárati lépcsőn, s félt. Mindenféle alakok jöttek-mentek. Veszélyes lett volna aludni.

Másnap a magyar nagykövetségen udvariasan fogadták. Megértették a problémáját (ekkor már csak hat és fél frankja volt), de pénzt nem tudtak adni. Lehetett telefonálni, s nagyon összeszorult a torka, amikor meghallotta apja remegő hangját. Nagy bajban vagyok, fater, nyögte. S mintha ebben a pillanatban mozdultak volna meg a mázsás sziklák a mellén. Megindultak lefelé. Egyelőre még minden zavaros volt, de már látható volt a megoldás. Hamarosan otthon lesz. Milyen furcsa az íze ennek a szónak! Eddig nem ismert jó íze!

Kilakoltatott egy másik szerelem. Zötykölődött hazafelé az autóbusz. Mintha most tudatosult volna benne igazán: még csak készülődött, amikor levelet kapott Veronikától, amelyben szinte egyetlen szót ismételt a lány: szeretlek! Nem esett jól neki, mert ez az

ellágyulás nem jellemezte őt. Másfelől pedig a rajzolt felkiáltójelek üressége titkolt hazugságra utalt. Mintha nem lenne rendben minden, mintha rejtegetne valamit. Kilakoltatott egy másik szerelem. Ez volt hát a titok. Mene-kült az autóbusz. A legszívesebben siettette volna, pedig most már biztos volt benne, hogy megérkezik.

(1993)

Szabadság és szerelem

Petőfi Sándor 1847. január elsején szabályosan felkiált, s mintha a maga számára is fölfedezés lenne, úgy szakad ki belőle a néhány sor: „Szabadság, szerelem! / E kettő kell nekem. / Szerelmemért föláldozom / Az életet, / Szabadságért föláldozom / Szerelmemet.”

Szabadság nélküli szerelem? Csak a társadalmi viszonyok által nem korlátozott, gúzsba nem kötött ember képes átélni a szerelem gazdag érzésvilágát. Másfelől a szerelmi szabadság, ami ugyan következménye az előbbinek, mégis sokkal nagyobb mozgástérrel rendelkezik, hiszen végső fokon az egyéni cselekvések tág határú közegében zajlik, adhatja meg a szabad ember számára azt a pluszt, ami nélkül az úgynevezett személyes szabadsága nem lehet teljes.

Ancsel Éva: „A szerelemnek mint humánus képességnek és szükségletnek, mint történelmileg kiküzdött, sajátosan emberi örömforrásnak még csak nagyon rövid története, néhány ezer éves múltja van. S akárcsak az emberi nem képességeinek mindegyike, ez sem vált, nem

válhatott még minden ember birtokává. Ezt is a jövőben kell még tömegméretekben elsajátítanunk, ha társadalmi akadályait eltávolítottuk.

Amit ma a szerelemről tudunk, az pedig nem immanens, elvont lényege, mert ilyen nincs, hanem meghatározott történelmi-társadalmi viszonyok alapján kialakult természete: ahogyan a nem teljes emberi élet körülményei között megnyilatkozott, nagyon sokféle korlától körülvéve. «Odakint» és «idebent» emelkedő korlátokról egyaránt.”

Ebből aztán az következik, hogy a szerelem napjainkban csaknem az egyetlen olyan „cselekvési” forma, amelyben az ember önmaga megfogalmazásában a legmesszebbre juthat. Leegyszerűsítve: szeretni nem muszáj senkit, az érzést nem lehet kötelezően előírni. Ágyba lehet bújni nélküle, a testet be lehet csapni, de az érzést nemigen. Mennyi baj, tragédia forrása volt már, hogy mást mondott az ész és mást suttogott az érzés! Csakhogy nincsen testetlen érzés. Először fizikai mivoltában szólít meg bennünket a másik, még akkor is, ha ez csupán egyetlen pillanat és nem tudatosult felismerés. Megmozdítja a képzeletünket, kíváncsiak leszünk az emberre, a személyiségére, a hangjára, az őszinte gesztusaira. A tudatunk-

ban régóta, folyamatosan él valamilyen határozott elképzelés arról, hogy milyennek kell lennie annak, aki megragadja a képzeletünket. „*Rég álomhős vagy éjjelemben*” — tör ki a vallomás Tatjanából Anyeginhez írott levelében. Az ő lelkében az Anyeginnel való legelső találkozás „beazonosította” az érzést: ez a szerelem.

A valóságban azért sokkal bonyolultabb a dolog. De csak akkor, ha egyáltalán megvan az emberben a vágy megismerni a szerelemben a partnert és önmagát is. Persze ez egyáltalán nem veszélytelen. Feltételezi, hogy az ember valamelyest képes kilépni önmagából. De mit jelent ez? Azt, hogy átkerülünk egy másik ember vonzáskörébe, s közben megfedkezünk arról, korábban velünk kezdődött a világ. Ereendő magányunkat egy másik ember magányába oltjuk, s ezáltal mindkettő megszűnik. Szép, szép. De nem csupán a költészet visszfénye csupán, a valósághoz pedig nincsen köze? Éterien tiszta, elvont, eszményi. A hétköznapi világban élve kevés lehetőségünk van arra, hogy felemelkedjünk a költészet tiszta világába. Elvonja figyelmünket a munka, a család, a hivatal, az üzlet, megaláznak az élet kicsinyes harcai. Elhomályosul a kedvesünk arca, s a mienk is ráncokba gyűrődik.

Azt mondjuk, hogy nem kellene az álmatlan éjszakák, nem hiányzik a gyomorremegés, a nyugtalan várakozás. Ma már fárasztana a lázas készülődés, a lassú séta a parkban, idegesítene a markolászó tenyér, az állandó éjszakai hozzábújás, a kisajátítás megannyi önző mozdulata. Elmúlt, vége van.

Pedig hihetnénk *Juhász Gyulának*, aki élete végéig nem tudott megválni a nagy szerelem ígézetétől: „*Ne hidd, szívem, hogy ez hiába volt / És hogy egészen elmúlt, ó ne hidd! / Mert benne élsz te minden félrecsúszott / Nyak-kendőmben és elvétett szavamban*”. Csak hiányzik belőlünk a bátorság, a szembenézés komolysága és méltósága azt mondani: itt dobog a mellkasomban ma is a régi emlék. Ehelyett szidjuk a fiatalokat, jó esetben nem értjük meg őket. S azt mondjuk: erkölcstelen a mai világ, önző és felszínes, nem ismeri az érzelmeket. Ahelyett, hogy megtanítanánk őket felismerni az értékeset és a talmit, elkerülni a csapdákat, amelyek rájuk még jobban leselkednek, mint ránk akkoriban.

Nem tudjuk, de a lelkünk mélyén irigykedünk rájuk, mert fiatalok, szabadabbak, s könnyebben megkapják, amire mi sokáig csak sóvárogva gondoltunk. „Mérgecs kicsi öregurak” lettünk, hiába mondogatjuk, mégsem

tudtuk magunkban eltemetni a vágyat, s ezért most a fiatalokra haragszunk.

— Végre vége van egy több évig tartó kapcsolatnak — mondja a telefonba a hölgy —, azt sajnálom, hogy nem előbb történt. Most tudom igazán, hogy nem én voltam, akinek a teste belevetette magát a hosszú szeretkezésbe. Felkavart minden találkozás, már előtte remegett a gyomrom, s nem törődtem semmi mással, csak azzal, hogy az övé lehessen. Teltek az évek, s egyre inkább azt kellett tapasztalnom, hogy nem érdekelte más, csak az, hogy hetenként egyszer velem lehessen. Nem értett meg igazán. Mióta vége, tudom, hogy nem én voltam vele, hanem valaki más, mert az én világomnak csak kicsi része a szex. Fontosabbnak tartom a tartalmas, a másakra teljes lélekkel odafigyelő társas viszonyokat. A test és a lélek együttes harmóniáját. Huszonöt éves vagyok.

A titkárnőképző-tanfolyam szervezőjét arról faggattam, hogy él-e még az a korábbi gyakorlat, hogy a főnök igénybe vette a titkárnő egyéb szolgálatait is, nem csak a gépelést. Legnagyobb meglepetésemre azt válaszolta, hogy ma a leendő munkáltatók számára ugyan nagyon fontosak a hölgyek testi adottságai, de viszonyt nem akarnak létesíteni velük. A gép-

írókisasszonyok vagy titkárnők nem abba a kasztba tartoznak, mint a főnök. A vezető nem engedheti meg magának, hogy ne a vele azonos társadalmi rétegbe tartozóval kezdjen kapcsolatot. Újfajta kasztosodás ez, ami persze nyomokban ezelőtt is fellelhető volt.

Napjainkban annak lehetünk tanúi, hogy a felébredő szerelem már eleve ott nyújtogatja pici ágacskáit, ahol kell. Már nem nagyon szükséges a szülők válogató figyelme, amely eldönti, hogy a nagykorú gyermek kit válasszon majd, ezt megteszik maguk a fiatalok. Senki se ellensége magának, lehet az önigazolás egyik forrása, másrészt a vagyon, az életkörülmények eleve kijelölik a fiatalok mozgási lehetőségeit. Mindenki onnan választ, ahol él.

Szerelem nélküli házasság. Aligha lehet annál szörnyűbb, ha két ember kapcsolatából kikopik a szerelem. Hányszor meghalunk, hányszor búcsúztatunk, amíg azt mondjuk, hogy nem akarok többet elereszteni senkit!

De az érzéseknek ugyanúgy megvan a maguk története, élete, sorsa, mint bármi másnak. A lázas szavak megkopnak, kihűlnek. Megváltozik az ember. A szív nem ugyanazt a ritmust dobogja, s ami igaz volt valamikor, mára már semmivé lett. Át kell értékelni, ala-

kítani a korábbi kapcsolatot. Mit tegyen, akinek a csönd dermedti a szívét, akiben végtelen szomjúság él a szeretet után, de már nem képes megölelni azt, akinek a vágyát adta, akihez álmodozó éjszakákon odabújt, s azt suttofta: vigyázz rám, kérlek! Vágyakozik, de a szomszédos szobában ott szuszog a gyermek.

Illik választani az önfeladás lehetőségét? Eldobni a személyes élet örömet a gyermek nevelkedése érdekében? Vagy Nóra-i elszánt-sággal azt mondani, hogy elsősorban ember vagyok, és nem anya. Új útra lépni, amely ismét felkínálhatja a harmóniát, az álmodozó éjszakákat, amikor menedéket kérve odabújhatunk a kedvesünkhöz, s azt suttoftjuk: vigyázz rám, kérlek!

Olyan emberi kapcsolat ez, amelynek mi itt Közép-Kelet-Európában nem ismerjük még a kezelési módját. Csak a görcsöket érezzük, azt, hogy bárhogyan döntünk, megsérül valaki. Pedig van humánusabb megoldás, mint az acsarkodás, a jelenetek, a férfias szarvasbögés. Humanizáltabb. Ami kevesebb teret enged az ösztönöknek, több lehetőséget kínál a rációnak.

Aztán itt vannak a munkakapcsolatok. Valaha úgy születtek a munkadalok, hogy sok-

sok ember fogta meg a nehéz tárgyat, amelyet egy ritmusra kellett megemelni. A munka eredményességéhez nagy szükség volt a másik emberre is. Napjainkban a munkavégzés eredménye nem valami közösségi eredő, hanem egyéni teljesítmény. Személyes siker, amellyel pozícióelőnyre lehet szert tenni. Segíthet a karrierépítésben. Leggyakrabban a másik ember rovására.

S mi a helyzet a szabadsággal? Petőfi kívánságának másik felével? A szabadság története minden bizonnyal egyidős az emberiség történetével. Gazdagodása párhuzamos a világ megismerésének fejlődésével: minél többet értünk meg abból, ami kívül és belül zajlik, annál szabadabbak vagyunk. Az első pillantásra tetszetős az elmélet: van benne költői lendület. Csakhogy világmegismerő gesztusaink személyiségünk foglyai. Érdekeltek vagyunk az eredményben, ezért nem biztos, hogy tárgyilagosan tudjuk megítélni a feltáruló ismereteket is. Nem vagyunk tehát szabadok.

Amikor párt választunk magunknak, ugyanezeket a csapdákat próbáljuk átugrani. Azt szeretnénk, hogy sikerüljön, ezért nagyon gyakran elhítetjük magunkkal: megtörtént. Pedig dehogya.

De azt se lehet mondani, hogy önáltatók, ha-

zugok vagyunk. Egyszerűen csak nem fogadjuk el az elődök tapasztalatait, tudását. Mert minden tettünkneknek más az íze, mint korábban volt. Nem ugyanaz az égbolt borult a szüleink fölé, mint amely alatt most kedvesünk arcát keressük.

S akkor még nem is beszéltünk arról, hogy párkapcsolataink kialakításában nem pusztán az eszünkkel döntünk. Az elhatározásainkba belejátszanak az ösztönök is, a vonzódások, a testi kényszerek, amelyek azonban titokzatos módon átszűrődnek rajtunk, egész lényünkön, és igazolják a döntéseinket. Nincsen más, csak akit kiválasztottunk. Akivel szabadság és szerelem az élet.

(1994)

Egymásnak felelgető lelkek

Mostanában már nemcsak az összehajoló öregemberek szájából hallani, akik mindent összevetnek a régmúlttal, hogy megváltozott az időjárás. Legalábbis a Kárpát-medencében, amelynek méhében születésünk előtti létünket töltöttük, s amely tanúja volt felcsepere-désünknek ugyanúgy, mint gyarapodó optimizmusunknak és összeomlásainknak.

Csak a meteorológusok tudják, mikor volt utoljára „klasszikus” telünk, amikor karácsonyra biztosan megérkezett a tél és a hó, amikor a gyerekek bizonyosak lehettek a hócsatákban és a szánkózásban. (A tavalyi vásári forgatagban mintha nem is árusítottak volna szánkót.) Ugyanúgy: teljesen váratlanul érkezik az eső és a napsütés. Kiszámíthatatlanul jönnek az évszakok, vagy inkább egyre jobban összemosódnak, „idővé” válik minden, olyan közép-európaivá, ahol minden átlagos: a hőmérséklet, a csapadékmennyiség, az életszínvonal. Talán csak önmagunk rombolásában szárnyaljuk túl az átlagot. Az öngyilkosságban, az alkoholfogyasztásban, a különféle

káros szenvedélyekben. Szenvedélybeteg, kedélybeteg, hitetlen, önbizalom nélküli ország. Ilyeneket is lehet hallani, bár a bennem bujkáló kisördög vagy gonosz óriás azt mondja, hogy mindennek az ellenkezője is igazolható. A tények makacs dolgok, de többféleképpen lehet őket csoportosítani.

Megváltozott az időjárás. De tudtuk-e követni testben és lélekben? A mind gyakrabban jelentkező fejfájáson kívül jelzi-e bennünk valamilyen készülék, hogy más égbolt borul fölénk nappal és éjszaka, mint tíz, húsz, harminc, negyven évvel ezelőtt?

Most május fűjja a harsonákat. Napsütés riasztja belőlünk a télről maradt félelmeket: lám, megértük ezt a tavaszt is (mert állítólag a tél-tavaszi fordulón hal meg a legtöbb ember), új utakra kelnek testünk izmai. Jólesik nyújtózkodni, egyre több időt töltünk a szabadban, a friss levegőn. Nézzük a zöldellő ágakat, a virágokat. A lányokat, az asszonyokat. Egyre többet gondolunk a szerelemre és a szerelemről.

Változott-e ez a bennünk szunnyadó és újra meg újra életre kelő érzés az elmúlt évtizedek alatt? Nem vette-e át a helyét valamilyen gyakorlatias szemlélet, ami funkciójában szemléli a dolgot? A konyha és az ágy örömei. El-

tűnt az elő- és utójáték, maradt a „szerelmi” torna, a matracsport. Kiüresedtek az emberi kapcsolatok. Ezt olvasni mindenütt, erről szólnak a művészi könyvek és filmek, ezt jelenítik meg a színpadokon. Közben pedig soha nem látott példányszámban jelennek meg olcsó, szirupos szerelmi történetek, amelyekben a fehér lovat álmautók helyettesítik, a gépirókisasszonyok helyett pedig tinédzserek és boldogtalan fiatal feleségek élik át a mindent elsöprő élményt, a harsogó szenvedélyt, a búgó szavak altató muzsikáját. Tengerparti szállodákban hangtalanul sürgölődnek az inasok és a pincérek.

A szerelmeseknek egyetlen dolguk van a pénzköltésen kívül, hogy fenékgig ürítsék a boldogság, a mámor, az érzékek kelyhét. S az olvasó hölgyek, miközben hétköznapijaikban a durvasággal, az erőszakkal, a pornográfiával, az alantas indulatokkal találkoznak, néhány órára elmerülnek az érzelmek létigazoló hullámában.

Milyen kár, hogy csupán a felnőttek írnak, nyilatkoznak a szerelemről. Olyan állapotban, olyan tapasztalatok birtokában, amikor „elvesztette jelmezét a realitás”. Bölcssek, sőt okosak, mert már mindent értenek, tudnak. S főképpen: képesek a tetteiket, a félelmeiket, a

gyávaságaikat pozitív színezetben feltüntetni. Erényt csinálnak megbicsaklott életükből.

Ancsel Éva szerint „a szerelmek megoldhatatlansága és megoldatlansága minden tipikus esetben az életsorsok megoldatlanságával függ össze. A szerelmi tragédiák egyik sajátos forrása ezért éppen ez a szubjektív óhaj: a teljeség utáni nosztalgia, az önmagából kilépni kívánó ember illúziója, hogy egyetlen másik lényel egyesülve megszabadulhat merő individualitásának nyomasztó ürességétől.”

Kilépni önmagunkból. Aki este ér haza fáradtan és meggyötörten, vagy aki munkát keres, aki zavartan körülnéz, amikor az ABC-ben a pénztárnál kiderül, hogy nincs nála elég pénz, vagy akinek évek óta a munka a szabadsága, ki akar-e lépni önmagából? S hová lépjen?

Boldogságellenes korban élünk, mondja csüggedten egyik ismerősöm. Fiatalon kezdtük, építkeztünk. Két évig egyetlen napunk se volt egymásra. Egy ideig lázasan tervezgettünk, hová mi kerül. Aztán a fáradtság elvitte a lázat is. Ismerős a történet, szánalmasan tipikus. Elhidegültünk egymástól. Nincs időnk, örülünk, ha másnap reggelig kipihenjük magunkat.

Szerelmetlen nemzedékek ölelik körül egy-

mást. Ilyenkor májusban is, amikor virágok nyílnak, kacérkodnak a ruhák a férfiszemekkel, amikor sokan úgy érzik, hogy eljött a nagy hódítások ideje.

Luther Márton szerint, aki útját állja a szerelemnek, azt akarja, hogy a tűz ne égessen, a víz ne nedvesítsen, s a természet ne természet legyen. Nincs a szerelemnél természetesebb emberi viszony. Ennek a gondolatnak az igazát a világirodalom eddigi története is igazolhatja. A Sorsüldözött szerelmesektől a Rómeó és Júliáig, *Catullus* verseitől *Radnóti Miklós*, *Hervay Gizella* lírájáig a szerelem létigazoló lényegéről vallottak minden korban. S arról is, hogy mennyi akadálya van a teljesség birtokba vételének.

Egyik vidéki városunk füstös, sörszagú presszójában találkoznak a fiatalok. Szinte minden randevú itt bonyolódik, s a boxokban olyan dolgok is megesnek, amelyekre tíz évi házasság után se mert gondolni se a feleség, se a férj néhány évtizeddel ezelőtt.

Középiskolások látogatják a szórakozóhelyeket. Cigarettaznak. Ezen ma már senki sem ütközik meg, hiszen a rágógumi elveszi a nikotin szagát. Lassanként az is megszokottá válik, hogy isznak. A legkritkább esetben „bélelik” a kólát, nyíltan és őszintén fogyasztják

a szeszt. Fiatalkorúak? Na és. A tulajdonosnak az az érdeke, hogy fogyjon. A büntetés? Olyan ritka, hogy nem érdemes számolni vele.

A „felhevült” állapot sokféle szándékot indít el a lelkekben. Még jó, ha akad egy-egy kégli. De a tavaszi, nyári diszkók szüneteiben kinek van ideje ilyesmivel foglalkozni? Szervezni, hogy legyen, hátha szükség lesz rá. Megteszi a gépkocsi, egy sötét kapualj. A park bokrai.

De sok meghasonlott, kiégett fiatallal találkoztam! Akik menekültek önmaguk elől, a teher elől, amelyet rájuk rakott az élet. Az élet? Az idegenbe tévedt vágy, a korán megismerni akart csók, vagy az ölelésbe futott kétségbeesés. Ki oldja fel ezeket a félelmeket, a lélek és test görcseit?

Kilépni önmagunkból. A szerelmes ember ritkán tudja elkerülni a fenyegető csapdát. Számára ez az érzés az élet lényegévé, értelmévé válik.

Pedig mennyi más is van a világon, ami naggyá teheti az embert, ami hozzásegítheti véletlen születését érdemessé nemesíteni. Kifejezheti önmagát a munkában, az emberekhez, a természethez fűződő kapcsolataiban. A szerelem nem bírja el a létigazolás terhét, szükségszerűen összeroppan alatta.

Valaha egy nyári éjszakán kiültünk a csillagos ég alá. A Tisza komoly lassúsággal hozta, vitte az égbolt apró kitüntéseit. Hallgattuk a folyót meg a bennünk lévő csöndet. Egymásnak felelgetett a lelkünk. Évtizedek teltek el azóta. Elmúlt a szerelem? Nem. Csak arcot cserélt.

Most május fűjja a harsonákat. Napsütés riasztja belőlünk a télről maradt félelmeket. Megmártózom a délelőtti fényben. A parkban lévő padhoz egy fiatal pár közeledik. A fiú a birtokbavétel boldog mozdulatával öleli meg a lányt, aki ezt láthatóan ugyanazzal az örömmel fogadja, mint az egyre erősödő napsütést.

(1991)

Az emlékezet útvesztőjében

Olyanok vagyunk mindannyian, mint a mélytengeri halak: állandón a víz alatt úszunk, s nem vesszük észre az elmaradó napokat, hónapokat, éveket. Úgy válik múlttá a jelen, hogy szinte tudomást sem veszünk róla. Mindig valami más foglalkoztat, mindig előre tekintünk, s nem látjuk, ami a lábunk előtt hever.

Messzi tengerek hívása miatt gyötrődünk, s nem érezzük a hazai víz ízét. Kalandozó és buta vágyak partjaira vágyunk, s megfulladunk, ha végül partra vet az élet.

Néha azonban váratlanul megmutatja magát a múlt. S ha van bátorságunk szembenézni a tárgyakkal, s mindazokkal az emlékekkel, amiket azok felidéznek, a hatalmába kerít valami nagy-nagy nosztalgia, összeszorul a szívünk, mert az ifjúság van azokban a tárgyokban, a helyrehozhatatlan hiba, a helytelenül végiggondolt gondolat.

Megtanultuk filozófiából, hogy az idő visszafordíthatatlanul halad előre, sem megállítani, sem új határokat adni nem lehet a folyásának.

Amikor létezésünkre még egyetlen fájós fog sem figyelmeztet, akkor még nem érdekel bennünket az idő. Mert minden idő jó idő. Később megtanuljuk, hogy van múlt, jelen és jövő. S nem csak a nemzeti énekben.

De lehet, hogy sohasem bukkannak fel az emlékeztető tárgyak, vagy éppenséggel sem mire sem emlékeztetnek. Úgy múlik el a múlt, hogy nem hagy nyomot bennünk, kifolyik az idő a tudatunkból. S még a hiánya sem fáj, mert nem tudunk róla. Az élet nagy-nagy bölcsessége ez, a szervezet önvédekező reflexe, amely nem engedi, hogy bármi is elvonja a figyelmünket az aktuális feladattól?

A mosolygós lányarc igazi derűvel néz rám a fényképről. A hátoldalán rövid mondat: „Én megőrizlek téged egészen.” Ki vagy te? Kicsoda, aki megőriz engem egészen? S hány éve már? Azóta minden bizonnyal gyerekeid vannak, ők is iskolába járnak már. A nagyobbik túlvan az érettségin, a kisebbik pedig talán férjhez is ment. Unokád is van, te kis mosolygós kislány? Vajon mikor hagyott el téged az emlékezetem, mikor léptél arra az útra, amely csak egy irányba vezet?

S egy másik cetli az asztalon: „Egyszer azt mondtad: Segítek, de csak akkor, ha oda jössz velem együtt. Távsegítség nincsen. Igazad

van. Így távolról nincs mit mondani a levélre. A novella meg nem tetszik. Ha én írnék, más-képpen írnék, de ahhoz számomra rögzösb az út.” De jó lenne kibogozni, miről volt szó abban a levélben, s abban a novellában. S egyáltalán: mi lett azzal a lánnyal, aki úgy elsodródott, hogy nem lehetett megtalálni. Vagy lehetett volna, csak hiányzott hozzá a bátorság, a szembenézés komolysága?

Hány elsodródott ember él szerte e kis hazában, akiket jó lenne megtalálni, megkeresni, s megbújni egy kissé a közös múltban. Azonosulni, vagy visszatalálni régi önmagunkhoz.

Mondják, ez jellegzetesen infantilis, gyermekded magatartás. A múltat le kell zárni, szerencsére a magánéletben van elévülés. Mindig azzal kell foglalkozni, ami előttünk van, ami a legfrissebben kínálja magát. Van éppen elég dolgunk. Aki a múltban él, egy kicsit elszakad a jelentől, azt előbb-utóbb felfalják a farkasok. Inkább előbb. Az ész azt súgja, hogy mindig a jelen törvényeit kell követni, mert ez az életben maradás egyik fontos eszköze. Ha nem a legfontosabb.

Mégis. Aki már megélt annyit, hogy ami hátravan, csupán a mennyiségben hoz változást, nyugodtan törődhet azzal is, hogyan telnek el azok az évek, amelyek még előtte vannak.

Lehet infantilis, ragaszkodhat önmagához. Nem akar kastélyt, sem pálmafás ligetet, nem vágyik dél-tengeri hajóútra, sem a Bahamákra, sem a Holdra, sem a legmélyebb barlangokba. Csupán önmaga szeretne lenni.

Olyanok vagyunk mindannyian, mint a mélytengeri halak: a víz alatt úszunk, s nem vesszük észre az elmaradó napokat, hónapokat, éveket. Úgy válik múlttá a jelen, hogy szinte tudomást sem veszünk róla. Mindig valami más foglalkoztat, mindig előretekintünk, s nem látjuk, ami a lábunk előtt hever.

Át kellett rendeznem a könyvtáramat. Ilyenkor minden könyvet egyenként kézbe vesz az ember, megforgatja, belelapoz. Ezt tettem én is. Meglepetten fedeztem fel egy-egy „új” könyvet az ismerősök között. Olyan is volt, amelyiket már régóta kerestem, lám, ilyenkor derül ki, milyen kincsekkel rendelkezik az ember! Elidőztem a dedikációknál, hiszen minden bejegyzéshez egy-egy kedves emlékem fűződik. „Habent sua fata libelli” — szól a mondás, s ennek igazában nem szabad kételkedni. *Somlyó György* Mesék a mese ellen c. kötete akadt a kezembe, 1967-ben adta ki a Szépirodalmi Könyvkiadó. A legelső oldalon bejegyzés: „Az élő anyag is lehet tükörszimmetrikus. 1968. X. 27.” Kulturált, jellegzete-

sen női írás. Születésnap ajándék. De ki adta? Mert az ajándékozó elrejtözött előlem. Annyira, hogy most hiába kutatok az emlékezetemben, csak egy parkot látok. Éppen kiértünk belőle, megálltunk szemben egymással. A vilamos sikoltva kanyarodott. A lány rám emelte barna szemét, a haját megigazította, s a válltáskájából elővette a Somlyó-kötetet. — Születésnapodra! — mondta.

Szégyellem bevallani, de nem olvastam el a kötetet. Nem állt közel hozzám Somlyó, bár a „meséi” nagyon népszerűek voltak akkoriban.

Annyi év után most „felbontottam” a postát. Íme: Mese az egyről és a kettőről: *„Csak nézik egymást. Nem is egymást nézik. Csak tudomásul veszik egymást. Tudomást sem vesznek egymásról. Teszik a dolguk.*

De minden mozdulatuk a másikban fejeződik be. Egymás vonzásában keringenek, mint a bolygók, mint a mondatrészek.

Egymásnak ütköznek, mint a protonok, mint az, amit egymás éjszakai számára érlelnek magukban.

Egymás feltételei, egymás magyarázatai, egymás törvényei, egymás égtájai, egymás ragjai, egymás kiegészítő színei, egymás katasztrófái.

Az élő anyag is lehet tükörszimmetrikus.”

Félreérthetetlen üzenet. S én nem találtam meg, nem olvastam el. Mindez most megszegyenít. Hol van a barna hajú lány?

A könyvek rendezgetése során kiderült, hogy még egy ajándékot kaptam tőle. „Csak tiszta forrásból”. Antológia magyar írók és költők műveiből Bartók Béla emlékére. Az első oldalon bejegyzés dátum nélkül:

*„Aki elment messze
vissza sose térhet,
csontváza, mint szakadt hárfa
nekiállt a szélnek.”*

Most már tudom, hogy ez volt a búcsúzó ajándék. A barna hajú lány magába zárta a fellobbanó élményt.

S az idézet dátumnélkülisége milyen finom érzékre vall! Nem akarta a búcsúzást konkrétumhoz kötni, csak kívül zárta le a kapcsolatot.

A lány az emlékezet útvesztőjén kóborol valahol, s én nem találom. Pedig fontos lenne, hogy megköszönjem számomra értékessé most váló szeretetét. De csak a szarvassá vált fiú néz rám a borítóról, a szájából időtlenül szól a hívás.

(1992)

Siker és bukás

A költészet nagy csodája, hogy ugyanaz a vers évekkel később már nem azt jelenti, mint amikor először, másodszor, vagy harmadszor olvastuk. Pedig nyilvánvaló, hogy a vers szövege semmit sem változott. De az olvasó ember annál inkább.

Gyarapodtunk élményekben, ismeretekben. Megtapasztaltuk az élet és a halál titkait. Ott bábáskodtunk a gyermeknél, és osztottunk az eltávozni készülő fájdalomában. Megmártóztunk a legtisztább örömben, és a legszívesebben elmenekültünk volna szégyenünkben, mert nem olyat tettünk, amit el lehet fogadni. Tudtuk ugyan, hogy mindnyájunknak vannak eltitkolandó kis bűnei, mégis. Valaha arról álmodoztunk, hogy egészen tiszták maradunk, nem engedjük, hogy besározzon bennünket a világ. Aztán megtörtént. S jó lenne bocsánatért könyörögni valakihez. S akinek nincs?

Elmehet egy folyó partjára, nézheti a vizet. Töprenghet, amíg meg nem nyugszik. Átveheti a folyó nyugalmát, s megértheti: a dolgok elindulnak valahonnan, s eljutnak valahová.

Változnak a versek. Kamaszkorom minden lázadó indulata ott volt bennem, amikor *Ady* híres programversét olvastam: „*Góg és Magóg fia vagyok én, / Hiába döngetek kaput, falat / S mégis megkérdem tőletek? / Szabad-e sírni a Kárpátok alatt?*” Hát, igen. Szétrombolni a kicsiny bányászváros fülledt világát, s megmutatni, hogy mindenki ellenére lehetek, leszek valaki. Kell-e ennél nagyobb indulat egy kamasz számára? S nem törvényszerű-e az *Ady Endre* költészetére való találás? Úgy gondolom, mindenképpen.

De ma már a költő konok és elszánt, valószínűleg feszülő indulatát másképpen látom. Szélesebb összefüggésekben. Ha nem tetszik ez túlságosan nagyképűnek. Ma már mellé teszem *Petőfi* vátész magatartását, s hozzágondolom *Illyés Gyula* és *Nagy László*, vagy egészen közeli példánál maradva: *Ratkó József* sorsunkat jobbra fordítani akaró lázadását.

Végiggondolom a magyar kultúra elmúlt századait, s egyre inkább az az érzésem, hogy a magyar emberben mindig erősebb volt a megváltás/megváltódás iránti szükséglet. Nálunk sohasem mentek a dolgok a maguk természeté, törvénye szerint, mint nálunk nyugatabbra. Itt mindig igényelték az emberek a megváltót, a nemzeti hőst, a vátészt, aki meg-

mondja, megmutatja, melyik irányba kell haladni. Aki a tömegek élére áll, s az embereknek nincs más dolguk, mint követni őt.

Vajon honnan van bennünk ez a kisebbségi érzés, amely lefagyasztja a mosolyt az ajkunkról még akkor is, ha minden okunk megvan az öröme? Miért tud az amerikai fiatal örülni annak az „apróságnak”, hogy fiatal, s bármi jöhet az életben, előbb-utóbb túljut rajta. Mert fiatal, és tele van ötlettel. Miért vagyunk még akkor is óvatosak, ha igazán elértünk valamit? Miért az az első gondolatunk, hogy elveszítjük? Ha rosszat várunk, és mégis jó lesz, milyen kellemes lesz a csalódás — szoktuk mondani. S mennyire jellemez ez bennünket: nem a jót várjuk, hanem a rosszat.

S bizony mára sem tudunk megszabadulni váteszváró mentalitásunktól. Szívesebben vesszük, ha a szószékről aládörögi valaki, hogy majd ő rendbehozza a dolgokat. Csak előbb még elintézi azokat, akik az útjában állnak. Akik nem úgy gondolkodnak, mint ők. Akik nem átallják azt mondani, hogy: „Meztelen a király!”

Azt mondják, nem szabad mindent elhinni, amit az emelvényen mondanak. A legfontosabb önmagunk hitére támaszkodni, amely az

ismeretekből, a tapasztalatokból tevődik össze.

Ami készen érkezik, könnyebben utat talál. A szívekhez is, de nagyon gyakran az agyakhoz is. S hogy ez így van, annak köszönhető: nem bízunk önmagunkban. Nem hiszünk abban, hogy szívós, éveken át tartó munkával felépülhetnek az álmaink. Csak türelem kell hozzá, konok kitartás.

Ismernünk kellene önmagunkat. Ady Endre, aki „nem bűvészek, de mindennek jött”, a harc szüneteiben, a vátész-sors pillanatnyi lélegzetvételeiben arra gondolt: *„Szeretném magam megmutatni, / Hogy látva lássanak, / Hogy látva lássanak. / Ezért minden: önkínzás, ének: / Szeretném, hogyha szeretnének / S lennék valakié, / Lennék valakié.*

Ez a magatartás a világba egyedülként vett én társkereső gesztusa, amellyel feloldhatja ezt a magányt. Az önismeret tehát nagyon fontos, mert ehhez szabjuk cselekedeteinket, vágyainkat, a jövőről szóló elképzeléseinket. A lehetőségeinket és az álmaink határait. Sok múlik azon, hogy helyes következtetést vonunk-e le a tapasztalatainkból, amelyek eredményeképpen eldöntjük, hogy milyenek vagyunk.

Valami ilyesminek lettünk a rabjai: elhíttet-

ték velünk, hogy szükségszerű a sorsunkba való belebukás, mert a magyar csak lelkesedni tud, nagy-nagy álmokat dédelgetünk. Amikor azon-ban arról van szó, hogy megvalósítsuk azokat, az első kudarc után elveszítjük az egészbe vetett hitünket is. Mert két dolog érdekel bennünket igazán, foglalkoztatja a képzeletünket: a siker és a bukás.

(1993)

Szemben az egész világgal

Hányszor hangolódott ünnepélyesre a lelkünk, amikor énekeltük vagy újabb divat szerint hallgattuk, és megint újra csak énekeltük! Mi volt annak a bőrünkön átfutó borzongásnak a neve, a tartalma, amelyet a szöveg végig sem gondolt képei gerjesztettek bennünk? Talán azért borzongtunk, mert a vers megszületése óta alig volt történelmünknek olyan időszaka, amikor ne éreztük volna: „*Megbühödte már e nép / A multat s jövődőt!*”

Létigazoló harcot vívott ez a nép, belesodródva a rokontalanság gyötrelmes állapotába. Sorsfordító harcában egymást érték a kudarcok. Miközben tehetségesnek, szorgalmasnak tartották (tartotta magát) az anyagi javak megtermelésében, az azokhoz való hozzájárásban állandóan hiányérzete volt. A hiábavaló küzdelem hősie, mégis reménytelen keservei fárasztották, emésztették a hitét.

A magyar romantika *Herdert* némiképpen falsul magyarázva, kialakította a nemzethalál vízióját. A tizenkilencedik század közgondolkodásában alig volt olyan, akit ne foglalkoz-

tatott volna az, amit *Kölcsey*, *Vörösmarty* nagyhatású képekben megrajzoltak: eltűnhetünk a történelem színpadáról. Megsemmisülünk, ha nem tanulunk meg tenni a hazáért.

De kísértett az önsajnálát, a sajnáltatás is: szerencsétlenek, pechesek, jobb sorsra érdemesebbek vagyunk. Szemben állunk az egész világgal, küzdünk, de szükségszerűen el kell bukunk. Csak mi vagyunk vesztesek a teremtésben. Hiányzott belőlünk a konok kitartás, a szívós kapaszkodás gyötrelmes hite, hogy: érdemes, minden bukás ellenére érdemes!

Hogy milyen szívósan élt bennünk ez az önsajnálát, annak igazolására számtalan példát lehetne említeni.

Tornyai János megfesti a magyar sorsot: a ló nekifeszül a rohamozó, kavargó szélnek, s a reménytelenség és a sivárság döbbenetével néz nem előre, inkább maga elé. Van-e ott még remény, ahol a földig érnek a fellegek, ahol sehonnan sem várható segítség. *Csontváry Kosztká Tivadar* fája a magányos magyar sorsnak is metaforikus képei. „Magyarnak számkivetve” — írja *József Attila* a harmincas években. „Sikoltva megriad” a költő, amikor rádöbben, hogy magyarnak lenni küldetés is e földön. Hisz abban, hogy az. Pedig talán mégsem. Ezt is végig kellene gondolni egyszer.

Csak a velünk élő történelemtől kapunk sebeket. A görögök és rómaiak, a törökök és a tatárok, a lázadók és a legyőzöttek keserősége úgy szivárogo át a történelmen, mint a kavicsrétegen a víz. Mire átér rajta, megtisztul. Vagy, ha úgy szebben hangzik: letisztul. Már csak példa, amely mai tetteket igazolhat a messzi távolból.

Amikor megszülettem, friss láz hevítette az országot: az újjáépítés lendülete. Mert építeni szeret az ember: házat is, hazát is. Nem véletlenül épül egymásra, vagy még inkább, nő ki egymásból a két szó. A hazánk a házunk is, amely tetőt tart a fejünk fölé, megvéd a széltől és az időjárás egyéb viszontagságaitól. De a haza nemcsak lakóhely, mert egy idő után belülről kezdjük érezni a falakat, a testünk lesz a tartó pillér. Nem tudjuk, hogyan történik valójában, de egy idő után a testünk-ké válik a haza. Fájdalmai a miénkké lesznek.

A szüleim az első években parasztok voltak, én a nép gyermeke. Apukám ezerkilencszázötvenegyben tiltott sertésvágásért hat és fél esztendei börtönt kapott. A debreceni pernek nagy sajtóvisszhangja volt: le kellett leppezni a nép ellenségét. A nép gyermekéből így lett rendszeridegen, akit ki kell vetni, hogy ne fertőzhesse a többieket.

Aztán múlt az idő, a börtön elvitte a házasságot, csak a három gyereket hagyta maga után. Megalakultak a termelőszövetkezetek, s a család a munkásosztály szövetségese lett. Nem kellett már attól tartanom, hogy nem lehetek jeles tanuló! De az öröm nem tartott sokáig. A fateromból bányász lett, belőlem pedig — akkor ezt még nem tudtam igazi súlyával felfogni — az uralkodóosztály egyik tagjának gyermeke! Lassan ezt is megértettem.

Már egy kitűnő gimnáziumban tanítottam, amikor felfogtam, hogy mégis rossz vásárt csináltam, mert értelmiségi lett belőlem! Első generációs, mégis csak az. Havonta legalább egyszer azt hallottam, hogy baj van velem, nem támogatom eléggé a munkásosztály és a vele szövetséges dolgozó parasztság törekvéseit, gátolom a nép kibontakozását. Vegyem tudomásul, nem tartozom már a népbe!

Hosszasan utánanyomoztam, kerestem, hogy mikor vesztettem el a népet. A tanítványaim zöme a népbe tartozott. Velük foglalkozva, felkészítve őket a továbbtanulásra, én már nem. Csak azzal vigasztalhattam magam, hogy hamarosan ők is elveszítik ezt a kitüntést.

Hosszú utat tettem meg a néptől, az ellenségén át a szövetségességéig, majd vissza a sem-

miig, miközben én ugyanaz voltam, aki megszületésemkor. Nem én változtam, csak a megítélésem. A hovatartozásom szintjeit azok döntötték el, akik a nép nevében szóltak, cselekedtek.

Örökös zavar támadt bennem, s még ma sem tudom igazán, ki vagy mi az a nép. Beletartozom-e újból vagy sem? Túrnom kellene a földet, lemenni a bányába, vagy politikai szerepet vállalni? Ki tudja ezt megmondani? Meg kellene keresni azokat, akik ma is a népre hivatkoznak: mi tudjuk mit akar a nép, mert azt akarja, amit mi akarunk. Csak mi tudjuk, amit ő még nem is sejt.

Még azt se tudom, ki vagy mi a magyar. Olvasom *Babits Mihály* fejtegetéseit, amelyeket 1939-ben vetett papírra. Gyötrelmes idők voltak, nem ártott tisztázni a frontvonalak elhelyezkedését. „Nem azt kérdezzük — írja a már akkor is nagy költő —, ki a magyar, hanem hogy mi a magyar? Hogy ki a magyar, azt tudjuk magunkról, hisz mi magunk vagyunk a magyar. De mi az a magyar, ami vagyunk? S most nem az önismeretről van szó, nem valami lelkiismeret-vizsgálásról, nem arról, hogy milyen a magyar? Nem is a jellemzés érdekel annyira. A meghatározás érdekel... A magyarság, amelynek lényegét kér-

dezem, történelmi jelenség. S ahogy történelmileg kifejlődött, nem testi, hanem szellemi jelenség. Az átöröklés, mely folytonosságát biztosítja, nem testi, hanem lelki. A testi átöröklés hatása inkább ellenkező itt, az egyre színez és változtat. Hiszen a magyar kevert és állandóan keveredő nép, Szent István óta s egész bizonyosan már azelőtt is. Vajon mit nevezhetnénk itt jogosan alapszínnek, legrégebb rétegnek, „ősmagyarnak”? S azonos-e ez még azzal, amit ma magyarnak ismerünk? Legalábbis nem árnyalódott és gazdagodott-e azóta a felismerhetetlenségig?”

S ezzel eljutottunk egyik legfontosabb mai problémánkhoz. Érkezett már hozzánk tamil, pakisztáni, ceyloni, török, tanár, vietnami, s ki tudja, hányféle nép. Ez a legújabb kori népvándorlás már megint arra kárhoztat bennünket, mint az egész Európát fenyegető nagy török veszedelem idején. A nagy fenyegetettségéből az lett, hogy nekünk kellett a hátunkkal felfogni Szulejmánt és a többieket. Nyugat-Európa a színház első sorából nézte csendes vagy éppen hősies agóniánkat. S nagyon gyakran össze sem ütötte a tenyereit, még csak köszönetet se mondott.

Elegünk van már ebből! — mondja hangosan az egyik oldal. — Szeretnénk, ha végre

magyarok élnének ebben a magyar hazában. A másik oldal félénken kérdezi: ki hát a magyar, mi hát a magyar? Ha kiegyenesítem az orromat, kifehéritem a bőrömet magyar leszek? Nem kellene az idegenek, előlünk eszik el a kenyeret, isszák meg a sört — így az előbbiek. S mivel a sört többen szeretik, a magyarok meg mindig imádták a kenyeret, egyre többen csatlakoznak. Elindulnak az úton, amelynek a végén nincs már se kenyér, se sör, csak vér.

(1992)

Összehajolni a szeretetben

A legtöbb versolvasó szívébe ilyentájt beledobban *Balassi* verse: „*Áldott szép Pünkösdek gyönyörű ideje / Mindent egészséggel látogató ege, / Hosszú úton járókat könnyebbítő szele!*”

Megizmosodott már a tavasz, sőt ebben az évben talán a szükségesnél is korábban virgonckodott a nyár, mintha hiányozna belőle a kellő felelősségérzet. Lehet, hogy júliusra meg augusztusra már elfogy az ereje, s akkor bujdoskolhat a szidások elől.

Pünkösdkor a szeretetben összehajolnak az emberek, mert jó tudni, hogy ebben az évben is virágot robbantottak a fák, mézillatú a levegő. Most is szép, amit a természetből az ember napjainkra még megkímélt. Aki nem tudja örömet lelteni a környezetében, a zöldben, a sárgában, a fehérben, a finom rózsaszínben, a kiabáló kékben, bizonyára nagyon elégedetlen lehet önmagával.

Ilyenkor talán gyakrabban féltjük azt is, ami körülölel bennünket: a házat, ahol lakunk,

amelyben az ágyunk esténként magába fogad, az utcácskát, amely kitárt karral köszönt, amikor befordulunk. Az emlékeket, amelyek valamikor heves lánggal égették a szívünket, s most kellemes meleget árasztanak; a múlt azért válhat értékke a számunkra, mert sok szempontból azonos önmagunkkal: a mi életünkkel.

De nemcsak a házat féltjük ilyenkor jobban, hanem a hazát is: aggodalom tölt el, hogy vajon megmarad-e és meddig sebezhetetlennek, óvónak, felnevelőnek?

Mert lassanként — és a szemünk előtt — átalakul az ország. Egyre több indulat sietreg az emberekben: elégedetlenség, kétségbeesés, reménytelenség. De nemcsak ez, hanem gyűlölet is. Ahogy enged a lelkekben a régi rendszer szorítása, úgy kap egyre erősebb hangot a gyűlölet. Az asszony, aki a beletörődésről beszélt gyermekeinek, most a bosszúért liheg, a remegő kezű öregember a valaha elvesztett földért reszket. Nincs se unoka, se gyerek. Mégis kell a volt. Az enyém.

S hányan vannak ebben a kicsiny hazában, akik ismét egypárti hatalomról álmodoznak! Melyik pártéról? Természetesen azéről, amelynek a tagjai! A többinek semmi helye a parlamentben, a hatalomban. Folyik is a lel-

kekben (sajnos, nem csak ott) a kiszorítódsdi. S ez annyi mindenben megnyilvánul: tapsban, füttyben, szidalmazásban, lejáratásban, acsarokodásban. Mert ami más, mint én, az hamis, annak nincsen helye a létezők között!

Hány hosszú évnek, és hány generációnak kell még elmúlnia, hogy megértsék az emberek: egyáltalán nem biztos, hogy az ellenfél ellenség is. Azt, aki másként gondolkozik szeretni kell, megköszönni neki, hogy segít bennünket árnyaltabban szemlélni a valóságot, nehogy a saját csapdánkba essünk.

S honnan veszi a kisember a példát? Természetesen azoktól, akiket a nyilvánosság bemutat, akiről tudni lehet, hogy visszaélnék a nagy többség politikai éretlenségével. Mert nem szoktunk még ahhoz, hogy minden kijelentés mögé oda tegyük a magunk kicsiny kérdőjelét, s tünődjünk: vajon igazat mond-e az illető. Sokkal egyszerűbb volt elhinni, hogy aki a politikát „csinálja” becsületes, őszintén képviseli az érdekeinket.

Azokét, akik voksaikkal juttatták abba a helyzetbe, hogy szolgálhat.

Tele van botránnyal a magyar közélet. Amit tudunk, attól is megkeseredik szánkban az édes, de sejtetni engedik, hogy a java még hátra van, majd az élesedő választási küzdelem-

ben. Akkor majd igazi tétje lesz a marakodásnak, mert újra fel kell osztani, ami még megmaradt.

Most pedig olyan meleg van, mintha itt lenne a nyár. Lassan kezdjük megszokni, hogy alig van valami a hölgyeken, fiatalok, szépek, érettek, elevenek. S a belvárosban jól öltözöttek a járókelők. Néha felbukkan egy-egy szakadt külsejű ember, átballag a téren. Elfordítjuk a fejünket, mintha szégyellnénk, hogy ilyen helyzetben van. Nekünk pedig van munkánk, lehet, hogy jól is keresünk. Mit tehetnénk érte mi, ha azok se sokat tesznek, akik tehetnének?

Ilyen bonyolult a világ. Ma még ott tartunk, hogy szinte mindenki szid valakit. Talán egyszer lecsendesednek az indulatok, s akkor nem csak pünkösdkor gondolunk arra, hogy olyan szép körülöttünk az élet.

(1993)

Meghalni az égbolt alatt

Nem is tudom, miért nem vettem eddig észre a nyírfa ágai között a nyarat búcsúztató szeptember eleji lobogó kék eget? Pedig tele van harmóniával, szelíd nyugalommal!

Az ifjúkori égboltot lobogtatja, a felfedezésre készülő lélek ünnepi pillanatait. „Húsz évem, táltos paripám” — suttogom a költő szavait, s azon gondolkodom, miért nem vettem eddig észre a szinte egy helyben álldogáló felhőgömböket, szénaboglyákat. A szénaforgatásra még emlékeznek az izmaim, a sejtjeim még őrzik a száraz széna illatát.

Szaladtam a hatalmas rozstáblában. A fejem felett összeverődtek a kalászosok. A kék ég leopta magát a földre, a búzavirág szirmába. Koszorút kellett fonni, s a fejünkre illeszteni. Elfűjni a pipacs hatalmas szíromleveleit. S azután hazasietni, megmutatni anyáknak, milyen szépre sikerült a koszorú.

Gyermekkori kék égboltok! Mezítlábas kiruccanások az erdőbe, őz- és nyúllesek. Mozdulatok, amelyekre már nem emlékszem, de jó ízük belesűrűsödik az égbolt színébe.

Csodálom az ágak között lobogó kék eget, s a képmezőbe beúszik az infúziószerelék egy da-rabja. A tű a vénámban, hosszú ideje naponta kétszer kapom a reményt, hogy talán mégis. S ebben a pillanatban tudom már: Andrej Bolkonszkijra gondoltam az előbb a Háború és békéből, aki sebesülten fekszik a csatamezőn, és várja a halált. Az ő égboltja lehetett ennyire kék, kínálta a harmóniát, a derűt, a hitet. Vonultak a fehér szénakazlak, Andrej a friss fű illatát érezte.

Kezdek Andrejből megérteni valamit. Az orvosok napok óta küzdenek értem. (Ez olyan patetikusan hangzik, pedig csak arról van szó, hogy a bajt ezúttal nem lehet rutinszerűen felismerni. Maradnak a tétovázó kísérletek.)

Himbálózik előttem az infúzióvezeték. Túl vagyok a vizsgálatok gyötrő fájdalmain, mélyre süllyedtek a félelmek. Pedig hányszor zokogtam bele a párnába: nem akarok még meghalni! Dobálta testemet a láz, rázott a hideg, majd lucskos lett az ágynemű, váltogattam magamon a törülközőket, küzdöttem valami esztelenség ellen, mert nem akartam még meghalni. Miért félsz, súgta a görög bölcs, amíg te leszel, ő nem lesz, s amikor már ő lesz, te nem leszel. Sohasem fogtok hát találkozni.

Könnyű attól félni, amit még sohasem pró-

bált az ember. Ami már legalább egyszer görcsbe szorította a torkunkat, azt már ismerjük, tudjuk róla, hogy miért félünk tőle. De ami arctalan, settenkedő mozdulatokkal körülöttünk járkal, annak félreérthető gesztusait magunk magyarázzuk.

S akkor is könnyű, ha nincs idő eszmélni, ha úgy lépünk át egyik állapotból a másikba, ahogyan a másodpercek követik egymást. Vagy még annál is gyorsabban. Nemlétünknek nincs ideje tudatosulni. De most?

„Bocsásd meg, Úristen, ifjúságomnak vétékét” — tolul a számra *Balassi* fohásza. Miféle vétkekért kell most nekem perelni az elmúlással?

A láz nem ad időt a gondolkodásra, csak dobál, felemel és kirak az eszméletlenség partjára.

Nem vagyok már ember. Kívül alig néhányan botorkálnak a nyomomban. Itt belül pedig a kísérletek alanya és tárgya vagyok. Feladat a laboratórium számára, amelynek a minta alkotórészeit meg kell határoznia, különféle tenyésztéseket csinálnia, igent vagy nemet mondania a feltett kérdésre.

Továbbra is lázas vagyok. Új kérdésekkel és válaszokkal telnek a napok. De nem vagyok már ember. A főorvos úr a viziteken egyszer

sem kérdezi meg hogy vagyok, ránéz a lázlapra, meghallgatja a szívverésemet, s rezzenéstelen arccal megy tovább. Hazudhatna néhány biztató szót legalább, vagy megmondhatná: így állunk. Ehelyett visszalök a látomások farkasai közé, engedi, hogy foglyul ejtessenek a kétségek.

Dobál a láz. Már nem számolom a vénás injekciókat, az infúziókat, nem érdekel a halálom. Nézem a nyarat búcsúztató lobogó kék eget, s arra gondolok: ki akarok-e egyáltalán innen kerülni? Nem vettem számot semmivel, nem hagytam végrendeletet. Egyszerűen nem érdekel az élet. Belemártózom a kék égbe, s nagyon egyedül érzem magamat. De ez a hiány nem vesz magára arcokat, nem siratja a jövőt. Talán kiléptem önmagamból, elhagytam az emberi értékek világát. Nem tudom, nem tudok erről beszámolni. Nézem a lobogó kék eget, egyre közelebb kerül hozzám, s egy váratlan pillanatban szemhéjaim börtönébe zárom.

(1991)

Tartalom

Századvégi időfutás	5
Álmodozó magyarok	12
Ha elül a harangszó	19
Határtalanul	26
Helyünk a világban	33
Próféták	37
Rendezni közös dolgainkat	44
A félelem kísértetei	48
Tele a zseb a bölcsék kövével	55
Akikből apácák lesznek	63
A szeretet megtartó vonzásában	70
A félelem szorításában	78
A folyón nem lehet átgázolni	85
A hétköznapi méltósága	88
Elfogadni, ami van	93
Elvárásol a történelem	98
Értékek nyomában	105
Aki túllép önmaga határán	110
A kilakoltatott szerelem	117
Szabadság és szerelem	126
Egymásnak felelgető lelkek	135
Az emlékezet útvesztőjében	142
Siker és bukás	148

Szemben az egész világgal	153
Összehajolni a szeretetben	160
Meghalni az égbolt alatt	164

A kötet megjelenését támogatták

Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Közgyűlés
Közoktatási és Közművelődési Bizottsága,
Nyíregyháza
START Rehabilitációs Vállalat és Intézményei,
Nyíregyháza
Budapesti Húsnagykereskedelmi
Közös Vállalat, *Budapest*
Nyíregyháza Megyei Jogú Város
Humánpolitikai Bizottsága
Zefirusz Kft., *Nyíregyháza*
Városi Galéria, *Nyíregyháza*
International Language School Nyíregyházi
Nyelviskola Kft.
Nyír-Kartográfia Földmérő és Térképész
Kft., *Nyíregyháza*
Fehérgyarmat és Vidéke ÁFÉSZ
TeamVill Kft., *Nyíregyháza*
Polgármesteri Hivatal, *Fehérgyarmat*
„Student” Autósiskola, *Nyíregyháza*
Országos Takarékpénztár és Kereskedelmi
Bank Rt.
Renomé Kereskedelmi és Szolgáltató Rt.
Nyíregyháza

Megyei Jogú Város Polgármestere,
Nyíregyháza
Remy Market Divatház, *Nyíregyháza*
TIT Jurányi Lajos Egyesülete, *Nyíregyháza*
Uniterv Vállalkozási Részvénytársaság,
Nyíregyháza
Nyíregyháza és Vidéke Általános
Fogyasztási és Értékesítő Szövetkezet
Szabolcs-Szatmár megyei Népi
Iparművészeti és Háziipari Szövetkezet,
Nyíregyháza

Támogatásukért a szerző ezúton is köszönetet
mond.

A száz éves Korona

A nyíregyházi Korona vitathatatlanul a belváros egyik meghatározó épülete. Jövőre, 1995. november elsején lesz éppen száz esztendeje, hogy a nagyközönség birtokba vette. Az *Alpár Ignác* tervei alapján készült épületnek kettős feladatnak kellett megfelelnie: fogadnia azokat az előkelő vendégeket, akiket a lakosztályokban helyeznek el, akik különtermekben étkeznek, a díszteremben báloznak, másrészt a városi polgárságnak is rendelkezésre kellett állnia, fogadnia kellett az átutazó — szerényebb pénztárcájú — vendégeket is.

Ugyanez a kettőség érvényesül a szálloda mellett a kávéházra is. „A városházára néző ablakok mögött a nagy, egész falat beborító tükör előtt állt a katonatisztek, elsősorban a huszárok és a megyei urak, tisztviselők asztala. Ide legfeljebb alkalmi, egyszeri meghívásra ülhetett át a városi civil, akinek a derékszög másik oldalán volt a helye, lehetősége újságolvasásra, kávéjának elfogyasztására. Ezen az oldalon főleg újságírók, az éppen itt időző színészek az állandó vendégek, vagy átmenő utasok mulattták az időt” — írja Utcák, terek, emléktáblák című könyvében *Margócsy József*.

A Korona tehát különféle igényeket szeretett volna kielégíteni. Ugyanerre törekszik az épület új gazdája is, hiszen egy éve magántulajdonban van. Az épületben lassan a végéhez közeledik az átalakító munka. Megújul, korszerűsödik a szálloda.

Kevesebb lesz a szobák száma, de mindegyik igazodik a mai követelményekhez. Ezt követi majd a többi átalakítás: igazi olasz Pizzéria létesül, sok kis üzlet, úszómedence, szauna. 1995-ben megújul az épület külseje is, hogy méltóképpen köszönt-hesse a jubileumot.

Takács Lászlóval, a Zefirusz Korona Kft. munkatársával a felújított Piros teremben ülünk. Ve-lünk szemben — egyelőre még a falnak támasztva — *André Szabó* festőművész hatalmas méretű ké-pe. *Krúdy Gyula Benczi Gyula* muzsikáját hallgatja, miközben egy hölgytársaság a legfrissebb nagyvárosi híreket cseréli.

— Ez lesz a Koronának egy nyugodt hangulatot árasztó étterme. De nem csak annak szánjuk. Azt szeretnénk, ha itt találkoznának a városban élő művészek, itt kerülhetne sor különféle izgalmas, érdekes találkozókra. Jó lenne elérni, hogy az itteni rendezvényeknek szellemi kisugárzásuk legyen. Azt szeretnénk, hogy a Korona jólétet árasztó épület legyen a külső megjelenésével éppúgy, mint a szolgáltatásaival. A szállodában elsősorban az üzletemberek látogatására számítunk. Szeretnénk elérni, hogy három, majd négy csillagot kapjon.

A Korona persze sokkal több lesz a szállodánál, hiszen a Pizzéria, a söröző, az étterem, az üzletek és sok minden más egyetlen gondolatra lesz „fel-fűzve”: jólét és nyugalom.

Alapkövetelménynek tekintjük, hogy bármelyik szintjét vegye igénybe a hozzánk betérő, kulturált szolgáltatást kapjon.

**INTERNATIONAL LANGUAGE
SCHOOL**

Nyíregyháza, Országzászló tér 6.

Tel: 36-42-313-315 Fax: 36-42-310-143

**REGISTERED CENTRE OF THE OXFORD
ARELS AND PITMAN EXAMINATIONS**

HA ÖN

a legújabb módszerekkel eredményesen akar tanulni, beszélni, írni és olvasni ANGOL és NÉMET nyelven, már régóta tanul, de még mindig nem ért el komoly sikereket, délelőtt heti 3x4 órás intenzív, vagy heti 1x4 órás délutáni és esti tanfolyamokra tudna járni, magas szinten képzett magyar és anyanyelvi tanárokkal szeretne tanulni, társalgó-szinttartó tanfolyamon akar részt venni, felvételi előkészítést szeretne ANGOL vagy NÉMET nyelvből, még középiskolába, főiskolára, egyetemre vagy már egyikbe sem jár, szakszerű felkészítést szeretne több mint tízféle magyar és nemzetközi érvényességű nyelvvizsgára, OXFORD, PITMAN és GOETHE ZERTIFIKAT nemzetközi érvényességű nyelvvizsgákat helyben szeretne letenni, egyéni tervezésű munkahelyi tanfolyamot akar szervezni, angliai és németországi nyelviskolában is akar nyelvet tanulni, idegen nyelvű könyvesboltban akar tanulási, szórakozási vagy ajándékozási céllal vásárolni, számítástechnikát saját tudásszintjén szeretne tanulni, és ha egy országos nyelviskola-hálózat egyik iskolájába akar beiratkozni

az év bármely napján

AKKOR JÖJJÖN AZ ILS NYELVISKOLÁBA

NYITVA HÉTKÖZNAP

RECEPCIÓ 8-tól 16.30-ig

KÖNYVESBOLT 9-től 12-ig és 13-tól 16.30-ig

**ORSZÁGOS TAKARÉKPÉNZTÁR ÉS
KERESKEDELMI BANK RT.**

**KERESKEDELMI ÉS SZOLGÁLTATÓ
RÉSZVÉNYTÁRSASÁG**
4400 Nyíregyháza, Zrínyi Ilona u. 4-6.

Megjelent a GOLD ÁSZ Kft. gondozásában.

1947-ben születtem Debrecenben, de úgy hozta a sors, hogy életem felét Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében éltem le. Tíz évig a fehérgyarmati gimnáziumban tanítottam, majd a megyei tanács művelődési osztályára kerültem. Színházi ügyekkel foglalkoztam, ezért (is) elvégeztem a Színház- és Filmművészeti Főiskolát. Egy rövid ideig a Városi Televíziót irányítottam, majd ismét tanítás következett a Széchenyi István Közgazdasági Szakközépiskolában. 1989 szeptembere óta a Kelet-Magyarország szerkesztőségében dolgozom. Az írás számomra a jelenlét egyik eszköze, e megmaradt világban az igazi társakra való találás talán egyetlen lehetősége, térben és időben.

Eddig megjelent művek:

Társadul szegődöm (1983)
Arcok és művek (1986)
Arcod félhomálya (1991)
Gyönyörű álom (1991)
Szavak foglya (1993)

NAGY ISTVÁN ATTILA
SZÁZADVÉGI IDŐFUTÁS

A negyvenötön túl, de a létezés utáni csenden innen, számadásféle ez a gyűjtemény.

A címe megtévesztő lehet: a szerző nem *Marcel Proust* nyomdokain halad. Inkább az érdeklő, hogy a század vége felé közeledve milyen gondolatok foglalkoztatják azokat, akik létértelmezésre vállalkoznak. Nem a filozófia szintjén, hanem a mindennapokban.

Milyen esélyei vannak napjainkban a hazaszeretetnek, a barátságoknak, a szerelemnek és a hűségnek. Milyen esélyei vannak az életnek.

A kötet számos olyan kérdést vet fel, amely érdemes a töprengésre, egy kis századvégi meditációra.

Nem elvont írások kaptak helyet a gyűjteményben, hanem olyanok, amelyek születésükkor az eleven hatást feltételezték.

A szerző szeretné, ha töprengéseiben, sorskutató gesztusaiban nem maradna társak nélkül.

Ára: 150,- Ft

Olyanok vagyunk mindannyian, mint a mélytengeri halak: állandóan víz alatt úszunk, s nem vesszük észre az elmara-
dó napokat, hónapokat, éveket. Úgy válik múlttá a jelen, hogy szinte tudomást sem veszünk róla. Mindig valami más foglalkoztat, mindig előre tekintünk, de nem látjuk, ami a lábunk előtt hever.

Messzi tengerek hívása miatt gyötrődünk, de a hazai vízízét nem érezzük. Kalandozó és buta vágyak partjaira vágyunk, de megfulladunk, ha végül oda vet az élet. Otthonosságot kereső otthontalanok vagyunk.